kafkasya yazıları

TARİH EDEBİYAT KÜLTÜR VE SANAT DOSYASI
HISTORY, LITERATURE, CULTUR AND ART MAGAZINE

YIL: BİR, SAYI: DÖRT
YAZ: DOKSANSEKİZ
FİYATI: 600.000

Kuzey Kafkasya'da Milliyetçilik ve Ayrılıkçılık

Osmanlı Arşiv Belgelerinde Çerkesler

Gürcü Aydınların Barış Bildirgesi

Azerbaycan'da Lezgi Sorunu

Güney Osetya Anlaşmazlığı

Bir gelenek... "atalık"

Kayıp Bir Metin; Tiley

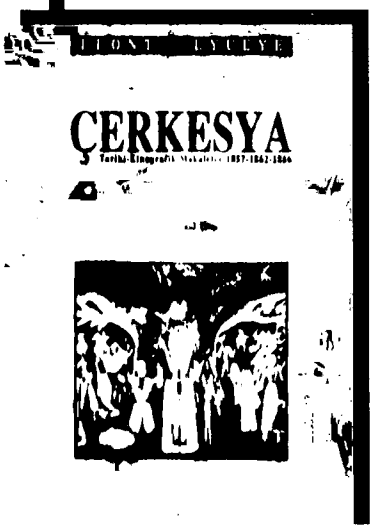
Abhazlar
Çeçenler
Çerkesler
Dağıstanlılar
Gürcüler
Karaçay - Balkarlar
Lazlar
Oseler

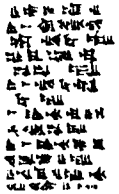
ÖTEKİ: İşgal edilen bir adadır arkadaşlık: Kıbrıs

Kitap, 19. yüzyılın ilk yarısında (1820-1860) Çerkesya'da, Rusya hizmetinde "özel görevli memur" olarak görev yapan Fransız asıllı Leonti Lyulye'nin kaleme aldığı dört makaleden oluşmaktadır. Lyulye, Çerkesya'yı ve orada yaşayan halkları genel olarak tanıttıktan sonra, özellikle sahilde yaşayan Çerkes boylarının, Natuhay, Şapsığ ve Abadzehlerin geleneklerini, dini ve batıl inançlarını, toplumsal kurumlarını ve hukuk sistemlerini incelemektedir.
Bu makalelerin en önemli özelliği, yazarının o dönemde toprakları Rusya tarafından henüz işgal edilmemiş olan ve Rusya tarafından henüz işgal edilmemiş olan ve Rusya etnografyasında az tanınan Çerkes boylarının -Abdzeh, Sapsığ ve Natuhayların- arasında bizzat kalarak dillerini öğrenmiş, yaşam tarzları hakkında doğrudan gözlem yapabilmiş olmasıdır.

Üç Çerkes boyuyla beş yılını geçirmiş olan Fransız Leonti Lyulye'nin Çerkes tarihi ve etnografyası için büyük değer taşıyan dört makalesini, Murat Papşu'nun özenli bir çevirisiyle sunuyoruz.

Kafkasya Yazıları

Çiviyazıları

Kafkasya Yazıları

1998 Yaz / 1998 Winter *Four*

Bu dosya Çiviyazıları tarafından yayınlanan Kafkasya tarihi, edebiyatı, politikası, sanatı ve kültürü üzerine telif ve çeviri yazıları içerir.
This magazine is published by Çiviyazıları and includes translated articles about the history, literature, politics art and culture of caucasians.

Kafkasya Yazıları'nda şiddeti ve savaşı kışkırtan, şoven bir terminolojiyle halkların kardeşliğine zarar veren yazılar yayımlanmaz.
The articles that provoke violence and war and written in a chauvinist terminology can not be published.

Yayına Hazırlayan / Editorial Board
Özcan Sapan, Özalp Göneralp, Sezai Sarıoğlu, Hüseyin Demirel

Danışma Kurulu / Consultative Committee
Hayri Ersoy, Ömer Büyüka, Yaşar Bağ, Ali Çurey
Tarık Cemal Kutlu, Murat Papşu, Ali İhsan Aksamaz
Özalp Göneralp, Semih S. Dağıstanlı

Dizgi, Sayfa Düzeni / Typography
Handan Atacık

Hukuk Danışmanı / Law Consultant
Av. Mercan Polat 0212. 245 02 31

Adres / Address
Caferağa Mah. Sakız Sok. 6/9 Bahariye / Kadıköy - İstanbul
Tel-Fax: 0216. 349 98 41 - 349 98 05 - 347 05 62 - 347 34 64

Kapak / Cover Designer
Aylin Yüksel

Abonelik / Subscription
Yılda 4 sayı yayınlanır / Kafkasya Yazıları is published four times a year
4 sayı için abonelik ücreti; 2.400.000 TL. Yurtdışı, 85 DM veya 90 Hollanda Florini
TL için; Yapı Kredi Bankası, Çarşı, Kadıköy Şb. Kafkasya Yazıları, Hes. No, 0031877-4
TL için Posta Çeki; Özcan Sapan, Hes. No, 1052470
Hollanda Florini için; Ziraat Bankası, Menkul Kıymetler Şb. Hes. No, 30100/507-5
DM için; Yapı Kredi Bankası, Çarşı, Kadıköy Şb. Kafkasya Yazıları, Hes. No, 3000987-8

Basıldığ Yer / Printing House
Sezai Ekinci Matbaası
Tel. 0212. 482 13 56

İçindekiler

About Kafkasya Yazıları 7

Kafkasya Yazılarından 9

Özgürlük 11

K. Kafkasya'da Milliyetçilik ve Ayrılıkçılık 13 Olga Vasilyeva-Timur Muzayev

İmparatorlukların Kafkasya Rekabeti 18 Şevket Mufti (Habjoka)

Bir Gelenek 23 Karl Koch

Antae Adı Kafkas Kökenli mi 25 Karl Bouda

Güney Osetya 27 Sovyet Azerbaycan An.

Tıley 32 Sımıha Orhan Alparslan

Kafkasya ve Çerkeslerle İlgili Belgeler... 49 Aydın O. Erkan

Karden Hasan (Kompozitör) 55 Heubaşhe Aubekir

Dağıstan Cumhuriyet Amblemi 58 Şirvani Çalayev

Osmanlı Arşiv Belgeleri 60 Belge

Güney Osetya Anlaşmazlığı 63 Yuonne Bangert

Gürcüstan ile Abhazya Arasındaki Sorun... 66 Belge

Bir Laz Bilgesi: Faruk Benli 69 M. Mahzun Doğan

Laz Alfabesi Üzerine 72 İsmail A. Bucaklişi

Evliya Çelebi'deki Ubıhça Olan Verilere Yap. 74 Georges Dumézil

Orağın Şarkısı 77 Bulaç Gaciev

Azerbaycanda Lezgi Sorunu 78 Nizami Kürevi

Büyücü Kuşlar 83 Derya Duman

Kıbrıs: İşgal edilen bir adadır arkadaşlık... 84 Sezai Sarıoğlu

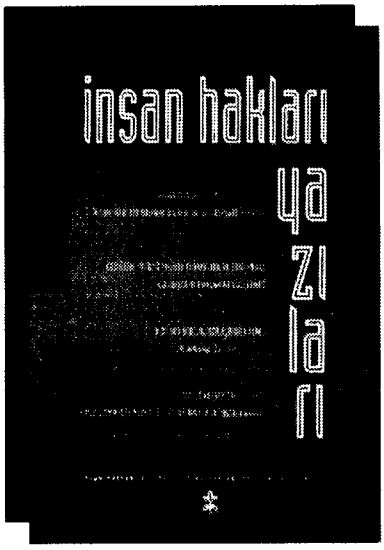
Yerli ve Yabancı Yay. Lazca Bibliyoğrafya 94 A. İhsan Aksamaz

Evet Her Yol Mubah 106 Erol Karayel

Kafkasya'yı Bilmek Acı Çekmektir 111 Yaşar Bağ

Hey Komşu 120 Ali Çurey

Kafkasya İle İlgili Kitap, Dergi, Kaset, Kısa Değinmeler, Kısa Haberler 124

İnsan Hakları Yazıları

İNSAN HAKLARI BÜLTENİ/2 AYDA BİR YAYINLANIR

İnsan Hakları Mücadelesinde İnsan Hakları Derneği	**Ercan Kanar**
İlkçağda Sınıf Mücadeleleri ve "İnsan Hakları"	**Sibel Özbudun**
Çocukların Haklarını Yüceltmek	**Graça Machel**
İnsan Hakları: Söylem ve Gerçek	**Fikret Başkaya**
Kol/Sol Kırılır, Sol İçinde Kalır!..	**Sezai Sarıoğlu**
İnanmama Özgürlüğü...	**Ragıp Zarakolu**
Günümüzde İslam Hukuku ve İnsan Hakları	**Abdullahi A.An-Naim**
Türkiye'nin İnsan Hakları Karnesi	**Hasip Kaplan**
Öldürme Yetkisi Politik Cinayetler ve Kayıplar	**Uluslararası Af Örgütü**
İnsan Onuru	**Hüsnü Öndül**
İnsan Hakları, Hukuk, Ütopya ve Sol	**Ercan Kanar**
Hücre Tipi Cezaevi Uygulamaları ve Karşı Çıkış Noktaları	**Yeşim İşlegen**
İnsan Hakları Mücadelesi	**Ercan Demir**
Emek Sömürüsünün Tarihsel Biçimleri ve İnsan Hakları İnsan	**Kazım Bayraktar**
Hakları ve Hak Anlayışları	**Alaaddin Şenel**
Global Zirvelerde İnsan Haklarının Aşındırılması	**Dr. Katarina Tomasevski**
Filipin İnsan ve Halk Hakları Beyannamesi	**Pahra**

İsteme Adresi: İHD İstanbul Şubesi
Sıraselviler Çukurlu Çeşme Sok. Bayman Ap. No: 10/1 Taksim/İstanbul
Tel: 0212. 244 44 23 - 251 35 26 - 251 00 85 Faks: 0212. 251 41 55

Kafkasya Yazıları

1998 Yaz *Dört*

Bu Dosya; ***Özgürlük***

Alboni

İskender Ǯitaşi

Lazca Okullar Direktörü

Lazca ve Megrelce dilbilimciler tarafından Antik Kolheti (Zanuri) dilinin süreç içinde ayrılmış iki ayrı kolu olarak tanımlanır.

Yapılan tahminlere göre; Türkiye'de 250.000 kişi Lazcayı yoğun olarak hayatın her alanında konuşmaktadır. Sovyetler Birliği (Acaristan ve Abhazya) Lazları, Sovyet yönetiminin ilk yıllarında kültürel haklara sahipti. Lazca, 1920'li yıllarda yazı ve eğitim dili haline geldi. Lazlar, nüfus kayıtlarına kendi etnik kimlikleriyle kaydedildiler. Laz okullarında, Laz çocukları kendi anadillerinde eğitim görmeye başladı. Ders kitaplarının yanısıra, Lazca tiyatro eserleri sergilendi, gazete ve broşürler yayımlandı. Bu süreç içinde Mçita Muruɜxi (Kızıl Yıldız) adlı bir Lazca gazete yayına başladı.

Alboni, Lazların kültürel haklara sahip oldukları dönemlerde okullarda okutulan Lazca ders kitaplarından sadece bir tanesidir.

Orijinal Tıpkı Basım 2. Baskısı
Yakında kitapçınızda...

Çiviyazıları

About Kafkasya Yazıları

The articles that provoke violence and war and written in a chauvinist terminology can not be published.

We are a bit late, but our journey across the Caucasus Mountains is going on.

We are properly sure that we have many collcagues participating to that journey with us and wish that feeling to be continued. We require to share your ideas at Kafkasya Yazıları and we will be stronger with the readers' ideas thet are not similiar to each other.

The first article of this issue is a translation made by Murat Papşu. You will find a short story of Caucasia during the seperating process of CCCR. (p.g: 13)

Şevket Müfti (Habjoka) writes about the expectations from Caucasia during the First World War. (p.g: 18)

The third article is about "atovism" tradition at Caucasus Mountains. It's translated by K. Akgöz from Koch. (p.g: 23)

The origin of the name Antae is discussed at the article translated by Ö. Faug. (p.g: 25)

An introduction to Osetya -the unknown region of Caucasia- is a translation by Murat Papşu from Bangert. (p.g: 27)

Tıley, wich was presented at World Folklore Conference with a declaration in 1937, is an article about Circassian belief. Before Tıley, you will find various informations on Adıges prepared by Sımıha Orhan Alparslan. (p.g: 32)

Aydın O. Erkan presents documents, memories and comments on Caucasia and Circassia. It is a kind of trip in Caucasian history. (p.g: 49)

K. Hasan is a composer who was born

in Kabarday-Balkaria. You will introduce with him at K. Akgöz's translation. (p.g: 55)

We are opening archive section of Kafkasya Yazıları with a document which explains the meaning of the sign of the Republic of Daghestan. We expect to receive similiar documents from the readers of Kafkasya Yazıları. (p.g: 58)

Another article gives information about the conflict realised in 1992 between South Osetya and Georgia. (p.g: 63)

A written invitation for peace which was signed by 37 Georgian intellectuals requiring the cold war with Abhazians to be stopped. It's translated by Murat Papşu. (p.g: 66)

Mahzun Doğan introduces us with Faruk Benli, who is preparing to publish the first dictionary in Laz Language in Turkey where as, İsmail A. Bucaklişi has an essay on Laz Alphabet.

Haluk Kuruoğlu translated the article in which George Dumezil is looking for the Ubıh Language. (p.g: 69)

Nizami Kürevi will inform us about the restriction policies applred to Lezgi people in Azarbaijan. (p.g: 78)

At this issue, Cyprus will take place in "Another". Sezai Sarıoğlu describes Cyprus People from a different point of view. (p.g: 84)

Laz People. and bibliography in Laz Language, which we published the first chapter at the second issue of Kafkasya Yazıları, is completed at this issue. (p.g: 94)

Erol Karayel criticizes the article written by Fahrettin Çiloğlu at the previous issue. (p.g: 106)

Yaşar Bağ gives samples from the period of 1837-39 life and restrictions adapted from Bell's memories, who has been Caucasia at that time. (p.g: 111)

Additionally, as at every issue of Kafkasya Yazıları, you will find peoms and news. ▲

Kafkasya Yazıları'ndan

Herkese merhaba... Sevgili Arkadaşlar, belki biraz geciktik; ama Kaf Dağı'ndaki yolculuğumuz elbette sürecek.

Artık, iyiden iyiye biliyoruz ki, bizle paylaşmayı, bu yolculuğu birlikte sürdürmeyi tercih eden sizler varsınız. Bu güzel duyguyu yaşamak bizi güçlendiriyor, hiç eksik olmayan çeşitli olumsuzluklara rağmen yeniden dedirtiyor.

Kendisini ifade etmekten, dünya görüşünü, kültürünü paylaşmaktan mutlu olan dostlarımızla birlikte sizlere ulaşıyoruz. Bu süreci bizle paylaşmayı sürdürmenizi diliyoruz. Bizi arayın, bize yazın. Seçeneklerimiz çoğaldıkça, "Kafkasya Yazıları" güç kazanacak, zenginleşecektir. Unutmamak gerekir ki, biz herkesin ve her şeyin birbirine benzemesini istemiyoruz. Gerçek bir zenginlik çoğulluktan doğar, sesler çoğaldıkça güçlenecektir.

Bize ulaşan yazı ve belgeler üç dosyayı doldurabilecek genişlikteydi. Danışma kurulumuzun, konuları dengeleme kaygılarını ön planda tutarak hazırladığı dosyamızı beğeneceğinizi umuyoruz.

İlk yazımız, Murat Papşu'dan bir çeviri. Orada, SSCB sürecinin çözülmesiyle oluşan belirsizlik ve dünyayı saran tedirginlik ortamında, Kafkasya'da yükselen başkalaşma seslerini, kısa kısa ama topluca bulacaksınız.

Onu Şevket Müfti (Habjoka) izleyecek, imparatorlukların 1. Dünya Savaşı'nda Kafkasya'dan yana beklentileri ve sonuçlarını genel çizgileriyle anlatacak.

Sonra K. Akyüz'ün Koch'tan yaptığı çeviri, Kaf Dağı'nın eski ve güzel "atalık" geleneğini, coşkulu bir anlatımla izleyeceğiz.

Karl Bouda'dan Ö. Faug'un yaptığı çeviride ise Antae adının kökeni tartışılıyor.

Murat Papşu'nun Bangert'ten yaptığı çeviri, Kafkasyanın kültür dünyamızda fazla tanınmayan bölgesi Osetya'ya giriş anlamına gelecek.

Geçen sayımızda duyurduğumuz gibi, Sımıha Orhan Alparslan'ın bizlere bir armağanı var. Aytek Namıtok tarafından İstanbul'da bulunan ve 1937 yılında bir bildiriyle birlikte Dünya Folklor Konferansı'na sunulan "Tıley"in özenli bir çevirisini Namıtok'un Konferansa sunuş bildirisinin ardından okuyabileceksiniz. Ondan önce de Alparslan'ın coşkulu ve iddialı düşünceleri Adığeler üzerine çeşitli bilgileri, bulguları içeren açıklamaları var. Tarih boyunca pek çok düşünürü etkilemiş olan "Altın Çağ"la Adığeler arasında kurduğu bağı ilginç bulacağınıza

inanıyoruz.

Aydın O. Erkan, Kafkasya ve Çerkeslerle ilgili belgeler, anılar ve yorumlardan çeşitli örnekler veriyor. Değişik ülkelerden insanların, değişik zamanlarda yaptıkları gözlemler... Kafkasya tarihinde kısa bir yolculuk...

K. Akyüz ise Kabarday-Balkaryalı kompozitör K. Hasan'ın 50. yaşgününde yayımlanan ve Hasan'ı ve eserlerini genel çizgileriyle tanıtan bir çeviri.

Dağıstan Cumhuriyeti ambleminin tanıtımını, Kabardaylardan Arslantürk takımının iskanına ilişkin bir belgeyi yayımlayarak arşiv bölümünü açıyoruz. Okurlarımızdan benzer belgeleri göndermelerini bekliyoruz.

Güney Osetya Anlaşmazlığı ise, 1992'de patlak veren Gürcüstan-G. Osetya çatışması hakkında bilgi verecek.

Bir diğer belgemiz de, 37 Gürcü aydın tarafından imzalanan ve Abhazlarla soğuk savaşın sona erdirilmesini isteyen barış çağrısı. Çeviri yine Murat Papşu'nun.

Mahzun Doğan, bize Türkiye'nin ilk Lazca sözlüğünü yayımlamaya hazırlanan Faruk Benli'yi tanıtıyor. İsmail A. Bucaklişi'den ise Laz Alfabesi üzerine bir deneme var.

Georges Dumezil, Evliya Çelebi Seyyahatnamesi'nde Tevfik Esenç'ten sonra ölü bir dil haline gelen Ubıhça'yı arıyor. Çeviri Haluk Kuruoğlu'na ait.

Lezgi Ulusal Hareketi Sadral'ın yöneticilerinden Nizami Kürevi'den ise Azerbaycan'da Lezgilere yönelik baskı politikalarını öğreneceğiz.

"Öteki" dosyamızın bu sayı konuğu, Kıbrıs. Sezai Sarıoğlu, Kıbrıs sorununa tarafların resmi yaklaşımlarını bir kenara bırakarak, karşı bir bakış açısıyla, Kıbrıs insanının gözünden bakmayı amaçlamış.

İlk bölümünü ikinci sayımızda yer verdiğimiz Lazlar ve Lazca bibliyografya, bu sayı da bitiyor.

Erol Karayel'den ise, bir önceki dosyamızda yer alan "Her yol mubah mı?" yazısının yazarı, Fahrettin Çiloğlu'nun yaklaşımlarını yeren, "Evet her yol mubah" diyen bir yazı var.

Şunu belirtmek isteriz ki, Kafkasya Yazıları'nda polemik türü yazılara zorunlu kalmadığımız koşullarda yer vermek istemiyoruz. Ancak F. Çiloğlu dostumuzun yazdıklarının Erol Karayel gibi düşünenlere cevap hakkı doğurduğuna inandığımızdan, bu yazıya yer vermekte sakınca görmedik.

Yaşar Bağ, 1837-39 yıllarında Kafkasya'da bulunan Bell'in anılarından çeşitli alıntılarla, dönemin yaşantısını ve baskıları örnekliyor.

Her zaman olduğu gibi şiirlerimiz, kısa haberlerimiz, tanıtımlarımız sürüyor.

Kafkasya Yazıları'nda keyifli yolculuklar... ▲

Kuşun Kanadı Kadar veya... İnsan Gibi, İnsanca Özgürlük

"Firar en çok kimleri korkutur?
Tabii ki gardiyanları"
Tolkien

Hayatı, onu vareden, sürdüren ve yeniden üreten, onda vazgeçilmez duygular, içgüdüler ve davranışlar oluşturan biçimleriyle tanımlamaya çalıştığımızda, çoğu zaman kelimelere sığınırız. Yüzlerce, binlerce yıldır kullanıla kullanıla aşınmış, insanların kendilerine göre anlamları ancak vurguyla yükleyebildiği, oraya buraya çekiştirdiği, iğdiş ettiği, yalancı tonlar yüklediği, o haliyle geleceğe devrettiği, o çaresiz, kuru sesler... kelimeler.

Sanat denen dışavurum biçimi, elbette bu nedenle önem kazandı. Düşünmeyi ve kendini ifade etmeyi seven insan, kelimelere sığamazdı. İlk asiler, anlatamadıkları, söyleyemedikleri şeyleri duvarlara çizmeye başladılar. Yüzlerce, binlerce yılın evrimi içinde oluşmaya başlayan kelimeler aynı zamanda ilk vurgu itirazlarını da yiyordu. Resim ve müzik böyle başladı.

Özgürlük zaten sevgiyle başlamıştı. İnsanın başka insanlara, doğasına, duygularına duyduğu sevgi, aynı zamanda onu savunma isteğini güçlendiriyordu ve bu savunduklarına yönelik her olumsuz neden, o nedenin ortadan kalktığı koşullara yönelik bir hasreti ve eylemi mutlaklaştırıyordu.

Özgürlük kavramını, insanlar, ifade etme isteğini ve en çok da sevme duygusunu tanımlayınca bilinç düzeyine çıkardılar. Binlerce yıldır insanları bu kadar etkileyen, aşık eden o derin duygu başka türlü nasıl açıklanabilir.

Bütün bir insanlık tarihinin, en çok kullanılmış, anlam ve içeriği en çok tartı-

şılmış kavramlarından biri de kuşkusuz özgürlüktür; birden fazla insanın yan yana geldiği her durumda, düşünce dediğimiz yeniden anlam üretiminin olduğu ve olacağı her zamanda tanımlanan ilk duygulardandır. Kendisini önce irade dışı tepkilerle açığa vurur, sonra birikir söz olur ve harekete dönüşür; insanın varolandan yana duyduğu rahatsızlığı aşma biçiminin sesidir.

O nedenle, hiçbir zaman tam bir tarifi yapılamadı. Mekanize edilmek istendi, şehir hayatına, devlet yapısına, sistemlere uydurulmak istendi. Olmadı; olamazdı da zaten; paradoksal tanımlar, resimler, müzik ve diğerleri onun sadece simgeleri ya da çağrıştırdığı şeylerdi. Ama hiçbir zaman bir dışavurumun başlangıcı olmaktan kurtulamadı... bu sevme ve paylaşmaydı ve tarih yürüyor, insanlık evliyordu.

Topluluklar oluştukça, hayat karmaşıklaştıkça, savaşlar, baskılar, sıkıntılar, insanlığın yazgısı haline gelince, bir rüya da oluşmuştu... hep birlikte mutlu zamanlar... Çaresizlik duygusu insanlığı yönlendirmeye başlamıştı. Bütün dillerde tarifi aynı olan özgürlük kavramı, böylece sevme duygusunun ötelerine taştı, bir kaçış duygusuna, bir hasrete dönüştü.

Bu kaçış rüyasına "altın çağ" dediler. Dünyanın tüm kültürlerinin hafızasına bu altın çağ tutkusu yerleşti, altın çağa yeniden dönme sevdası gelişmenin ve özgürlüğün simgelerinden biri oldu.

İnsanlar, topluluklar arası eşitsizlikler; savaşlar ve baskı çaresizlik duygusunu yaygınlaştırdıkça, ezilen kitlelerin özgürlük rüyaları, çaresiz bir sığınma duygusuna dönüştü çoğu zaman. Başlangıcını sevgiden ve paylaşma duygusundan alan özgürlük artık gündelik hayatın ayrıntıları içinde parçalanmış, genel bir ifade, soyut bir imge haline gelmişti; tanımlanması ve sahip çıkılması zor bir sevgi gibi.

Bugün birçoğumuz için söylendiğinde hatırlanan, yeri geldiğinde konuşulan ve daha çok da bireysel çıkışlara, bağımsızlaşma eğilimlerine indirgenen bir duygudur özgürlük. Altın çağ rüyası da uzak ve belirsiz zamanlara ertelenmiştir; eskatolojiye, cennet imgelerine dönüşmüştür.

Yine de hayatı devindiren gücü kabul etmek gerekli. Bir bilim adamını, kendi gündelik hayatını unutacak kadar tutkuyla öğrenmeye, öğretmeye, bulmaya iten, sanatçıyı duygularını ifade etmeye zorlayan, halkları kendi kimliğini korumak ve kabul ettirmek için savaştıran, insana yakışan bir tutkudur özgürlük. Keşke hiç eksik olmasa. ▲

Kuzey Kafkasya'da Milliyetçilik ve Ayrılıkçılık

Ulusal hareketlerin radikalleşmesi halklar arasındaki anlaşmazlıkların, özelliklede iki süjeli cumhuriyetlerde (Kabardey-Balkar, Karaçay-Çerkes) ve çok etnikli Dağıstan'da artmasını getirdi. "Ulusal Cumhuriyetler"in ilanı (Balkarya, Kabarda, Karaçay, Çerkesya, Kazak SSC) ulusal hareketler arasında karşılıklı güvensizliği derinleştirdi ve var olmayan "cumhuriyetlerin" sınırları konusunda sert toprak tartışmaları doğurdu.

Olga Vasilyeva-Timur Muzayev

Sovyet İmparatorluğu'nun çöküşü ve komünizm idealinin iflası bütün Sovyet sonrası coğrafyada yeni bir ideoloji arayışını şiddetle ortaya çıkardı. Ulusal devlet yapılarının ortaya çıktığı dönemde bu ideoloji herhalde sadece milliyetçilik olabilirdi. Ancak eski Sovyetler Birliği'nde var olan halklar hiyerarşisi, bu halkların ulusal ideoloji edinme sürecine belirli bir damga vurdu.

Yeni politik elitin oluşmasında ve onlar tarafından, "egemen" birlik cumhuriyetlerinin gelişim ideolojisi olarak milliyetçiliğin ileri sürülmesinde ilk aşama 1987-1988 yıllarına aittir. Benzeri süreç Rusya otonomlarında bir buçuk-iki yıllık bir gecikmeyle (1989-1990) başladı. Bu gecikme bazı nedenlere dayanıyordu: Rusya'daki "küçük halkların" önemli ölçüde asimile olması, otonom cumhuriyetlerde Slav asıllı ve "Rusça konuşan" kalabalık bir nüfusun varlığı, yerel nomenklaturanın büyük baskısı ve halkın asıl kitlesinin yetersiz politik aktivitesi, Rusya otonomlarının en büyük halklarının nüfusunun dağınıklığı (Örneğin, Tatarların % 75'i Tataristan sınırları dışında yaşıyor).

Bu nedenle Rusya Federasyonu otonomlarında ilk "gayri resmi" gruplar, ulusal değil politik emarelerle organize oldular: Çeçen-İnguşya'da halk cephesi ve tarihi-aydınlanma kulübü "Kavkaz", Dağıstan'da tartışma-politika kulübü "Perestroyka", Karaçay-Çerkes'te seçmen klüpleri, Kabardey-Balkar'da milletvekili grubu "Radikal naya Reforma" vb. Bir süre sonra bunların ardından ortaya çıkan ulusal örgütler (Çeçen komitesi "Bart", Kabardey derneği "Adığe Hase", İnguş birliği "Niysho", Balkar derneği "Tere", Karaçay örgütü "Camağat", Dağıstan'da Avar, Kumuk ve Lezgi hareket-

1991 sonu, ilk sırada "Çeçen devrimi"nin başarısıyla ve sonra da Grozni'deki olaylara Rusya yönetiminin tutarsız ve düşüncesizce tepkisiyle bağlantılı olarak Kuzey Kafkasya'daki ulusal hareketlerin yeniden radikalleşmesiyle belli etti. Kasım 1991'de Çeçen-İnguş'ta olağanüstü hal uygulaması denemesi, Rus karşıtı ayrılıkçı eğilimlerin sadece Çeçenler arasında değil, diğer dağlı halklar arasında da alevlenmesine yol açtı. Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerinde ortak ulusal temsil organlarının (Çeçenya'da iktidarı ele geçiren OKÇN icra komitesi gibi) kurulmasına başlandı. Ekim-aralık aylarında olağanüstü kongrelerde Kabardey Halk Kongresi (KKN), Balkar Halkı Ulusal Konseyi (NSBN), Karaçay Halkları Genel Ulusal Konseyi (OSNK), Abaza ve Çerkes Halkları Kongresi (KAÇN), her seviyede İnguşya Milletvekilleri İcra Komitesi (İKDİ), İnguşya Halk Konseyi (NŞİ) vd. kuruldu. Bunlar şu veya bu ölçüde "ulusun iradesinin ve çıkarlarının" müstesna şekilde temsili iddiasındaydılar.

Bununla birlikte ulusal hareketlerin radikalleşmesi, halklar arasındaki anlaşmazlıkların, (özelliklede iki unsurlu cumhuriyetlerde (Kabardey-Balkar, Karaçay-Çerkes) ve çok etnikli Dağıstan'da) artması sonucunu doğurdu. "Ulusal cumhuriyetler"in ilanı (Balkarya, Kabarda, Karaçay, Çerkesya*, Kazak SSC), ulusal hareketler arasında karşılıklı güvensizliği artırdı ve gerçekte var olmayan "cumhuriyetlerin" sınırları konusunda sert tartışmalara yol açtı. Ancak 1992 ilkbaharına doğru Kuzey Kafkasya'da (Dağıstan'da ise yaza doğru) durum biraz istikrara kavuştu.

Dağlı halkların (ilk sırada da Adığelerin) ulusal hareketlerinin bundan sonraki gelişim aşaması Ağustos 1992'deki Gürcü-Abhaz anlaşmazlığının şiddetlenmesiyle bağlantılıdır. Gürcüstan birliklerinin Abhazya'ya girişi, Kuzey Kafkasya'da Abhazya'nın özerkliğini kaldırma amacı taşıyan ve ileride kaçınılmaz olarak Abhazların asimilasyonunu getirecek "emperyalist bir saldırı" olarak algılandı. Adığe ulusal hareketleri, hemen Abhazya'ya yardım kampanyasına başladılar: Nalçik'te, Maykop'ta ve Çerkessk'te kalabalık protesto gösterileri yapıldı; çatışma bölgesine Kabardey'den, Çerkesya'dan, Çeçenya'dan, Adığey'den ve diğer cumhuriyetlerden gönüllüler gönderildi.

■

Tarihi ve etnik sınırlarıyla tanımlanan Çerkesya ile buradaki kullanımı karıştırmamak gerekir. Sovyet döneminden kalan ve bugün de hâlâ kullanılan terminolojide "Çerkesya", şimdiki idari sınırları SS içinde Karaçay-Çerkes Cumhuriyetini işaret etmektedir. (ç.n.)

Rusya yönetiminin, Gürcistan ve Abhazya arasındaki anlaşmazlığa müdahale etmemesi, Dağlılar tarafından "büyük politika" uğruna "küçük halkların çıkarlarına ihanet olarak değerlendirildi. Federal makamların, Kabardey-Balkar ve Kuzey Osetya yargı organları aracılığıyla, KHK gönüllü müfrezelerinin Abhazya'ya gönderilmesini engelleme girişimi özellikle öfke yarattı. Ulusal hareketin bu yeni radikalleşme dalgası, iktidarı Rusya'nın "müdahale etmeme" politikasının dümen suyunda giden Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'nde şiddetli krize yol açtı. Konfederasyon Başkanı Yuri (Musa) Şanibov'un Eylül 1992'de tutuklanması hükümet karşıtı kitlesel gösterilerin başlaması için gerekçe oldu. Kabardey Halk Kongresi İcra Komitesi ve "Adığe Hase" Prezidyumu tarafından, Nalçik'in merkez meydanında düzenlenen kalabalık gösteride, 27 Eylül'de göstericilerle yerel OMON birliği arasında çatışma çıktı; 32 yaşında bir kadın öldürüldü ve birkaç kişi yaralandı. Ancak ekim başında cumhuriyet hükümeti ve ulusal muhalefet, çatışmanın sertliğini biraz gidermeyi başardı ve Kabardey-Balkar'daki olaylar "Çeçen Devrimi" senaryosu gibi gelişmedi.

Nalçik'teki Eylül olaylarından sonra Kuzey Kafkasya Cumhuriyetlerindeki ulusal hareketler, bugün de devam eden gerileme dönemine girdi. Milliyetçilik krizi en başta yeni fikirlerin yokluğuyla, bütün Sovyet sonrası coğrafyada, politik aktivitenin genel olarak düşme eğilimiyle bağlantılıdır. Kuzey Kafkasya'da milliyetçilik krizinin derinleşmesinde, Nisan 1993'ten itibaren siyasi ve klanlar arası anlaşmazlıkların kemirdiği Çeçenya'da durumun gerginleşmesi, Rusya'nın bölgedeki politikasını gözden geçirmesi ve aktifleştirmesi, önemli rol oynadı.

"Küçük" halkların milliyetçiliğinin radikalleşmesinin temel nedeni, emperyalist ihtiraslar ve "birlik" milletleri tarafından gelen baskı oldu. Rusya Federasyonu makamları Kuzey Kafkasya'da sesini yükseltir yükseltmez (Çeçen-İnguş'ta Kasım 1991'de olağanüstü hal uygulaması denemesi, Eylül 1992'de Şanibov'un tutuklanması, Rusya birliklerinin Kasım 1992'de İnguş-Oset çatışmasına müdahalesi), eski özerk cumhuriyetlerde hemen Rusya karşıtı eğilimler güçlenmeye başladı ve yerel ayrılıkçılık kafasını kaldırdı. ▲

Çeviren: Murat Papşu

■■

Kaynakça
Severnıy Kavkaz Poiskah Regionalnoy İdeolojii (Bölgesel İdeoloji Arayışında Kuzey Kafkasya) Progress, Moskova, 1994, s. 7-10

İmparatorlukların Kafkasya Rekabeti

Enver Paşa Kafkasya'yı bir ana önce ele geçirmek için oraya büyük kuvvetler gönderdi. Kafkasya'ya 1916 da gönderdiği 100.000 askerin büyük kısmını açlık ve soğuk yüzünden, bir kısmını da Ruslara karşı yaptıkları savaşlarda kaybetti. Dolayısıyla bir netice elde edemedi. 1917 de Enver Paşa'nın hayallerinin gerçekleştirebilmesi için yeni bir fırsat ortaya çıktı. Rusya'da 1917 ihtilâli patlak erdi. Kafkasya'yı ele geçirmenin ilk adımı olarak Türkler Batum'u işgal ettiler.

Şevket Mufti (Habjoka)

Kafkasya her zaman ilgisinin, çıkarının odak noktası olmuş ve Rusya burayı işgal edebilmek için hem para hemde adam harcamaktan kaçınmamıştır. Buna rağmen Kafkasya'yı ilk saldırılarından ancak bir asır sonra ele geçirebilmiştir. Rusların Kafkasya'yı işgalinden hemen yarım asır sonra buranın ne kadar önemli bir yer olduğu ortaya çıkmıştır.

Asya, Hindistan ve Afrika'ya giden tüm yolların Kafkasya'dan geçmesi ile Kafkasya, 1. Dünya Savaşı sırasında Britanya, iki merkezi kuvveti oluşturan Osmanlı ve Alman etkisinin doğu'ya, Hindistan'a doğru gelişmisini önlemek amacı ile İran'ı işgal etmişti. Daha sonra, 1917 de Irak'ın İngilizler tarafından işgali ile Almanların Hindistan'a giden tüm yolları kesilmiş, Bağdat demiryolu işlerine yaramaz hale gelmiştir.

Enver Paşa bu sıralarda İstanbul'dan Türkistan'a kadar olan bir Turan İmparatorluğu hayal etmekte idi. Fakat bunun gerçekleşmesi için orta yerde bulunan Kafkasya'nın ele geçirilmesi gerekiyordu. Bu yüzden Enver Paşa Kafkasya'yı bir ana önce ele geçirmek için oraya büyük kuvvetler gönderdi. Kafkasya'ya 1916 da gönderdiği 100.000 askerin büyük kısmını açlık ve soğuk yüzünden, bir kısmını da Ruslara karşı yaptıkları savaşlarda kaybetti. Dolayısıyla bir netice elde edemedi.

1917 de Enver Paşa'nın hayalleri gerçekleştirebilmesi için yeni bir fırsat ortaya çıktı. Rusya'da 1917 ihtilâli patlak erdi. Kafkasya'yı ele geçirmenin ilk adım olarak Türkler Batum'u işgal ettiler. Almanlarda aynı amaç için, Tiflis'i işgal et-

ti. Gürcüler'e bir devlet kurmaları için yardım eden Almanlar doğuya gidebilmek için, Berlin ile Afganistan arasında olan Tiflis'i bir başlangıç noktası haline getirmek istiyorlardı. Bir taraftan da, Osmanlı'ların Kafkasya üzerindeki etkisini yok etmek için çaba harcıyorlardı.

İngilizlerin Irak'ı işgal etmeleri ile Almanların planı suya düştü. Bu durum karşısında planlarını değiştiren Almanlar başka bir eksen üzerinde gelişmeyi amaçladılar. Yeni plana göre Almanlar Berlin'den Kafkasya'ya oradan Tahran ve Herat'a geçen yol üzerinde harekata geçeceklerdi. 1. Dünya Savaşı'nın Almanlar'ın mağlubiyeti ile sona ermesi bu projeyi de engelledi.

Orta Doğu'da bir imparatorluk kurmayı başaran İngilizler Kafkasya'ya bir ordu gönderdiler. Bu ordu , Bolşevikleri Kafkasya'dan uzaklaştırmayı amaçlıyordu. Tek gaye zengin petrol alanlarını ele geçirmek idi. Hindistan'a giden yolların başlangıç noktaları olan Mısır, Irak, Suriye ve İran'ın bir kısmını elinde tutan İngiltere, bir dünya imparatorluğu kurmak için başarılı bir başlangıç yapmıştı.

Yeni Sovyet Devleti'nin eski Çarlık Rusya'sının hakimiyeti altında bulunan yerleri işgal etmeye başlaması, İngiltere'nin dünya imparatorluğu hayallerine darbe vurdu. Yeni Rusya Büyük Petro'nun amaçlarını, yeni ekonomik ve sosyal temeller üzerinde gerçekleştirmek için, her türlü çabayı sarfediyordu. Bunun sonucunda İngilizler'in elinde sadece Filistin ve Irak kaldı.

1. Dünya Savaşı ve Kafkasya'nın Bağımsızlığı:

Çerkes miletinin Türkiye'ye göç edenlerin dışında kalanları Kafkasya da Çarlık Rusyası için problem teşkil ediyordu. Rusya, Kafkasya'ya çok büyük kuvvetler yerleştirmesine rağmen, Kafkas halklarını hiç bir zaman dindirip, susturamamıştır.

17 Ekim 1917 de Bolşevik İhtilali altı asırlık Çarlık idaresine son verdi. Çarlığın sonu, birçok esir milletin Çarlık baskısından ve büyük Çarlık hapishanesi olan Rus İmparatoruğundan kurtulacaklarını belirten bir sinyaldi. Finlandiya, Baltık devletleri, Polonya, Ukrayna, Gürcistan ve Ermenistan gibi bazı devletler bağımsızlıklarına kavuştular.

Kuzey Kafkasyalılar da, bağımzılığına kavuşan milletler arasında idi. Diğer milletlerle beraber bağımsızlıklarını kazanma yolunda çabalayan Kuzey Kafkasyalılara, Rusyadaki Kerenski hükümetinden önceki kaos yardımcı olmuştur. Kuzey Kafkasyalılar 11 Mayıs 1918 de Ab-

dulmecit Çermoy başkanlığında cumhuriyetlerini kurdular. 54 yıldan beri ellerinden alınan hürriyetlerini tekrar elde ettiler.

Kuzey Kafkasya'nın bağımsızlığını ilk olarak Osmanlı Devleti tanıdı ve Kafkasyalılar'ın isteği üzerine, Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa komutasında, "İslam Ordusu" adı altında bir orduyu Kafkasya'ya gönderdi Daha sonra, Yusuf İzzet Paşa, İsmail Berkok gibi yüksek rütbeli Çerkes subaylarının bulunduğu ikinci bir ordu daha gönderildi. Bu subaylar Kuzey Kafkasya'da milli bir ordu kurma görevini de üzerlerine aldılar. Süleyman İzzet Tsey komutasındaki 15. tugay, kısa bir sürede Bakü'yü ele geçirdi. 6 Eylül 1918 de yaptığı şiddetli çarpışmalardan sonra, Derbent ve Petrovsk ile bunlar arasında kalan bölgeleri Ruslardan temizledi. Tsey'in başarılı hareketi Mondros Mütarekesinin imzalanması ile durduruldu. Osmanlı kuvvetleri Kafkasya'yı terketti. Osmanlı yardımı ile kurulan Kuzey Koikas Milli ordusu yalnız başına kaldı.

Çerkesler ve diğer Kuzey Kafkasyalılar, bütün güçleriyle Bolşeviklere karşı 6 ay savaştılar. 11 Kasım 1919 da iki taraf arasında bir mütareke yapıldı. Tam bu sırada, Beyaz Rusların başında olan Genaral Denikin ortaya çıktı. İngilizlerin aracılığı ile Kafkasya Cumhuriyeti, General Denikin ile bir antlaşma yaptı. Bu antlaşma sonucunda Avrupanın yardımı ile Kafkas'ya da Bolşeviklere karşı bir gönüllü ordusu kurulacaktı. General Denikin, bu ordunun teşekkülü için uğraşırken, Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti Bolşeviklerle tekrar savaşa tutuştu. Savaş, Inguş ordusunun, işgalcileri Vladikafkas'tan temizlediği tarih olan Ocak 1920'ye kadar devam etti.

Britanya, Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti'ni, bazı şartlar altında tanıyacağını ileri sürüyordu. Her şeyden önce Kuzey Kafkasya'nın Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinin kesilmesi ve memleketin General Denikin'in kuvvetlerine açık olmasını istiyordu. Böylece Batı kuvvetleri Kafkasya'nın stratejik pozisyonundan faydalanmak istiyorlardı. Kuzey Kafkasya bu şartlara önce yanaşmadı. Fakat İngiliz Generali Thomson'un Denikin'e garanti vermesi üzerine şartlar kabul edildi.

Kuzey Kafkasyalılar, bunu kabul etmekle büyük bir hata işlediklerini çok geç anladılar. Zira General Denikin Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti'ni ortadan kaldırmak için harekete geçmişti. Oyuna getirilen Kuzey Kafkasyalılar bunu protesto etmekten başka bir şey yapamadılar. Batılılar Kuzey Kafkasya'nın feryatlarına

kulak tıkadılar. Hatta bu protestoyu kendilerine yapılmış bir hareket olarak nitelediler. Kuzey Kafkasyalılar, Denikin'e de karşı savaşmak zorunda kaldılar. Yapayalnız kalan Kuzey Kafkasyalılar Denikine karşı üç ay devamlı savaştılar.

Batı kuvvetlerinin desteği ile Denikin Karadenizden Terek Nehri'ne kadar olan bölgeyi işgal etti. Denikin, bağımsız Kuzey Kafkasya Cumhuriyetin tanımıyordu. Gönüllülerin başında bulunan General Kılıç Girey'e, Çeçenistanı işgal etme görevini verdi. Fakat General Kılıç Girey ne şart altında olursa olsun, kardeşlerinin kanını dökmeyeceğini bildirerek görevi reddetti.

Batı kuvvetlerinin elinde bir oyuncak olan Denikin, kendi amacından sapmıştı. O Kafkasya'da kurulan bağımsız devletleri komünizmden daha tehlikeli buluyor, var gücü ile onlara saldırıyordu.

Kafkasya'nın Ruslardan ayrılarak bağımsız olma fikri, ilk olarak 1908 de Meşrutiyet ilanından sonra İstanbul da kurulan 'Çerkes Teavun Cemiyeti' liderleri tarafından ortaya atıladı. Çerkes Teavun Cemiyeti Osmanlı Devletinden yardım istedi. Bu isteği olumlu karşılandı. Kafkasya'nın bağımsızlığını gerçekleştirmek için Mareşal Fuad Paşa (Thuga) başkanlığında, Gürcü Prensi Mehaelli Togridze, Prof. Aziz Meker, Dr. İsa Ruhi Paşa ve Azeri Salim Behbudouftan oluşan bir organizasyon kuruldu. Belirli bir süre sonra Organizasyonun Kuzey Kafkasyalı üyeleri dışında kalanlar ayrıldı.

Turan İmparatorluğu'nun gerçekleşmesi bu organizasyonun başarısı ile biraz daha kolaylaşacağı için Osmanlı Devleti bu organizasyonu destekliyor ve onu himaye ediyordu.

Ne yazık ki iki cephede çarpışmak zorunda olan Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti Komünist Rusların işgalinde kurtulamadı. Halbuki Komünist Rusya, Kuzey Kafkasya'nın bağımsızlığını ilk tanıyan devletlerin arasında idi. ▲

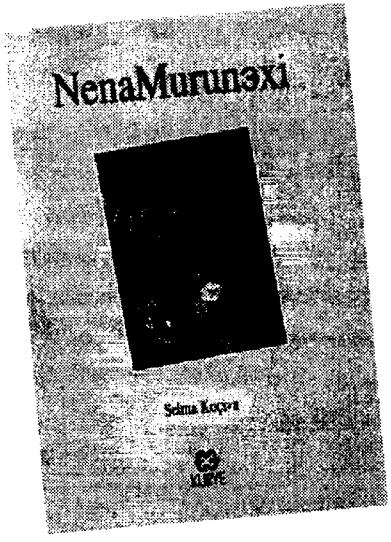
"İnsanlar özgür olarak doğar, ama her yerde zincire vurulmuş olarak yaşarlar"

Jean Jacques Rousseau

Lazca Şiirler

NenaMurunɜxi

Selma Koçiva

OROPA

nɜa ncin
leta tude
si
do
ma
guri şkimi
diyu abja
ham uɜomenan
orapa...!

KURYE YAYINLARI

İsteme Adresi: Caferağa Mah. Sakız Sok. No:6/9 Bahariye/Kadıköy-İst.
Tel: (0216) 349 98 41-349 98 05

Bir Gelenek

Ben bu halkın bu kadar neşeli, bu kadar müziğe ve oynamaya düşkün olduğunu tahmin edemezdim. Bu halkın kahramanlıklarından bahsetmeden geçmek olmaz. Delikanlılar eski Fransız şövalyelerini andırır. Atalarımızı (Almanlar) savaşçı ve silaha meraklı olarak bilirim. Kafkasya halkları da aynıdır. Bu insanlar arasında üzüntü duymak mümkün değil. İnsanın hüznünü, kederini unutturuyorlar.

Karl Koch

Bütan Kafkasya'da çok yaygın olarak kullanılan bir gelenek var. Bu geleneğe göre bir çocuk doğuştan üç gün sonra "Atalık" denen bir aileye verilir. Yetişkin genç bir delikanlı olana kadar asla ailesini görmez, ailesi de çocuğunun akıbetini soruşturmayı düşünmez. Çünkü bunu yapmak çok ayıp karşılanır. Atalık kendisine emanet edilen çocuğu besler, büyütür ve eğitir. Kendi çocuğu gibi görür ve büyük önem verir.

Günün birinde, çocuğun, yetişkin bir insan olduğunu düşünen Atalık, anne-baba'ya haber gönderir. Genci alabileceklerini ya da ne yapmak istediklerini bildirmelerini ister.

Anne-baba bu haberi aldıktan sonra oğullarını almak için bir gün belirlerler. Belirlenen gün aile için çok önemlidir. Bütün akraba, eş-dost davet edilir. Üç gün üç gece düğün yapılır.

Bell[1] böyle güzel bir güne şahit olmuştu.

"Atalık, Alibey isminde bir Abhaz'dı. Kan'ı da (Genç) Abaza'ydı.[2] Atalık hısımlarına 40 kişilik bir kafile ile haber gönderdi. Kan'ını yanına alarak yola koyuldu. Erkekler atlı, kadınlar arabalarda, gençler ise eğersiz atlarla önden gidiyorlardı. Kan'ın bindiği yağız at Atalık'ın hediyesi idi. Kafile köye yaklaştığında bir grup tarafından karşılandı. Hep birlikte köye giren kalabalık, havaya ateşler açarak babaevine yöneldi. Evde ise bü-

1- Bell'in ünlü yapıtı Almanca, Fransızca ve Danimarka diline de tercüme edilerek basılmıştır. İlk baskısının adı şöyledir: Bell, James Stanislaus: Journal of a residence in Circassia during the years 1837-1838 and 1839 in two volumes. London 1840.

2- Bell'in yapıtında yayımladığı Kafkas dillerinden olan sözcük listelerini karşılaştırarak inceleyen dilbilimci Prof. Adolf Dirr, bu yazarın "Abaza" olarak adlandırdığı insanların aslında "Ubuh" oldukları sonucuna varıyor ve Bell'in önemli bir yanlış yaptığını belirtiyor.

yük bir sevinç ve coşku vardı. Bütün köylü, eş-dost ve civar köylerden de gelenler vardı. Yaklaşık 500 kişilik bir kalabalık toplanmıştı."

Atalık, eğer uzak yerden gelmişse dinlenmesi için ona zaman verilir. Misafirlerin rahat etmeleri sağlanır. Atalık artık o evin en iyi akrabası olarak ağırlanır, büyük iltifat ve saygınlık görür. Gencin babası, oğlunu ikinci gün bütün davetlilere tanıtır. Atalık ve beraberinde gelen misafirler gencin anne-babasına getirdikleri hediyeleri verirler. Sofralar kurulur ve yemekler verilir. Yaşlılar sohbeti koyulaştırırken, gençler de bir yandan düğün başlatma telaşındadır.

"Ben bu halkın bu kadar neşeli, bu kadar müziğe ve oynamaya düşkün olduğunu tahmin edemezdim. Bu halkın kahramanlıklarından bahsetmeden geçmek olmaz. Delikanlılar eski Fransız şövalyelerini andırır. Atalarımızı (Almanlar) savaşçı ve silaha meraklı olarak bilirim. Kafkasya halkları da aynıdır. Bu insanlar arasında üzüntü duymak mümkün değil. İnsanın hüznünü, kederini unutturuyorlar. Eğlencelerinde kahramanlık şarkıları söylemeyi de severler. Tarihe mal olmuş insanların hayatını anlatan şarkılarla o insanı anmadan geçmezler. O anda dahi (doğaçlama) şarkılar bestelenebilmektedir. Bu tür becerisi olan gençler ayrıcalıklı itibar görür. Genellikle türküler hep beraber söylenir. Bjami ve Şıkepşine (at kuyruğundan yapılmış kemençeye benzer özgün bir çalgı) çalanlar, kalabalığı coşturur. Elinde bayrak bulunan bir atlı düğün yerine gelir. Bu ise bayrak kapma yarışının başladığının işaretidir. Bayrak tutan atlıya yetişen, bayrağı kaptığı gibi hızla atını sürmeye başlar. Elden ele geçen bayrak en sonunda Thamade'ye sunulur. Gençler bu gururu taşımak için ata binmeyi çok iyi öğrenirler. Düğünün birinci günü bu şekilde geçer. İkinci gün büyük bir at yarışı düzenlenir. Kazanana çeşitli hediyeler verilir. Bu hediyeler genellikle at, silah ve besilik hayvanlar olabileceği gibi, daha başka kıymetli eşyalar da olabilir. Büyükler övgü dolu sözlerle kısa konuşmalar yapar. Ozanlar yarışı kazanan gençlere şarkılar besteler. Bu şarkılar uzun süre genç kızların hafızasından silinmez. Artık dönüş vakti yaklaşan misafirler hazırlanmaya başlar. Atalık ve beraberinde gelenler için hazırlanan hediyeler verilmeye başlanır. En iyi, en anlamlı, en değerli hediye ise tabii ki Atalık'a isabet eder. Duygulu anlar yaşanır. Atalık artık akraba sayılır. Kan ise asla Atalık'ını unutmaz. Hatta anne-babasından üstün görür." ▲

(Karl Koch 1838 ve 1843-1844 yıllarında Kuzey Kafkasya'da kalmıştır.)

Çeviren: K. Akgöz

Kaynakça

L. Nur Gazetesi, 3.2.1992, Nalçik.

Antae Adı Kafkas Kökenli mi

Antae adının asıl sahibinin Kafkasya olduğunun kanıtı olarak, Anti sözcüğünün tarihi, coğrafi ve etimolojik yönden Kabardeyce And sözcüğü ile ilişkisini gösteriyor. Çerkesce böyle bir sözcük hiç mevcut olmadığından, bu varsayımın temel kanıtı ortadan kalkıyor.

Karl Bouda

Üçüncü Bizans Uzmanları Kongresi'nin raporlarından birinde yayımlanan açıklamada, N. Zupaniç, Antlar'ın kökenini ve adını üç paragrafta inceliyor. İlk olarak, Jordan ve Prokop dönemlerinde ve onlardan önce 4. yy.'da Dinyester ile Dinyeper nehirleri arasında oturan, sonraları Slav kabileler birliği içerisinde aşağı Don'a kadar göç eden Antlar'la ilgili Ortaçağ'ın Latin ve Bizanslı yazarlarının naklettikleri tarihsel gerçeklerden; daha sonra, Antlar'ın kökenini araştıran ve bu adın anıldığı kaynaklardan; son olarak da, Ant adından bahsediyor.

Yazar, bu adla ilgili eski yorumları reddettikten sonra, Antae'nin Doğu Kafkasya ile Avarca grubuna ait olan Andi ile özdeş olduğunu savunuyor. Etimolojik olarak karışık olan Andi adı, Avarca'dan gelmektedir ve öteki Kafkas dillerine oradan geçmiştir. Andi'ler kendilerine Kvanna-v (Qwanna-w) adını verirler. Bu gerçek, terimin bir kabile adıyla ilgili değil de, bir yöre adıyla ilgili olduğu noktasına götürebilir bizi.

Çünkü sonraki sayfalarda Andi grubuna ait Botlih, Godoberi, Karata, Bagulal vs. lehçeleri belirtilmiştir. Ne var ki, tüm bunlar aynı şekilde köy yerleşim alanlarını da adlandırmaktadır. Ortaçağ kaynaklarında bunun dışında sadece batı veya özellikle güney Kafkas halk adları arasında geçen Anti adının, doğu Kafkas yöre adları ile hiçbir ilgisi yoktur. N. Zupaniç, Antae adının asıl sahibinin Kafkasya olduğunun kanıtı olarak, Anti sözcüğünün tarihi, coğrafi ve etimolojik yönden Kabardeyce And sözcüğü ile ilişkisini gösteriyor. Çerkesce böyle bir sözcük hiç mevcut olmadığından, bu varsa-

yımın temel kanıtı ortadan kalkıyor. Günümüze ulaşmış bulunan Ant şahıs adları, Andi dilinin yardımı ile açıklanamaz. Bu adlardan birini (Metsameros) J. Melich, Slavca ile yorumladı. Acaba öteki adlar da (Metsameros, Idaretsioy, Chilboydios, Dabragetsas, Kelagastos) bu şekilde yorumlanabilir mi, buna Slavistik uzmanları karar vermek zorundadır. Bilimadamlarının çoğu, ne olursa olsun, nesnel nedenlerden ötürü Antae'nin Doğu Slavcası ile özdeşleştirilmesinde ısrar etmektedir. ▲

Çeviren: Ö. Faug

Kaynaklar:

Zeitschrift für Slavische Philologie (Separatabdruck, Band 17, Heft 2, Otto Harrassowitz Verlag, Leipzig 1941)

Çevirenin Notu: Karl Bouda, ünlü bir Kafkas dilleri uzmanıydı. Hemen hemen tüm Kafkas dilleri hakkında değerli yapıtları mevcuttur. Tarafımızdan bilinen eserleri şunlardır:

1- Die Darginische Schriftsprache (Dargince Yazı Dili) Leipzig, 1937.

2- Das Tabassaranische (Tabasaran Dili) Leipzig, 1939.

3- Das Tschuktschische (Çukut Dili) Leipzig, 1941.

4- Language Problems in the Caucasus, Caucasian Review, vol. 1, München, 1955.

5- Der angeblich Kaukasische Ursprung des Namens der Antae, Zeitschrift für slavische Philologie. Leipzig, 1941.

Pontos Tarihi
Tarihin Horona Durduğu Yer
Karadeniz
P. Minas Bijişkyan

Yakında

Venedik Mekhitarist manastırında yetişen alim rahiplerden Per Minas Bijişkyan'ın Türkiye tarihi içinde değerlendirdiğimiz Pontos Tarihi adlı kitabını Türk tarih ve coğrafya sahasına ait incelemeler için önemli bir kaynak olduğu düşüncesiyle araştırmacılara sunuyoruz. Pontos Tarihi, bir tetkik seyahatı mahsulüdür.
1817 yılında, esasen yerlisi olduğu Karadeniz mıntıkasında vikerlik vazifesi münasebetiyle, Karadeniz'in güney ve kuzey sahillerini adım adım dolaşarak mesafeleri ölçmüş, kitabeleri ve kiliselerde mahfuz yazmaları okumuş ve gördüklerini kaydetmeye gayret etmiştir.

Çiviyazıları

Güney Osetya

Çarlığın sömürgeci rejiminin toprak sahiplerinin zulmü, silahlı köylü isyanlarına (1804, 1810, 1830, 1840, 1850 yıllarında) neden oldu. 1864 yılında toprak sahipliği kaldırıldı. 19. yüzyılın sonlarında bağımsızlık hareketi Rusya işçi sınıfının mücadelesinin etkisi altında devam ediyordu. 1918 yılının Temmuz ayında Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi'nin Güney Osetya teşkilat bürosu oluşturuldu: 1919 yılının Haziran ayında Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi'nin eyalet bürosu seçildi.

Güney Osetya, Büyük Kafkas'ın güney yamaçlarının orta kısımları ile iç Kartli ovalarının kuzey kesimini kaplıyor. En yüksek yeri (Halatsa tepesi) 3.938 m. dir. İklimi, güney kısımda ılıman ve rutubetli iklimden kuzeyde sürekli kar bölgesi iklimine kadar değişmektedir. Ortalama sıcaklık ocak ayında eksi 2,6 dan (Sihinvali) eksi 6 ,5 dereceye (2.000 metre yükseklikte) kadar değişmekte ağustos ayında 20,7 ve 13,8 derece olmaktadır. Yıllık yağış 500-100 mm ve üzeridir. Önemli akarsuları, Büyük ve Küçük Lihavi, Leyhura, Mecuda. En büyük gölleri Kelistba ile Ert Codur'dur. Dağ eteği şeridi esasen karlı, kısmen alüvyonlu ve karbonlu, yukarılarda sık tundra dağ ormanları, dağ otlakları yayılmıştır. Arazinin yüzde elli kadarı ormandır (fıstık, pelit v.s.) Hayvan türlerinden kurt, ayı, vaşak, tilki, yaban domuzu, porsuk, karaca, dağ keçisi gibi hayvanlar bulunur.

Nüfus Yapısı

Nüfus Oset, Gürcü, Rus ve diğer halklardan oluşur. Kilometrekareye düşen insan sayısı 25,3'tür. Şehirde yaşayanlar nüfusun % 46'sını oluşturur.

Güney Osetya toprağına iskan paleolit devirde olmuştur.

Tarih

1. bin yılın ikinci yarısında Güney Osetya toprakları İberya (Kartli) devletine dahildi. 9-10. yüzyılların sonunda Osetlerin ataları olan Alanların erken feodal devleti kuruldu. 13-14. yy'larda Moğolların ve Timur'un saldırıları sonucunda dağ yamaçlarına çekilmek zorunda kalan Osetler, sonraları Kafkas sıradağlarının güney

yamaçlarını yurt edindiler. Halkın asıl uğraşı akıncılık ve hayvan yetiştiriciliğiydi. 13. yy.'da feodal ilişkiler gelişmişti. Ansüreci devam etmiştir.

1801'de Güney Osetya'nın Gürcüstan bünyesinde gönüllü olarak Rusya'yla bir-

cak Güney Osetya'da yaşayan Osetlerin yaşam tarzında kabile düzeninin kalıntıları 20. yüzyıl öncesine kadar sürmüştür. 18. yüzyıla kadar Oset halkının oluşum leşmesinin ilerici rolü oldu (kapalı doğal ekonomi dağıldı, dıştan gelecek saldırı tehlikesine son verildi vs.).

Ancak Çarlığın sömürgeci rejiminin

ve toprak sahiplerinin zulmü, silahlı köylü isyanlarına (1804, 1810, 1830, 1840, 1850 yıllarında) neden oldu. 1864 yılında toprak sahipliği kaldırıldı. 19. yüzyılın sonlarında bağımsızlık hareketi Rusya işçi sınıfının mücadelesinin etkisi altında devam ediyordu. 1918 yılının Temmuz ayında Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi'nin Güney Osetya teşkilat bürosu oluşturuldu: 1919 yılının Haziran ayında Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi'nin eyalet bürosu seçildi. Güney Osetya emekçileri Gürcüstan'ın Menşevik hükümetine karşı mücadele yürüttüler. 1920 yılının 8 Haziran günü Güney Osetya'da Sovyet egemenliği ilan edildi.

Ancak Menşevik hükümet, halka karşı insafsızca güç kullandı; isyancılar, halkın büyük bir kısmı Kuzey Osetya'ya geçti. V.İ. Lenin'in direktifiyle bunlara Vladikavkaz yakınlarında yer verildi.

Gürcüstan'da Sovyet egemenliğinin kurulmasından sonra, 1922 yılının Nisan ayında Gürcüstan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti bünyesinde Güney Osetya Özerk Bölgesi oluşturuldu.

Savaştan önceki beş yıllık dönemlerde Güney Osetya'nın ekonomik ve sosyal geri kalmışlığına son verildi, Oset halkı sosyalist bir ulus haline geldi.

Büyük Anayurt Savaşında (1941-45) Güney Osetya emekçileri cephede ve cephe gerisinde kahramanlık gösterdiler.

5.500 kadar savaşçı nişan ve madalyalarla ödüllendirildi. 8 askere Sovyetler Birliği Kahramanı Nişanı verildi. Savaştan sonraki yıllarda Güney Osetya'nın ekonomisi ve medeniyeti daha da yükseldi. Güney Osetya, Lenin Nişanı (1967) ve Halkların Dostluğu Nişanı ile taltif edilmiştir. (1972)

Ekonomi

Toplumsal düzenin kuruluş yıllarında Güney Osetya sanayi-tarım bölgesine çevrilmiştir. Sosyalist iktisadi birimler kurulmuştur.

Madencilik gelişmiştir. Sanayinin esas alanı olan makina üretimi Sihinvali'de toplanmıştır. Kereste üretimi yerel ormanların rezervlerine dayanır.

Demir-beton ürünleri direk türü malzemelerin üretimi yapılır. Besin sanayinin konserve, bira, süt ürünleri üretimi alanları gelişmiştir. Konfeksiyon fabrikası bulunmaktadır. Köy ekonomisinde buğday, arpa, mısır gibi tahılların üretimi önemli yer tutar.

Şeker pancarı, sebze ve patates ekilir. Meyvacılıkla ve bağcılıkla uğraşılır. Sulu tarım gelişmiştir. Büyük ve küçükbaş hayvan, domuz yetiştirilir. Gori-Sihinvali demiryolu hattı, bölge merkezini Transkafkasya demiryoluyla birleştirmiştir.

Asıl otoyol, Sihinvali-Kvaisi-Odinir yoludur.

Sağlık

Güney Osetya Özerk Bölgesi'nde 1.4 milyon yatak kapasiteli 22 hastane kuruluşu, 394 doktor, kaplıca, termik ve iklim sağaltım merkezleri (Bagiati, Vezura, Lese, Natutni, Edisi), 7 sanatoryum vardır (1986).

Halk Eğitimi ve Modern Eğitim Kurumları

Ekim Devrimi'nden önce Güney Osetya'nın 38 okulunda 1.800 öğrenci eğitim görüyordu. Orta ve yüksekokul yoktu. 1981-82 ders yılında ise genel eğitim kurumlarında 20.500 öğrenci, Sihinvali Pedagoji Enstitüsü'de ve orta dereceli meslek okullarında 1.300 öğrenci eğitim alıyordu.

16 okulda 2.000 çocuk yetiştiriliyordu. Sihinvali'de Gürcüstan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Bilimler Akademisi'nin Güney Osetya Bilimsel Araştırma Enstitüsü bulunuyor.

1 Tiyatro, 166 kültürevi, kütüphane, 88 kulüp kuruluşu, 66 sinema etkinlik gösteriyor.

Basın-Yayın, Radyo-Televizyon

Oset dilinde "Sovyet Yiriston" (Sovyet Osetyası 1924), Gürcü dilinde "Saçota Oseti" (Sovyet Osetyası 1933) gazeteleri çıkıyor. Bir radyo ve 2 televizyon kanalı vardır. Bunlar Moskova'daki vericilere bağlıdır.

Mimarlık ve Resim Sanatı

Güney Osetya topraklarında eneolit çağı eserleri ile Kuban uygarlığının örnekleri ortaya çıkarılmıştır (metal ürünleri, seramik vs.). Ortaçağ Gürcü ve Abhaz mimarisinin etkisi ve çağdaş yerli inşaat geleneklerinin de etkisi görülür:

Armazi (864), Tigva (1152), İkorta (1172) tapınakları, Dzakina köyündeki saray (17. yy.) vb.

Halk sanatı altın, gümüş ve ipek simlerle süslü nakış sanatı, metal kaplar, bezekler, silahlar, güzel oymalı ahşap ürünler vb. kollardan oluşur.

19. yy. sonunda Osetya resim ve grafik sanatının kurucusu K. L. Hetagurov etkinlik göstermiştir. Sovyet Güney Osetyası'nda ana plana uygun olarak Sihinvali şehri yeniden kuruldu, yoğun bir şekilde endüstriyel ve sosyal tesisler ile konutlar inşa edildi.

Ulusal resim sanatının yaratılmasında ressam M. S. Tuganov'un büyük hizmeti olmuştur.

1950-80 yılları arasında ressam olarak A. İ. Gassiyev, G. V. Doguzov, B. İ. Sanakoyev, D. G. Turmanov, heykeltraş

olarak V. N. Kokoyev, V. D. Kelehsayev, A. V. Pliyev ve büyük dekoratif sanatçılarından M. İ. Kokoyev ve tiyatro dekoru sanatçılarından T. A. Gagloyev, A. G. Zasseyev, grafik sanatçılarından A. D. Vaneyev, İ. V. Ceyranaşvili, A. M. Sanjerovskaya, dekoratif uygulama sanatçılarından H. L. Zaseyev, G. P. Mamitov sanat dünyasında isimlerini duyurmuşlardır.

Tiyatro

Profesyonel tiyatro 1931 yılında Sihinvali'de dram tiyatrosu esasına göre kurulmuştur. Tiyatro grubunun repertuvarının ve yaratıcı kişiliğinin oluşması Gürcüstan, Kuzey Osetya ve Rusya'nın tiyatro sanatı ve dram yazarlığı ile sıkı sıkıya bağlantılıdır. 1939'da tiyatroya Kosta Hetagurov'un adı verilmiştir. Burada onun "Dünya" adlı piyesi gösterilmiş (1939), "Fatima" adlı destanı sahnelenmiştir (1959).

Güney Osetya tiyatro sahnesinde yerli yazarların olduğu gibi, Rus, Sovyet ve yabancı ülke drama yazarlarının eserleri de gösterilmiştir.

Tiyatronun gelişmesinde, aktörlerden S. Catiyeva, Z. Çabiyeva, V. Murguliya, G. Kabisov, V. Kairov ve diğerlerinin önemli hizmeti olmuştur.

1935 yılında tiyatroya Gürcü tiyatro topluluğu dahil edilmiştir.

Tiyatronun Oset bölümünde G. Taugazov, B. Sıhovrebov, N. Çabiyeva, L. Galavanova, R. Gassiyeva, A. Keldiyev, E. Gugkayeva, İ. Cigkayev, R. Dzagoyev, A. Tedeyev, M. Madzayev (baş rejisör) Gürcü bölümünde ise İ. Şerazadişvili, T. Hesenova, İ. Darbuaşvili, D. Kokoyev, R. Pliyeva, U. Mindiaşvili (baş rejisör) çalışmaktadır. ▲

Çeviren: Özalp Göneralp

■■

Kaynaklar:

1- Oçerki İstorii Yugo-Osetii. Sihinvali 1969

2- Oçerki İstorii Yugo-Osetinskoy Avtonomnoy Oblasti, Tiflis 1985

3- Pliyev B. Z., - Tshovrebov, İ. N., : Obrazovaniye Yugo-Osetinskoy Avtonomnoy Oblasti. Sihinvali, 1972

Bu yazı Azerbaycan Sovyet Ensiklopediyasından (Cilt 10 Bakü '87) alınmıştır

"Kendinizi tanımaya başlayınca özgürleşirsiniz."

Jean Paul Sartre

Tıley

Hiçbir durumda "Korku" ve "Teslimiyeti" tanımayan, çok eskilerin "Adyhe Savunma Savaşçılığı"nı oldukça açık canlandıran değişik birçok örnekten hayli dokunaklı olan Tıley geleneğidir. Bu olay "kesin korkusuzluk" vahim durum karşısında, toplumsal onurla birleşen onuru ve kutsanan yüce değerler uğruna sınırsız fedakarlık erdemlerinin yoğun, yalın ve yüksek bir sentezi, nicelik ve niteliğindeki bir savaşım geleneğine tipik bir rücu örneğidir de.

Sımıha Orhan Alparslan

Cari tarih bilgimizin en son uzanabildiği zamanlarından çok daha ötesinde kalan bir tarihte mutlaka vuku bulmuşluğu artık eldeki somut kanıtlarla yeterli netlikte sabit, tam anlamda global ölçekli bir Tufan'dan önce, Adığe'ler her şeyi bilen yani Makro-Mikro ve Meta Kozmos bütününün tam bilgisine sahip, sınıfsız, homojen, hiçbir sağlık sorunu bulunmayan, uzun ve dinç ömrün sırrına vakıf, erkeği ve kadını boypos ve fiziksel güçte eşit, dulluğun bilinmediği, cinsel yaşamın yaşamboyu tadını çıkaran, barış, bolluk ve sevgi egemenliğinde topyekün müreffeh bir toplumdu.

Winişe denilen, 99+1 hane (winağue) kapsamlı 100 evlik birimler halinde, her Winişe'nin de tekrar üçlü gruplaşmalarla üçer üçer katlanarak sürdüğü mükemmel bir örgü içinde: enlemesine katı bir dış sınırlamasız, konfederatif yapılı; insanı aşan doğal afet dışında hiç kimse veya kimselerce aşılamaz güç ve dirençte bir savunma yetisine sahip ileri bir toplumdu o aynı Adığeler. Ve kadınlar cenahı için özellikle ekleyelim ki o zamanların tam bilgili ve bilinçli yaşam koşullarında Adığe kadınının boy-pos ve fiziksel güçte erkeğe tam eşitliğini kendi lehinde önemli ölçüde bozan, epeyce sonraları - Tufan'la- yitireceği bir yetisi vardı ki, bu yanıyla Adığe kadını, gerek aile boyutunda, gerekse Winişe ölçeğinde Adığe mükemmel yaşamının, dolayısıyla da mutlak demokrasi mutluluğunun ve toplam olarak da Adığe uygarlığının kilit ögesiydi.

Bir aileden başlayarak konfederatif örgünün son halkalarına değin yaşam "Şıble=Üç Işın" temeli üzerine kuruluydu. Işınlardan ilki zekaya, ikincisi üretim

ve türemeye, üçüncüsü de savunma gücüne tekabül ediyordu. Bu üç işlevin son derece uyumlu örtüşümü ve o zamanki mükemmel işleyişini mümkün kılan ana etkenlerin temelinde o zamanın kadınının, şaşmaz bir düzenlilikle, üçüz doğurabilme özelliği yatıyordu. Bu nedenle "Üç Işın" yerine "Üç Evlat" da dendiğine dair dilde de bolca kanıt var. Örneğin Anadoluda Türkçe Üç'lü çatal anlamına gelen Çot'un Adığece karşılığı olan "Şahkue" üç oğul, üç evlat, "anadut"un karşılığı da, üçlü dirgendir. Halen Adığe özerk yöresinin bayrağındaki üç oklu demet aynı üç ışın fikrinin çok diplerdeki doğrudan mütekabilidir. "Damat" anlamına gelen "Şawe" adı, konsept düzleminde gene aynı fikir üzerine kuruludur. Örnekler artırılabilir.

"Şıble=Üç Işın" düzeninde bir batında doğması normal kabul edilen bebek sayısı üçtü. Bu sayının eksiği de fazlası da toplumun her şeyine temelden tersti; problem yaratıcı, mükemmeliyeti aksatıcı bir anomaliydi. Bu özenle korunan mükemmel demografik dengeler üzerine kurulu yönetimsel piramidin mutlak sağlamlığı, onun kesintisiz devamını sağlayan ideal doğurganlığıyla kadın, değil sınırlı bir toplumun, tümüyle bir uygarlığın hem temel hem de mihenk taşıydı. İşte bu niteliğiyledir ki Tufan öncesi Adığe kadını erkeğe nazaran, peteklere, kolonisinin ideal bir biçimde sürmesine yetecek kadar yumurta bırakabilen ana arının kovandaki durumu kadar değilse bile, gerek aile içinde, gerekse toplumun tümü nezdinde saygınlıkta birkaç adım öndeydi. Ama, doğrudan tanık olunabilmiş olduğu kadarıyla Adığe'li kadının özellikle de eşiyleyken, isteyerek kendini hep ikinci planda tutma gayreti içinde olduğu görülegelmiştir ve belki de bunun ayrı bir üstünlük sayılabileceğini bilmeksizin...

Erkekler ise, hiçbir zaman daha üstün değildiler. Ve zaten partner olarak daha üstün olmakta gözleri de yoktu. Sadece onlar da saygındı, o kadar. Esasen erkeğin saygınlık bağlamında çevreden bekleyebileceği en üst mertebe, eşiyle eşdüzeylilikten öte de geçemezdi. Tanrısal veya sıkça yanlış kullanıldığı anlamda anaerkil anlamda değil, ama kadına atfedilen saygı derecesizdi; bir uç nokta saygıdeğerliliği yani, daha ötesiz bir durumdu.

Beri yandan, Tufanötesi Adığe erkeği de şaşmaz Üçüz dölleyiciydi. Diğer deyişle, üçüz doğurganlık işinde doğal pay sahibiydi. Ancak, her ne hikmetse bu özellik ona bir ek prim sağlamıyordu!

Bu, halen cari bilgi dışı veya diyelim bilinen Tayf dışı hem çok eski, hem çok

da yepyeni, rengi az daha koyulaştırmış olmak için ekleyelim ki, o aynı çok uzakta kalmış zamanların her konuda tam bilgili ve bilinçli koşullarındaki çiftler Üçüz'lü doğum sayısının kaç kez yapılacağı konusunda olduğu gibi, çocuklarının cinsiyetleri hakkında da önceden birlikte karar verebiliyor ve kararlarına da sürpriz olmayan sonuçlar alabiliyorlardı.

Burada anahtar kavram ve anahtar toplum olmaları nedeniyle sıkça "Adığe", "Adığe" deyip duruşumuzun şoven bir tekrarlayışla uzaktan yakından ilgisi olamayacağını vurgulamayı faydalı buluruz. Bu bağlamda, bizce durum tam aksidir. Tufan öncesinin tümüyle eşdüzeyli dünya nüfusunun, belli bir rakımın üstündeki kuytuluklarda meskun bulunmanın sağladığı mucizevi bir şansla, bir kalıntısı durumundaki bir insan topluluğunu anlatan "Adığe" kavramı aynı zamanda kesin ayrımsızlığın ve evrensel bir eşdeğerliliğin de adı durumundadır; diyelim bizce en azından bu uygarlıktaki.

Bu arada, asıl ilgi odağımıza da yakın kalmak durumundayız. Ve "Şible" düzeninin üçüncü kanadını -veya ayağını; tercihe kalmış- oluşturan "Seçkin Savunma Savaşçıları" konusuna daha bir belirginlik kazandırmak bu önbilgisel notumuzun ana temasıydı.

Çok özel ve özgün yöntemle, işinin tam ehli ve kanbağı yakınlığı içindeki bağımsız bilge kişilerce mükemmel eğitilmiş, kesin korkusuz, kesinkes keskin nişancı, daha beceriklisi olunamayacak düzeyde ata binme ve at kullanım ustası, bedensel, ruhsal ve bilgisel hiçbir eksiği olmayan, misyonuna daha baştan tam bir gönüllülükle bağlı, onuruna tutkululuğu sınırsız, kendi benzeri bir güçle dahi altedilebilmesi mümkün olmayan; özetle: Öldürülebilir, fakat dize getirilemez seçkin savunma savaşçılarına sahipti, o çok eskilerin bilge yönetimli bilgi toplumunu oluşturan konfederatif örgütlü Adığeleri.

Böylesi en uçlarda seyreden durumları buraya sakin sakin sıralarken, yer yer kendimizce kuşkulu anlar yaşamadan edemediğimizi de itiraf etmeliyiz. Örneğin, ne malum ki kimilerince, rutin ve türlü çözümsüzlüklerle dolu bir kör uçuşunu andıran yaşamın çıkmaz sokaklarında adamakıllı bunalmış da, çareyi Kırklar Dağı Eteklerinde bir meşe dibine çömelip tüm özlemlerince bir ütopya alemi kurgulamada bulmuş, hayal kurma gücü geniş haneli bir çobanmışız gibi algılanmayacağımızı? Ya da, daha haksızı, oldukça havadar bir Bilimkurgu klübünün kaba minderli bir köşesinde, mangal başında ve spor olsun diye, ütopik haller arası fa-

sit git-gel'lere dalmış amatör bir entel? Olur mu olur; ne çeşitlerini gördük(!). O halde her ihtimale karşı altı çifte çizili vurgulayalım ki, her iki ayağımız da fevkalade sağlam bir zemine basıyor. Bundan kesinlikle emin olunabilir. "Hem vallahi hem billahi"ye gerek yok. İşin "Acaba"lı, "Belki"li evreleri geride kalalı çeyrek yüzyıl oluyor . Ve binlerce yıldan beri insan gözüne, bilgisine ve de kalemine yan çizebilmiş, saklı kalmış fakat artık hava, su, toprak ve gün ışığı somutluğunda, hangi platformda olursa olsun rahat kanıtlanabilirlik kazanmış ve de bilimin daha nice ortak bilinmeyenlerine çok önemli bir çözüm oluşturabilecek nitelikte, hem en eski hem en yeni müthiş gerçeklerdir sıraladıklarımız. İzleyen sayfalarda sunduğumuz Tıley geleneğinin daha bir yoğunlukla tadına varılabilmesine katkıda bulunma amacıyla sınırlı bir önsöz çerçevesinde kalabilmek için burada ayrıntılardan kaçına kaçına yazıyoruz. Planlı yayınlarımızda konuyu çok daha geniş tutacağımızı belirterek, bu kez ki temel konumuz olan "Adığe Savunma Savaşçıları"na dönelim.

Az üstlerdeki açıklamalarımızdan doğallıkla "Adığe yenilmezliği" anlamına da alınabilecek fenomenal bir durum tanımlamış oluyoruz. Güçlü olasılıktır ki buna karşı "peki ama bir savaşçı savunma veya saldırı halinde tanımlanan o ucsallıktaki noktalara nasıl ulaşabilir? Veya nasıl ulaştırılabilir? İmkansızın "bir içim su"ymuş gibi gösterilmesi fantazyası değil de nedir bu?" gibi sorularla karşı çıkışlarda bulunulabilir. Böyle olasılıkları da yadırgamamaya oldukça hazırlıklıyız. Henüz yaygın olmayan, çok yeni bilgiler ışığında bu ve benzeri alaycı sorulara ne denli sağlam kanıtlı-tanıklı da olunsa verilebilecek en telaşsız, en dümdüz yanıtlar bile ister istemez, az ya da çok, cari mantığı zorlayıcı olacaktır. Ancak bu kadarla artık geri adım atabilecek noktada da değiliz. Bilahareki açıklamalarımızda daha geniş, daha bol gerekçeli, tekrarlayacağız kendimizi. Yani eleştiride biraz erteleyici olunmasında sanırız fazla kaybımız olmaz.

"Kafkas eğeri", kama, topaç, çocuk oyunu "Çot", "oyuncak kağnı", "Çubuk örgü sofra=anekiy", "geleneksel mısır silosu 'Tu', "şifreli kahve tavası", ve "çeçen, haşt, üçlü khafe, wig dansları" gibi tıpatıp güneş sisteminin simetriği obje, eşya ve gelenekler; fonksiyonuna en uygun biçime varmış, estetiğinin en son çizgisi ve rengine ermiş "giysiler ve giyinim sistemi; cügâde, ustalık, yılan, göz, kimi şifali bitkiler ve masal'a ilişkin Adığe

atasözlerine de eski lakaplar örneğin ilgili bulundukları alanlardaki en uca varmışlıkları hiçbir aracı kullanmadan da sorunsuzca ve açıklıkla anlattıkları gibi, insanın akıllı ve yüksek haysiyetli bir varlık olarak ve toplumun da bu insanlardan oluşma, en az kapsadığı insan sayısınca daha da yüksek haysiyetli global kişilikli bir organizma olarak yeri ve zamanı gelip, gerektiğinde doymuş bulunduğu yüce erdemleri sonuna kadar savunmada vaktiyle ulaşılmış mükemmelliyeti de, işte, sunmakta olduğumuz Tıley geleneği bir başına bile ağlatıcı bir ibretlilikle gözler önüne sermektedir.

Doğrudan ilgili bilim dalının olduğu kadar genel anlamda bilim ve dolayısıyla da tüm insanlık adına, çok büyük bir şans eseri rastgele manüpülasyonlarla kimsece çığırından çıkarılmamış ve yazının da dolaylılaştırıcılığına henüz uğramamış bakir Besleney Konuşma Dili (BKD)'nin doğal elverişliliği sayesinde, eninde sonunda ulaşabildiğimiz Dil'in Dip Yüzü'yle ilgili artık kesin olan bilgilerimiz, Mükemmel Yaşam'ın insan için bir zamanlar gerçekten mümkün olmuşluğunu aracısız ve tam bir netlikle yansıtan son şeklini almış değişik eşya, gelenek, eylem ve etkinliksel belgelerin ihbarlarıyla birleştirildiğinde, bayrak da nihayet burca dikilmiş oluyor gibi bir şey. Yeryüzünde saltanatı zaten oldukça aşırı, uzun sürmüş olan genel Kara Cehalet Canavarı'nın yalan ve de yanlışın sonunu herkese müjdeleyen çanları çınım çınım çınlatmak kalmış oluyor geriye. Kimbilir belki de şu an yapmakta olduğumuz da onun bir başlangıcıdır?

Dil'in Semio-Kozmografik Dibi'nden başlayarak biribirini açan çok yüksek ve uzaklara, büyük enginlik ve zenginliklere uzanan bu müthiş tespitler zincirine, yazılı bir sınır çizmek bile mümkün olmayabilir burada. Örneğin geldiğimiz nokta, şu anda bize, ezelden beri binbir yorum, sayısız varsayım-yoksayımlara konu olagelmiş "Adem'in Dili" hususunu bile kimsenin daha doğrusunu aramasına ne gerek ne de imkan bırakmayan sağlamlıkta bir açıklama rahatlığı sağlamıştır. Bu bile, çok şeye muazzam açıklıkta yepyeni bir kapıdır. Ve bu kadarı bile daha ilk adımda, herhangi bir ek çaba göstermeksizin, yani kendiliğinden veya isteristemez, ırkçılık bataklığının her derecesinin suyunu, bir çırpıda, ta kaynaktan tamtakır kurutmayla eşanlamlı bir gelişmedir.

Her rüzgara dümen kırıp durmaktan bihal ve de imdatsız çıkmazlardaki sanat dünyasının da, Salvatore Dali konusunda

çok daha isabetli teşhis koyma fırsatına kavuşacağı günleri de artık kapıda sayıyoruz; Salvatore Dali onca yaygın olarak sanıldığı gibi gerçek bir deli miydi yoksa, doğru anlaşılabilmesi hayli daha üst düzey ve boyut gerektiren, değişikçe bir gerçekçi Veli miydi?

Tabii ki bu açılış ve açılımlar sırasında sıraları geldiğinde sıra sıra destanlar, efsaneler ve özellikle de Piramidler nihayet hiçbir kısıntı olmaksızın ağızlarındaki baklaları bir bir çıkarmadan edemeyeceklerdir. Ve anlatımda Apokaliptik üsluplar da artık hiçbir şeyin saklama aracı olamayacağa benzer.

İnsan bilgisizliklerinin şeytana yaradığı savına anıtlaşmış müzminlikteki bir kanıt da şu, "Best-Sellerci'lerin coğrafi veya akustik sevgilisi "Bermuda Şeytan Üçgeni!" Bu yer, çok uzun süre fırsatçı şeytana beleş reklam aracı oldu durdu. Ve artık buna da bir "Dur" deme imkanı doğurmuş bulunuyor bu açılımlarla.

Öte yandan, Şili'nin uzakça açıklarının bir yerlerinde, Paskalya Adalarında, koca kulaklı, çok iri kıyım, suskun ve de bitimsiz duyarsızlığımıza derinlemesine küskün, binyıllardır taşıması daha da ağırlaşmış "ilgililerine ulaştırılmazsa olmaz" mesajlarını doğru kavrayabilecek birilerinin bekleyişinde, monolitik ayaklarına sırf sarıyla da kalmayıp her renkten su inmiş (..... ?) Taşadamı da rahatlatabilecek olmamız doğaldır bu arada. Ve "Çoksatan"cıların diğer bir çağdaş ekmek teknesi de çözülme bir yana, üzerine hergün bir düğüm daha atılan ünlü mü ünlü Atlantis muammasi! Bu muamma da artık kendi doğal ve açık sadeliğine kavuşuyor; durup dururken veya gerektiğinde birilerince "Atlantis Niree?" diye sorulduğunda, hemen, "şu ayağının dibi" diye yanıtlansa bile sınıf geçmeye yeterli olacak! Çünkü "Atlantis" bir yerin adı falan bile değildi. Bir zamanların dünyasının çok ileri uygarlığını herşeyiyle yok eden Bir Tufan'ın tezahür biçiminin bir öğesinin adıydı.

Dilbilimdeki patlamanın sonuçlarının böylesi durumların açıklanabilmesiyle sınırlı kalamıyacağı pek tabiidir. Bu sel, bu minval tüm bilinmeyenleri silip süpürerek gideceğe benzer. Her durumda mukadder görünen o ki, çıkalı beri günümüze değin hayli boşluk doldurmuş emektar Saussurien Yapısalcılığı'nın ibresi nicedir takılıp-tıkanıp kalakaldığı sahanlığın çok daha yukarılarında devinmek durumunda bundan böyle. Ve neden ta buralara kadar uzanabilmiş yol daha da giderek şu üç kapıya kadar dayanmasın? Torununun torununu göresiye dek, uzun ve ömür

boyu dinç yaşam sırlarına açılan kapıya...

Hiçbir ekolojik sorun olmaksızın, yepyeni soy ve sınırsız bollukta enerji kaynakları keşfine açılan kapıya...

Gerçek ve sürekli barışın, bolluğun ve sevginin egemenliğindeki sahici demokratik yaşama açılan kapıya...

Depreme çareyi bunlar için aradık durduk; zümrüd-ü anka kuşunun ardından dağ-dere demeden bunlar için gittik durduk. Ve hazır sımsıkı yakalayabilmişken, neden kendisinden ilk soracağımız veya öğreneceğimiz şey stresten azadeliğin, kalp krizinden bağışıklığın ve özellikle de yıpranmış beyin hücrelerinin yenilenebilmesinin bilgisi olmasın?

Adığe uygarlığında bu ve benzeri konularda vaktiyle çok önemli bilgilere sahip bulunulduğu anlamında çok ciddi işaretler var. Bu çok uzak ve uzun köklü kültürün henüz otantisitesi yetesiye üstündeyken, hem derinlemesine hem genişlemesine çok ayrıntılı ve titiz, yeniden bir irdeleyiş hiç kuşkusuz, tüm insanlığın da hayrına, hiç umulmadık ölçüde önemli yeni insani bilgilere kapı açacaktır. Bizden demesi. Ayrıca da zaten, ne Hititlerin ne de Strüsklerin başkaca kapıdan herhangi bir şeye yararlı geçerlilikte açıklanabilmeleri hiçbir zaman mümkün olmayacaktır.

Dileriz buraya kadarki değinmelerimizin hiçbirinde ne fazla açıktık, ne de aşırı kapalı. Bu oldukça hızlı sayılabilecek kuşbakışı zaviyeli, kısa göz turuyla oluşturmaya çalıştığımız küresel bir bütünlük içinde Tıley'imize bir göz daha atıp, sözü artık asıl sahibine devredelim:

Hiçbir durumda "Korku" ve "Teslimiyeti" tanımayan, çok eskilerin "Adığe Savunma Savaşçılığı"nı oldukça açık canlandıran değişik birçok örnekten hayli dokunaklı olan bir tanesi de az ilerde sergilenecek olan Tdiley geleneğidir. Bu olay aynı zamanda, son derece umut kırıcı, yani ortaya konulabilecek en son ve toplam güce göre, çok büyük ölçeksizlik gösteren amansız bir saldırı karşısında en son umudun da en ucuna gelindiğinde, en eski zamanların "kesin korkusuzluk" vahim durum karşısında, toplumsal onurla birleşen onuru ve kutsanan yüce değerler uğruna sınırsız fedakarlık erdemlerinin yoğun, yalın ve yüksek bir sentezi, nicelik ve niteliğindeki bir savaşım geleneğine tipik bir rücu örneğidir de.

Buradan sonrasını merhum Adığe bilge ve bir zamanlar Georges Dumezil Hoca'nın da Kafkasolojik konularda otantik mesai dostu Aytek Namitok'un yüksek ihtimamına bırakıp saygıyla çekiliyoruz aradan.

Zennun, Aralık 1997

TILEY
ADIĞE ADAĞI

İstanbul'da bir hurdalıkta, küflü bir kitap enkazının arasında, nicedir bilinmez orada olduğu bilinmez, üç-beş eski tip teksir sayfasından oluşan Fransızca metin, hasbelkader, bulduğumuz bu paha biçilmez belge, ola ki, yazıya geçirildiğinden bu yana ilk kez bu yayınla gün ışığına çıkmış oluyor.

Fransızcadan Türkçeye ilk aktaran (çeviren): S. Orhan Alparslan

Bildirileştirerek 1937/Paris İlk Dünya Folklor Konferansı'na kendi kişisel çabalarıyla sunan (veya sunmak için hazırlayan): Merhum Adığe Bilge Aytek Namıtok ve otantik ağızlardan çok titiz bir çalışmayla derleyip büyük özenle Fransızcaya çeviren Adığe şairi rahmetli Melek Hunç.

Geçtiğimiz yüzyılın sonlarına kadar uzanan ta antikitenin de çok daha ötesinden geliyor olma olasılığı dahi oldukça yüksek bir Adığe Geleneği'dir, az-buçuk dikkatli gözlere takılmadan edemeyegelmiştir; Tıley

Ne genelde ne de dar anlamdaki bilimsel edebiyatın hiçbir türünde, hâlâ da onay almamış olmakla birlikte, bilim dünyasının neredeyse topyekun ve büyük ölçüde günümüzde bile cahili bulunduğu bir anahtar uygarlığın anaç koordinatlarını eleverebilecek nicelikteki bu gizemli olduğu kadar da çok çarpıcı geleneği, "Çok Geç"ten hayli sonra da olsa dünya geneli açısından "Aşırı Geç"in az öncesinde olsun diye şöyle bir gün ışığına sermeyi artık kendimize iyiden iyiye farz olmuş sayarız.

Düşmanın katı, ezici ve ısrarlı saldırısı karşısında halkın yeterli etkinlikte direnememesi olasılığından derin endişeye düşüldüğü durumlarda, kim olduğu veya olacağı önceden bilinmeyen, bu gidişle olabileceklerden derin kaygı duyan herhangi bir Adığe genci, kendi kendisiyle derinden derine bir iç hesaplaşması sonucu hem kendisi, hem halkı ve hem de vatanının yüksek onuru, özgürlük ve bağımsızlığı uğruna tam bilinçli ve pürüzsüz bir gönüllükle kendini ölüme adardı. Tanımlamadaki "herhangi bir Adığe genci" kavramını değerlendirmede Adığe'lerin kast sistemi göz önünde bulundurularak, bu gencin genellikle üst tabakalardan bir aileye mensup olduğu anlaşılmalıdır. Ortaya çıkışı ve bunu izleyen durumlarıyla bu adak, bir tür bağımsız adaktır. Şöyle ki, bu kimsenin adanmışlığı, adağın bizzat kendi öz iradesi ve kararı dışında hiç kimseden kaynaklanmaz. Dıştan kim-

sece şu ya da bu biçim altında ortaya çıkarılmamış, bir "Uç Nokta" fedakarlığına tipik bir Kafkasi örnektir söz konusu olan. Bu çıkış, geleneğe göre, çok doğal bir örnek oluşturmalı; cesaretleri canlandırmalı; enerjileri sonuna kadar uyandırmalı; onun duygusunu ötesiz yüksekliğe değin bileğlemeliydi.

İşte bu kesinlik düzeyindeki koşullara uygunluk içinde kendini feda eden bağımsız gönüllüye Adığe'ler, Tıley adını verirlerdi. "Fazlalık Koç", "İtiyadi Koç"... gibi etimolojik görünümünün ötesinde, bazı koşullarla "Kurban" olarak nitelenebilen bir olgudur Tdiley. Kavramın kayganca yanından sakınılarak, pratikte Tıley'i "Fedai" anlamına da alabiliyoruz. Ancak, "Kurban", dıştan tayin edilebilirliği, ağır basan dini rengi ve daha çok kişisel dileklerle de sınırlı oluşu gibi nedenlerle Tıley'i tam karşılayamamaktadır.

Durumu olasılıklar karmaşasındaymış görünümünde bırakmamak için toleranssız çevirip ve ödünsüz bir smio-kozmografik analizle buraya konsept düzeyindeki içeriği de eklemeyi tedbirlilik gereği sayıyoruz: "Tı+Dı+Le+Yı+(Ğ')"

= mükemmel devinim üreten ışın/ışınım (S.O.A.)

tarih öncesi devirlerden yakın zamanlara değin kanıtlı tanıklı Tıley çıkışları olagelmiştir. Tarih bilgisinin ulaşabildiği en uzak antik devirlerden bu yana ne içerik ne de biçim açısından hiçbir değişikliğe uğramadan tekrarlanagelmiş Tıley durumu, çok sade bir dini törenden sonra gerçekleşmiş olurdu. Bu törende Adığe dünyasının en saygın kişileri (Thamade'leri) tam bir bütünlük içinde hazır bulunurdu. Tıley zorunlu olarak, çarpıcı tonlu kırmızı giysiler giyerdi. Geleneğe tanık olunalı, yani en eskiden bu yana hiç değişmemiş bir renkti bu. Hiç istisnasız Adığe'lerin savaşlarda çok canlı tonda kırmızı giyindikleri bilinmektedir. (İspartalılar-spartac/da olduğu gibi.) Daha sonraki devirlerde bu çok canlı tondaki kırmızı giysi geleneği sadece Tıley'e özgü kalmıştır.

Bu özel kırmızı renkteki kumaşa ilk makası, kan bağı yönünden en yakın bir genç kız atardı (ki bu çoğu kez Tıley'in kızkardeşidir). O andan itibaren Tıley'in gerçek yaşamla tüm bağları kesilmiş olurdu. Bu kumaş Thamade'lerin de eksiksiz hazır bulunduğu büyük bir odanın ortasında bulunun Ane'ye (Büyük aile sofrası olarak kullanılan masaya) yayılırdı. Daha sonra en yaşlı Thamade Tıley'e altın miğferini, altın işlemeli kırmızı kınında bir kama, altın işlemeli gene kırmızı kınında uzun bir kılıç (gate) ve daha

eskilerde bunlara ilaveten bir yay ve ok dolu sadak verirdi.

Bir Tıley hiçbir zaman hiçbir savunma silahı taşımazdı. Fakat en üstün nitelikli saldırı silahlarıyla donatılırdı. Silahları en yaşlı Thamade'den teslim alan Tıley hiç değişmeyen şu sözlerle başlayan bir and içerdi: "Düşmanın üzerine kılıç gibi keskin

Ok gibi hızlı gideceğim.

Ayaklarımın altında sert toprak korkudan sarsılabilir

Fakat ben hayır!

Dehşet karşısında gök iki büklüm olabilir,

Fakat ben hayır!

Gökle yer birbirine katışabilir

Ve daha başkaca birçok imkansızlık mümkün duruma gelebilir. Fakat ben yoldan asla dönmeyeceğim!"

Çok eski Adığe şarkılarının sık sık anımsattığına göre bu Tıley eylemi, adet edinileli beri pek sıklıkla başvurulmuş bir gelenek olmasa gerek. Tarih biliminin yeterlilikle ulaşamadığı uzun geçmişlerine karşın Adığe'lerin kendi onur ve özgürlüklerini koruma veya kurtarmak için böylesi uç çarelere başvurma durumunda kaldığı anlar oldukça sınırlı sayıda gözükür. Tarih ötelerinden bu yana Adığe'lerin kendilerine özgü savunma sistemleri her türlü saldırıdan korunmada genellikle yeterli olagelmiştir. Ancak, çoğu zaman çok eski şarkılarda geçen Tıley''in tanımı kafi belirginlikte olmadığından ve bu geleneğin başlangıcı cari tarih bilgimizin çok ötesine uzandığından başlangıç zamanını tamı tamına söyleyebilmek kimsece mümkün görünmemektedir. Fakat, bizatihi bu imkansızlıklar bile bu geleneğin bir köşesinden çok manidar bir sesle, çok önemli bir şeyler fısıldamaktadırlar; Bir kere Adığe tarihi ve uygarlığının, tarihin bilinebilen kadarının çok daha ötelerine taştığı; ikinci olarak da, bu Adığeler ne zamanların kimleri idiyseler, mükemmel savunmalarıyla, ödünsüz yüksek ilkelilikleriyle insanlığın bir zamanlar gerçekten bir altın çağ yaşamış olduğuna dair altın kanıt oluşturdukları gibi...

Tam başlangıç zamanları konusunda her ne kadar kesin konuşmak mümkün değilse de, daha yakın devirlerde vuku bulmuş Tıley vakalarını konu alan şarkılarda törenin ana çizgilerini yeterli kesinlikte belirlemek için kafi derecede ayrıntı ve ipuçları gözlenebilmektedir. Ve uzun bir süre tanık olunmuş Tıley örnekleri arasında, Recep Adejokhe'nin hareketi çarlara karşı bir yüzyıl boyu verilen savaşlarda iz bırakıcı bir ibret konusu ve yüksek bir vatanperverlik örneğidir

Adığelerin indinde. Antik Yunandaki Gordos'un ve Romenler için Cirtius ve Decius'ların olduğu gibi.

Bize burada Tıley töreninin kesin çizgilerini tam bir açıklıkla ortaya koyma olanağı saylayan da Recep Adejokhe'nin fedakarlık öyküsüdür. Bu öykü de, birgün uygun bir yer ve zamanda yayınlatılmak amacıyla bizzat dinleyicisi Adığe şairi Malek Gunçebağ tarafından Fransızcaya çevrilmişitir.

Diğer taraftan belirtmeliyiz ki, Tıley'in eylemi hiçbir zaman Japonlarda olduğu gibi vatanî bir intihar anlamına gelmez. Ayrıca burada da dinsel bir kurban olayı sözkonusu değildir. Tıley'in akti, kendisiyle kutsadığı veya kutsallık düzeyinde yüksek değer atfettiği varlıklar arasındaki ikili bir akittir. Zaman, mekan ve toplum içinde insanın kendisini kendisi eden onur, özgürlük ve vatanperverlik anlayışının fedaiden talep ettiği bir yüce davranıştır Tıley'inkisi. Özetle, Tıley'in akti genel anlamda bile, insanı insan eden bu üç yüksek değerin birgün yeri geldiğinde bir ağızdan talep etme durumunda kaldıkları fedakarlığın büyük bir gönüllükle karşılanışıdır.

Tıley'in andı hiçbir şekilde doğaüstü güçleri konu etmiyor. Yani, tehlike karşısında halk adına Tanrılardan imdat dileme söz konusu değildir. Tıley'in eylemi yalnızca yüksek düzeyli ahlaki değer eylemi olup tasavvufi bir yanı yoktur. Yani herhangi bir dinsel coşku ürünü sayılabilmesi mümkün değildir. Buna karşın, görünüşe bir erkek kahramanlığı hakimdir. Özde de derinlikli bir inanç sözkonusudur. Yeterince açıktır ki Tıley'in başlıca güven kaynağı doğrudan doğruya kendine olan özgüveni, özgücü ve öz varlığıyla, halkının cesaret durumudur.

Bu irdeleme ve sergilemenin hemen ardından eklemek, zaten neredeyse, zorunludur ki, Adığe geleneği baştan sona, genelinde de özelinde de -sivil veya resmi, bireysel, ailevi veya toplumsal düzlemde- herhangi bir tür otoritenin istemi, kararı veya buyruğuyla ya da doğruca "Devlet"sel nedenlerle insanın konu edildiği bir kurban çeşidi tanımamaktadır. Diğer taraftan, sözünü etmekte olduğumuz fedai türünün hayatta kaldığı da vaki değildir.

Başka uygarlıklarda bu tuhaf kuruma benzer örnekler aranacak olursa, eski Yunanlılarda Kordos ve Roma Adağı ilk düşünülebilecek yakın örneklerdir.

Efsanelerin yansıttıkları değişik durumlar bir yana bırakılırsa geriye Kordos sınırlı tek bir örnek olarak kalmaktadır.

Roma Adağı'na gelince, burada da,

düzenli olarak uygulanması açısından bir sınırlılık vardır. Sayılabilecek üç başlıca örnekten biri yalnızca (efsaneye göre) Sirtius'un beyaz bir savaş atının üzerinde kendisini uçuruma salması, ikincisi Allia Savaşı'ndan sonra yaşlıların kendilerini feda etmeleri, (ki bunun asılsız olma olasılığı da varsayılmıştır bilimce). Sonuç olarak üzerinde durulabilecek örnek üçüncüsü olup, o da 340 yılında Desius ve Oğlu'nun vatan için hayatlarına kıymaları. (Tit Live; Valeri Maksim. Çiçeron)

Roma Adağı'nın Adığe'lerinki ile doğal yapısı ve güttüğü amaç yönünden bir benzerlik göstermesine karşın, ahlaki, dinsel ve hukuki açılardan ciddi farklılıklar göstermektedir:

1- Romen Kurbanı; Tayin edilir veya kendi kendini tayin edebilir.

2- Roma kurbanında dinsel ve büyüsel yön ağır basar.

a- Kurbanla cehennem zebanileri arasında bir anlaşmadır.

b- Kurban adayı, bu kişiyi gözden çıkaranlarca öldürülmelidir.

Ölmemesi halinde akit geçersiz kalır, bu da bir dizi hukuki sonuç doğurur. -yaşam haklarında kısılmalarla sonuçlanan ceza-

c- Atanan bir kurbanın yerini bir diğer gönüllü alabilir.

3- Adığe Tıley'inde bu hallerden hiçbirine rastlanmaz.

Bununla birlikte farklar daha çok biçim açısından göze çarpmaktadır. Bundan bir sonuç çıkıyor ki başlangıçta aynı nitelik ve nicelikte olan fakat farklı tarih, coğrafya ve zaman etkenleriyle değişik gelişim düzeylerinde görülen, ama özde bir ve aynı olan bir olay sözkonusudur.

Burada inceleme konusu ettiğimiz Adığe adağı doğrudan doğruya tanıyabildiğimiz biçimdir. Yani modern çağlardaki durumudur. Başlangıçta Romalılarınki ile aynı olmadığı kesin olarak söylenemez.

Salı/24 Ağustos 1937
Aytek Namitok

Kendi halinde, ocak başında altın işlemesiyle meşgul genç kız, çelik namlunun sert kapıya vurulmasından çıkan keskin sesle yerinden sıçradı. Sonuna kadar açılan konuk odasının kapısında dik vücutlu, uzun boylu bir savaşçı belirdi. Sivri tepeli miğferindeki yarı erimiş kar kütlecikleri aşağı kayıp pervazdan damlıyordu. Gümüş grisi gür bıyıkları sarkıtçıklar halinde buz tutmuşlardı. Göğsünde bir gümüş kancayla kenetli geniş omuzlu

yamçısını biraz yana kaydırdı, silahlı sağ elini ve fişekliğinin bir bölümünü açığa çıkarttı. Kapı çerçevesinin iki yanında kalan aralıklardan dışarısı görülebiliyordu. Saz damlı beyaz evlerle çevrili geniş avluya bazı pencerelerden göz kırpar gibi yansıyan zayıf ışık hüzmeleri dökülüyordu. Açık cümle kapısından* içeri bir atlı grubu girdi. Önden, omuzlarında ne olduğu seçilemeyen bir yük ile kare düzeni içinde dört atlı ilerledi. Bunların hemen ardından eğeri boş bir at geliyordu. Daha gerilerde, henüz eve ulaşmamış, tek sıra halinde bir dizi siyah atlı yaklaşıyordu. Yokuş yukarı çıkıyorlardı. Derin kara, bata çıka ilerleyen atların ayaklarından yayılan soluk gıcırtı insana tuhaf bir ürperti veriyordu. Eve önce, önden gelen dörtlü girdi. Uçlarından birer savaşçının tuttuğu iki tüfek arasında beşik biçiminde gerili büyük yamçının üzerinde, alev rengi kırmızı giysili bir genç yatıyordu. Hafifçe yana kaymış miğferinin altından, kan pıhtılarının şakaklarına yapıştırdığı sarı saçları parlıyordu. Gözler açık fakat gözbebekleri hafif içeri dönmüştü. İki eli hâlâ kamasının kabzasına yapışıktı. Kırmızı meşin çizmeler dizlere kadar çekili, altın işlemeli kırmızı kınında bulunan uzun kılıcı yanı başında duruyordu. Kusursuz bir genç kız yüzü kadar taze bu henüz sakalsız yüz, şuurlu bir yaratığın kesin bir ölüme yüce bir güçle göğüs gerişinin ifadesini korumaktaydı hâlâ. Hemen odanın ortasına serilen yatağın üzerine uzatıldı. Bu arada yetişen diğer savaşçılar, atlarını yamçılarıyla örtüp, kaşla göz arası bir çeviklikle, dizginleri, avlu ortasında bu iş için özel olarak çakılı dev kuru ağacın budaklarına taktılar. Sivri miğferleri başlarında ve silahlı olarak yatağı bir çember örneği çevreleyip, kabzaları yere dayalı uzun tüfeklerine tutunmuş durumda korkunç ve yumuşak bir bekleyişe geçtiler. Bunların karşısında bereleri altın işlemeli genç kızlar ikinci bir dizi oluşturdu. Demir halkalı bir paçavra meşale, baca başından odaya kan rengi dalga dalga gür bir ışık saçıyordu. Avluda, atlar hursuzluk içindeydiler. Kölehaneden ve onun komşu evlerinden aradaki mesafenin yarı boğuklaştırdığı dibek sesleri sürekli duyuluyordu. Savaşın devam etmekte olduğu anlamını taşıyan bu sağır seslerin kaçınılmaz etkisiyle, savaşçıların burun kanatları kopacakmışcasına inip kalkıyordu. Cepheye sürekli barut gerekti. Aile ocağında barut hazırlayan kadınların savaşı, aralıksız sürmek zorundaydı.

Kısa bir süre sonra içeri bir kadın gir-

(*) Avlu kapısı

di. Çember, bir yerinden hafifçe açılıp, yatağa yaklaşması için ona yol verdi. Bu, orada yatan gencin anasıydı. Uzun boylu ve dimdikti. Telaşsız bir yüzü ve antik tanrıça heykellerine özgü bir burnu vardı. Koyu renkli bir tül, oval yüzünü çevreledikten sonra sol omuzunda yumuşak bir düğüm oluşturup, topuklarına dek süzülüyordu. Dudakları mutad tebessümünü, kaşları yay şeklini koruyordu. Güzel yüzünde herhangi bir heyecan belirtisini açığa vurabilecek en ufak bir gerilim izi sezilmiyordu.

Cenazeye yaklaştı ve yumuşak, şakacı bir tonla;

"Ah oğlum, bu küçücük çocuk haliyle böylesine şerefli bir töreni hakedecek ne yaptın?" diye konuştu.

Gerçekten Adığe ileri gelenlerinin en ileri gelenleri ekseksiz hazır bulunuyordu naaşın başında. Olanca gücünü kullanmasına rağmen yeğenini yolundan döndüremeyen amca ....., (Destanlara özgü mertlikleriyle ünlü prens ..... Küçükpaşa, ardından sayısız kahramanlık ve aşk şarkıları bestelenmiş şık savaşçı ..... kısaca, şu ana kadar hiçbir gücün karşısında eğilmemiş o dimdik ve bembeyaz başlar, bu yüce ölümün karşısında siradan bükülmüş duruyorlardı. Prens ..... saygıyla ileri bir adım atıp, metin anaya şu cevabı verdi.

- "....., oğlun bütün konularda bizi geçti. Bize ancak kendisine refaket etme şerefi kaldı."

Anne aynı soğukkanlılık ve sadelikle eğilip oğlunu gözlerinden öptü, çenesini kavuşturdu, kama ve kılıcını göğsünün üzerine çapraz olarak koydu, oğlunu son kez alnından öpüp odadan çıktı.

Diğer ölüm olaylarında olduğu gibi köy bu kez, kadın çığlıklarıyla çınlamadı. Zira gelenekte düşmanla savaşırken ölene ağlamak yoktu. Abla ve bacılar bu kurala saygılı kalmak için canlarını dişlerine takmış, kıyasıya dudaklarını ısırıyorlardı. Ve diğer evlerden koro halinde aralıksız duyulan dibek sesleri, barut hazırlandığını ve savaşın devam etmekte olduğunu bir an olsun kimseye unutturmuyordu.

II. Bölüm

Vatan için gönüllü olarak en önde ölmüş olan savaşçıyı kırmızı elbileserle giydirmek ve Tıley adını vermek Adığe'lerde ancak bir gelenek olarak görülür. Kendini böyle ölüme adayan bir kimse, olağanüstü ciddi bir Thamade heyetinin hazır bulunduğu fakat sade bir dini tören sırasında, sözleri en eski antikite devirlerinden beri aynı kalmış bir ant

içerdi. Bu arada gönüllünün en yakın kan hısımlarından bir genç kız (ki bu çoğunlukla bir kız kardeştir) biçilmek üzere ortaya konan kırmızı kumaşa ilk makası atardı. Tıley'e özgü silahları da kendisine beş Thamade kuşandırırdı. Altın nakışlı bir kama, üzeri yine altın işlemeli kırmızı deri kınında uzun bir kılıç, sivri tepeli altın kaplamalı bir miğfer ve daha eski devirlerde bunlardan başka bir de yay ile içi ok dolu sadak Tıley'e verilen başlıca saldırı silahlarıydı. Ayrıca savunma silahı verilmezdi ve Tıley Hiç Bir Zaman Geri Dönmezdi. Kırmızı kumaşa vurulan ilk makasla, bu kişiyi yaşama bağlayan tüm bağlar kesilmiş sayılırdı.

Küçük prens, ... Recep ürpertili, neşeyle parıldayan bu kırmızı giysilere bürünmeden önce uzun uzun düşünmüştü. Çepeçevre, her tarafta, her şey kıyasıya yerle bir oluyordu. Civar köylerden göklere çılgın alevler yükseliyordu. Bu haliyle, vahşi bir törende birer paçavra gibiydiler. Ormanlar cayır cayır yanıyordu. Bu arada defalarca bir zamanların asırlık, ağaçları göklere uzanan alevli dallarıyla adeta evrenden umutsuzca imdat diliyor, çok geçmeden de dayanılmaz bir çatırtıyla ateş tufanına bir bir pes ediyorlardı. Recep seyirci kaldığı bir dizi olayın ardından babasını da kaybetmişti. Ve bütün bunların üstüne son ölüm kalım toplantılarında, Prens Kangot tüm meclise hitaben şöyle haykırmıştı:

- Sizler Kabardey gururunuz uğruna, gücünüzün kat kat üstündeki umutsuz bir savaşı uzatmakta hâlâ inat ediyorsunuz. Karşısında bir sonsuz boyutlara sahip dev bir imparatorluk var. Düşüreceğiniz bir alayın yerine ellisi gelecek ve hepiniz yok edileceksiniz!

Ve diğer erkekler hep birden ayağa kalkıp hep bir ağızdan, "Silahlarımız ellerimizde olarak, ayakta öleceğiz. Kimse düşman önünde dizleri üzerinde yaşamak istemiyor."

İçten içe bütün karşıt çabasına rağmen Küçük Prens, ruhunun ta derinliklerinde düşmanın boyunduruğuna düşme olasılığını fısıldayan kahredici bir esinti sezmeye başlamıştı. Bu düşünce onun körpe beynini acı acı sızlatıyor, damarlarındaki özgür ata kanını ölçüsüz bir isyanla alevlendiriyordu. Yaşlı Kangot'un uyarı sesi ve diğerlerinin karşı haykırışları genç yüreğinde kıyasıya çarpışıyor, tüm benliği anlatılmaz bir acı ile kıvranıyordu.

Sonunda kalktı, biraz dolaşmak için ormana gitti. Birkaç asırlık bir ağacın altında duraladı. Yerleri okşadı. Nazik elinin altında toprağın titrediğini hissediyor-

du. Böylece hayli dolaştı. Vaktiyle atalarının için kutsal bir varlık olan antik bir meşe ağacının altında, eğrelti otlarından kendine bir yatak yapıp üzerine uzandı. Tüm geceyi orada geçirdi.

Bir ara kutsal ağacın büklüm büklüm dalları küçük prensin üzerine eğildiler. Alev alev yanan alnını okşayarak, yumuşak bir ses ve anlaşılır bir dille ona seslendiler. Küçük prens söylenileni çok iyi anladı.

Şafakta, dudaklarında tuhaf bir tebessümle iki kız kardeşinin kendisine doğru geldiklerini gördü. İkisini de muhabbetle kolları arasına aldı, heyecanlı bir sesle konuştu:

- Şimdi bana bir Tıley elbisesi gerek.

Bu söz üzerine, iki kızkardeşde küçük prensin ayakları dibine yığıldılar. Sesleri sedaları kesildi. Aynı anda ruhları önüne geçilmez bir matem duygusunun baskınına uğramıştı. İri, şaşkın gözlerinde çaresizlik parıldıyordu.

Anne etkisiz kalacağını bilerek hiçbir şey dememişti. Fakat amca ..... böyle bir şeye kesinlikle razı olmak istemiyordu. Vaktiyle 15 yaşında silaha sarılıp, elli yıl vatanı ve özgürlüğü için savaşmayı çok doğal bulmuştu, ama şimdi neslinin son kuşağının da söndüğünü görmek, ona belirli belirsiz bir hiçlik duygusuna eşdeğer bir dehşet veriyordu. ....., kısa boylu, ince yapılı, esmer, kara gözlü, genç bakışlı bir ihtiyardı. Kısa ve düzgün kesilmiş bembeyaz sakalı yüzünü alttan gün ışıklı bir hilal gibi çevreliyordu. Yerinde duramıyor, huzursuzluk içinde kıvranıyordu. Yeğenini çağırıp hiddetle haykırdı.

- "Recep demek sen, şu dün doğmuş bebek, biz Thamadelerin önünde savaşa gidecek kadar büyümüş sanıyorsun kendini."

Ve daha sonra otoriter bir jestle emretmişti:

- "Yerine dön ve sıranı bekle, anlaşıldı mı?"

Küçük prenste, gözler saygıyla öne eğik yüzünde sanki bu dünyaya ait olmayan bir ışık hüzmesi, hiçbir söz etmeksizin, bir adım bile geri çekilmeden orada kaldı. Karar kesindi. İhtiyarın yüzünü, ürperten bir solgunluk kapladı, başı eğildi.

Basık tavanlı geniş odanın katı çıplaklığı içinde, en yaşlılar dahi, tek çizgi halinde dizilmiş olarak Thamadelerin tümü hazırdılar. Uzun bir yaşamın binbir güçlüğü karşısında başlar hâlâ dimdik, fakat sakallar bembeyazdı. Gözler soğuk bir onur tabakasıyla kaplıydı ve her biri, yıllar yılı derinlemesine yığılmış binbir meşakkati uzaklardan yansıtan birer dün-

ya gibiydiler. Aktoprak badanalı bembeyaz duvarlar paha biçilmez silahlarla kaplıydı. Ayaklarının altında ne bir halı ne de bir hasır, yalnızca pekişik toprak vardı. Ateşsiz bacadan içeriye ocağın küllerini hafifçe kımıldatan bir rüzgar esiyor, camsız dar bir pencereden de çok az ışık girebiliyordu. Odanın ortasında büyük masanın üstünde taze kan rengi bir kumaş yayılı duruyor, küçük prenseslerden daha büyükçe olanı kardeşinin yanı başında dikiliyordu.

Küçük prens, yaşlı Thamade'nin uzattığı silahlara doğru uzandı, yumuşak fakat kararlı bir sesle andını içti.

- "Düşman üzerine, kılıç gibi keskin, ok gibi hızlı gideceğim. Ayaklarımın altındaki sert toprak korkudan titreyebilir, fakat ben hayır! Dehşet karşısında gök iki büklüm olabilir, fakat ben hayır! İmkansız denen şeyler olabilir, yerle gök birleşebilir, fakat ben yolumdan dönmeyeceğim."

Silahlar Thamadelerin elinden Küçük prense devrolundu. Kızkardeş, hafif bir ürpertiden sonra kırmızı kumaşı biçmeye koyuldu.

Ertesi gün, cepheye doğru rüzgar gibi ilerleyen siyah kitlenin elli metre önünde, bembeyaz atının üstünde alabildiğine mutlu, olağanüstü göz alıcı Küçük Prens, dolu dizgin ebediyet yoluna düştü.

Düşman saflarının ta içlerine dalmış, savaş dumanları arasında bir şimşek örneği zigzaglar çizerek ilerleyen kırmızı noktayı, yaşlı ..... olanca gücüyle izlemeye çalışıyordu. Bütün hatlar boyunca, gırtlak gırtlağa acımazısca boğuşuluyordu. Tarih böylesine vahşi, bu denli umutsuz bir göğüs göğüse savaşa tanık olmamıştı.

Her yanını çepeçevre sarmış ve kendisini adım adım ve nefes nefese izleyen ölümü tınmıyordu ihtiyar artık. Ele avuca gelmez bir hayal örneği, kıran kırana savaşanları yarıp geçerek ilerliyordu. Yeğeninin yüksekten gelen sesi onu çağırıyordu çünkü. Nihayet Recebi, toz ve duman bulutlarının ötesinde yukarlardan aşağı bakar durumda gördü. Zavallı körpe vücut, bir Grup Kazağın süngüleri ucunda göğe kaldırılmıştı. Artık ölümle buluşmuş yüzünü solgun bir tebessüm aydınlatıyordu. Bembeyaz kesilmiş dudaklarından son olarak şu birkaç söz döküldü:

- "Ey amcam! Sen ki benden onca yaş fazla yaşadın, hiç bu kadar yükseğe çıktığın olmuş muydu?" ▲

Kafkasya ve Çerkeslerle Ilgili, Belgeler Anılar ve Yorumlar

"Çerkes'in aslı çok eski devirlere dayanır. Yüksek şövalye ruhu, kutsal saflığı, çarpıcı güzelliği, onları su götürmez olarak Kafkasya'nın birinci özgür halkı olarak değerlendirmiştir."

Derleyen Aydın O. Erkan

Bu konuda yüzyıllar boyunca birçok ünlü yazar düzinelerle kitaplar yazmıştır. Biz burada bunlara değinmeyeceğiz, çünkü bu klasikler konu ile ilgilenen kişiler tarafından ya tamamen bilinmekte veya bilinmesi gerekmektedir. Aşağıdaki yazılar, kısa, kısa yazılmış genellikle gözden kaçmış yorumlar olup, toplanıp bir araya geldiğinde ilginç bir anlam oluşturmaktadır.

1973 yılında Londra'da yayınlanan Kafkasya konulu bir kitabın yazarı Michael Pereira, kitabına bu girişle başlar: "Eski bir Kafkas efsanesine göre, tanrı dünyayı yarattıktan sonra çok yeknesak ve düz olduğunu fark eder, eserini güzelleştirmek için karlarla örtülü dağlar, yeşil çimenli tepeler ve ilginç vadiler yaratır, bunların hepsini bir çuvala doldurur ve dünyaya iner. Amacı bu güzellikleri gezegenin çeşitli yerlerine serpiştirmektir. Şeytan ise dünyanın bu güzelliklere sahip olmasını istememektedir ve onları yok etmek için çuvalın dibini gizlice keser. Tam Tanrı Karadeniz ve Hazar denizi arasından geçerken çuvalın içi boşalır ve tüm içindekiler oraya sıra ile dökülürler. İşte bu yüzdendir ki Kafkasya tüm dünyanın en güzel ülkesi olur. "

Edinburg Üniversitesi öğretim üyesi Stuart Piggott'un araştırması sonucu "İsa'dan 3000 yıl evvel Kuban'da çok gelişmiş bir uygarlık meydana gelmiştir. İleri Bronz Çağı içinde gelişen Kuban kültürü uygarlığı Demir çağına kadar devam etmiştir. Bazıları bu uygarlığın bilinmeyen bir ulus tarafından yaratıldığını söyler, fakat Kimmerler olduğu saptanmıştır. Özellikle Maikopta bulunan kraliyet mezarında çok ince işlenmiş metal

süsler bulunmuştur. Bu mezarlardan çok miktarda altın eşya da çıkartılmıştır. Kafkasyanın, özellikle Kuzey-Batı kısmının artık dünya metalurjisinin ilk keşfedildiği ve geliştiği yer olduğu kesinleşmiştir. İsa'dan 1400 yıl evvel bugün Çerkesya denilen Kuzey-Batı Kafkasya'da büyük bir metalurji gelişmesi olmuştur. Demir, altın ve gümüş üzerine dünyada ilk gelişme işte büyük bir olasılıkla Kimmerler (Cimmirians) tarafından merkezi Maikop olmak üzere Kuban'da meydana gelmiştir. Kimmerler yedinci yüzyıldan itibaren dünyada ilk olarak at binme ve süvari ile savaşa gitme yöntemini bulmuşlar ve kullanmışlardır. Böylece Avrupalı barbarlar hiç değilse bu zamandan sonra Kimmerler'den bu yeni savaş yöntemlerini öğrenmiş oldular."

Aytek Namitok'un yorumu: Gimmerai- Kymmerioi, Kimmerler (Cimmerians) Kelt ırkından gelen, Kuzey-Batı Kafkasya'da yaşayan ve tarihte Çerkeslerin tarihi ataları kabul edilen bir halk.

Dokuzuncu yüzyılda yaşamış ünlü Arap gezgini ve bilim adamı, Abul-Hasan Ali Al-Masudi'nin gözlemine göre: "Çerkesler gruplar halinde Trabzon'daki Yunan pazarlarına gelir ve alışveriş yaparlardı. Hal ve tavırlarından çok uygar ve zengin oldukları belli olurdu. Çünkü giysileri genellikle brokar'dan olup kenarları altın iplik işlemeli idi."

1750-1762 yılları arasında Kırım'da Fransız konsolosu olarak görev yapmış olan Mösyö de Peysonnel şöyle yazar: "Eski devir Çerkesleri, hayvan yetiştiriciliği, hububat üretimi ve balıkçılık dışında, bahçe tarımı, çiçekcilik, arıcılık , maden üzerine işleme ve süs sanatı ile deri işleri, saraçlık, kumaş dokuma, keçe giysiler imalatı, mücevherat, gümüşçülük ve sair sanatlarda usta idiler."

1848 de yayınladığı kitapta Alman yazar F.M. von Bodenstedt şöyle yazıyor: "Çerkes'in aslı çok eski devirlere dayanır. Yüksek şövalye ruhu, kutsal saflığı, çarpıcı güzelliği, onları su götürmez olarak Kafkasya'nın birinci özgür halkı olarak değerlendirmiştir."

Gene F.M. von Bodenstedt'e göre: "Şiir yolu ile varlığının devamlılığını sürdürmek ve bunun verdiği güven, Çerkesleri uygunsuz davranmaktan korur. Şiir yücelmiş duyguları tahrik eden, insanlığın en yüce hakemidir. Onlar için şiir, eski Yunanlılar'da, Arab'larda bizim ecdadımızda ve genellikle tüm insanlığı geliştiren bir araçtır."

Kafkasya'da uzun ve kapamlı araştırmalar yapmış olan, İskoçya'nın soylu bir ailesinden gelen Sir Fitzroy Maclean'in

yazmış olduğu pek çok şeyleri şu aşağıdaki kısa paragraf belki özetliyebilir mi bilmem? : "Çok eski devirlerden beri Kafkasya daima romantik bir ülke olmuştur. Eski zaman insanları için orası dünyanın sonu idi. Oradan ötesi tamamen bir bilinmeyen masal ve gizem dünyası olarak kabul edilirdi. Jason ve Argont'lar oralara Altın-Postu aramak için gelmişler, sabah gemilerinden uyanıp devasa dağ silsilesini görünca dünyanın sonuna geldiklerini anlamışlar. Burada, bu Kolhis ülkesinde, Medea adlı cadı büyülerini yaparmış, burada gene yüksek dağın zirvesinde Promete zincire vurulmuştu. Gene bu dağlarda altınların bekçileri olan ejderhalar ve tek gözlü dev Arimaspian yaşarmış. Erkek düşmanı kadın Amazon savaşçılarının vatanı da burası imiş. Binbir gece masallarındaki gizemli dağ Kaf dağıdır. Ortaçağ İngiliz masalcısı, Sir John Mandeville, Kafkasya'da bulunan karanlık ve gizemli bir vadiden bahs eder. Bu ülkenin çetin insanları Çerkesler, Çeçenler ve Dağıstanlılardır. Onsekizinci Yüzyıldan 1864 e kadar vatanlarını dış yardım olsun veya olmaksızın, kahramanca savunmuşlardır ve istilacılara karşı savaşmışlardır. Onlara bu imanı veren ne idi? Cihad, vatan aşkı ve bağımsızlık duygusu."

Rus ordusunda subayı olup Kafkasya'ya sürülen ve orada hem ülkeye hem de insanlarına aşık olan şair Mihail Lermontov'u bir düşman değil dost olarak kabul etmek gerekir: "Ağarmış ihtiyar Kafkas, selam sana, senin dağların için ben yabancı bir yolcu değilim. Çocukluğumda o dağlar bir ana gibi beni kucaklarında taşıdılar ve senin göklerine kavuşturdular. Güney'in mavi gökleri ve dağların kayaları benim hayalimde uzun zamandan beri yaşıyordu. Sen güzelsin ey özgürlüğü görkemli Kafkasım, ben seni ve senin evlatlarını ve onların savaşçı özelliklerini, senin berrak olan mavi göklerinin manzarısını, senin fırtınalarının mucizeli gürültülerini ve onların mağaralarındaki ve gece bekçileri gibi görünen yalçın kayalardaki yankılarını, güneşin doğması ile yaldızlanan derelerini, cennet ve gök çiçekleri gibi başlarını kaldıran güzel step çiçeklerini ne kadar severim."

Ondokuzuncu yüzyıl kadın yazarlarından Bayan Elizabeth Wormeley Latimer Osmanlılar ve Orta-Doğu konusunda birçok kitaplar yazmıştır, Kafkaslılar için bakın ne diyor: "Kafkasyanın dağlıları eski zırhlı şövalyelere çok benzerler. Sinaları ve şekilleri Avrupalıdır, giysileri ve silahları, Asyalıdan ziyade ortçağ Avrupasınınkini andırır her ne kadar Rusya onların ülkesine hakimse de, dağları, vadileri, mera-

ları ve ovaları ile sadece lafta ona bağımlıdırlar -korkusuz insanlar olarak vatanlarını sonuna kadar savunmuşlardır."

Londra Kraliyet Asya Entitüsü ve emparyal Doğa-Bilim Derneği üyesi Dr. Robert Lyall, 1824 yılında Kafkasya seyahatine çıkar, sonucu olarak yazıp yayınladığı iki ciltlik eserinde izlenimleri budur: "Georgievsk'e ulaşmadan önce, Kafkas dağlarının zirvesi Elbru dağı önümüzde belirdi. Burası "İnsanlığın Beşiği" olarak kabul edilmektedir. Bizde yarattığı his şaşkınlık ve saygı ile dolu idi. Hava açık ve güneşli, manzara muhteşem, etkisi saygınlık ve huşu ile dolu idi. Altımızda sanki bir harita gibi, büyük ve küçük Kabarda ve Abaza bölgeleri uzanıp gidiyordu. İlerde İskoçyalıların yerleşim merkezi ile Çerkes ve Nogay-Tatarlarının köyleri görülüyordu. Oturup dinlenirken, Avrupa'nın en görkemli manzarısını seyrettiğimizin farkında idik. Aşağı indiğimizde, İskoçlar misyoner kolonisinden Mr. Jacak'in civardaki bir Çerkes köyüne gittiğini duyduk. Oradan aynı görevi yapan Mr.Paterson ile onu aramaya gittik ve onu çok güzel bakılmış, arı kovanları ile dolu, çiçekler içinde bir bahçede bulduk. Çevreye bir bakınca doğrusu kendimi İskoçya'da zannetim."

İngiliz seyyah Negley Farson'un izlenimleri de şöyledir:

"Bulutların dağılması üzerine, nihayet Kafkas dağları tüm heybeti ile göründü. Bu manzara karşısında hayatımızın en doyurucu bir deneyimini yaşadığımızı fark ettik. Tuhaf bir his bedenimizi kapladı. Dünyanın en vahşi dağları ile karşı karşıya idik. Buna rağmen Kafkas dağları insanda son derece derin bir kişisel şefkat duygusu uyandırır, buna kardeşce bir koruma hissi de diyebilirsiniz. İsterseniz övünme deyin ama insan bu nadide doğal güzelliği koruma duygusuna kapılıyor. Bu dağlar sizin ruhunuza hakim olur. Bir kez Kafkas dağlarının büyüsüne kapıldınız mı ondan kurtulamazsınız.

Buranın halkı olan Çerkesler dünyanın en iyi atlı savaşçıları idiler. Moskof'un yönetiminde yaşamaktansa sürgüne gitmeyi yeğlediler, Ecdadları, Mısır'da 300 yıldan fazla Memluk Sultanları olarak hüküm sürmüşlerdi. Onlar da Osmanlı Sultanları ve Arap Krallarının muhafız alaylarını oluşturdular.

Osmanlının, İranın ve Arabistanın en soylu aileleri Çerkes kanı ile zenginleşmişlerdir. Çünkü anaları ve karıları Çerkestir."

D. Trunov adlı bir gezginin Elbrus'u ilk görünüşünün izlenimi:

"Kafkaslar sanki dünyanın çetin hü-

kümdarı ve Elbrus dağı da onun, elmalar ve incilerle donatılmış parlayan tacı idi. Bu yüce dağ öylesine yüksek ve öylesine uzak idi ki sadece Kafkasların değil, sanki dünya gezegeninin üzerinde yükselen bir devi andırıyordu. Hem dünyevi hem semavi, gerçek ve hayali idi. Çekiciliğinin de sebebi budur. Arkadaşım yavaşça, "Dünyanın gururu ve güzelliği" diye fısıldadı. İşte Elbrus dağı: Kalbim iyice çarpmaya başlamıştı."

Seyyahların, doktorların, bilimadamlarının, şairlerin, yazarların izlenimleri, çok güzel de, fakat şu aşağıdakilere ne demeli? Dünyayı saran savaşlara sebeb olan katı doktrinlerin yaratıcıları olan şu iki meşhur isim halklarına ilgili ve saygılı idiler. İşte onların fikirleri:

"Avrupa Halkları! Bağımsızlık ve özgürlük için nasıl savaşılacağını kahraman Kafkas dağlılarından öğreniniz. Onlar bu ilkelerin en belirli ve saygıdeğer temsilcileridir." Karl Marx.

İlerleyen Alman Ordularına Führer tarafından yayınlanan günlük emirname: "Sizler şimdi Kafkasya'ya girmektesiniz. Burası insanlığın müzesidir. Her bastığınız taş insanlık tarihi için büyük önem taşıyabilir. Burası dünyanın tüm üstün ırklarının vatanıdır. Sizleri burada rastlayacağınız herşeye ve yerli halka da dikkatli, saygılı ve zarar vermeden hareket etmeye davet ediyorum." Adolf Hitler.

Bu konu daha birçok ünlü kişinin dikkat çekici izlenimleri vardır. Bu yazıda ancak bu kadarı ile yetindik. Takdim bizden değerlendirme sizden. ▲

■■

Kaynaklar

1. Michael Pereira, "Across the Caucasus", London 1973, baş sahife.
2. Stuart Piggott, "Ancient Europe", Edinburg University Press, 1973, s. 85, 118, 175.
3. Aytek Namitok, "Origines des Circasiens", Paris 1936. sahife 9.
4. Abul-Hasan Ali Al-Masudi, "The Alan and Circassians", Khresomatiya po istoril SSS.1. M. 1949, sahife 28, 29.
5. M. de Peysonnel, "Traite sur le Commerce de la Mer Noire", 2. cilt, Paris 1784.
6. E. M .von Bodentestedt, "Die Volker de Kaukasus und Ihre Freiheitskampfe Gegen
die Russen", Frankufurt/M. 1848. sahife 350 etc.
7. Sir Fitzroy Maclen, "To Caucasus, the end of all Earth", 1976, London, s. 11.55
8. Mihail Lermontov, "İsmail Bey-Atajuko Khamurzin" çeviren, Mehmet Kete, İstanbul 1946.
9. Elizabeth Wormeley Latimer, "Russia and Turkey in the 19 century",
10. Robet Lyall, "Travel in Russian, The Krimea, The Caucasus and Georgia",
11. Negley Farson, "Caucasian Journey", London 1952.
12. D. Trunov, "ATrip in the North-Caucasus", Moskova 1965. sahife 9, 10.
13. Karl Marx, "The Communist Manifesto" Note 2, M., 1923.
14. Hitler'in Tebliği. Murat Yağan, "I Come From Behind Kaf Mountain",Vermont, U.S. 1984, sahife 73.

Kulturkreis Katschkar
Internationale Gesellschaft für abkhazokasische Sprachen und Kulturen e.V.
Kaçkar Kültür Çevresi
Uluslararası Güneykafkas dilleri ve kültürleri derneği

Adresse: Kulturkreis Katschkar, Frühlingstr. 14, D 72293 Glatten
Telefon: 07443/4533 Fax: 07443/4534
Konto-Nr.: 38604 (BLZ 55050120) Sparkasse Mainz

Glatten, 29.4.98

Einladung / Davet

2. Katsckkar Kulturtage
zugleich Jahresmitgliederversammlung
İkinci Kaçkar Kültür Günleri
vom 23. bis 24.5.1998
im Gemeindesaal von Schopfloch-Unteriflingen
(bei Freudenstadt)

Die Veranstaltung ist dem Gedenken an Fahri Kahraman gewidmet

Programm

Samstag, 23.5.1998

10 Uhr:	Begrüßung
10.15 Uhr:	Fahri Kahraman (Gedanken zum Tode eines lasischen Freundes und Gelehrten) *Kaffeepause*
11.15 Uhr:	Über das Selbstverständnis von Lasen und Hemschinen (Identität und Ethnizität)
12.00 Uhr:	İskender Şitaşi und die lasische Kulturautonomie in Abchasien und Georgien *Mittagspause*
14.00 Uhr:	Wissenschaftliche Grundlagen zur Kenntnis der Lasen und Hemschinen (Lasologie, Hemschinologie) *Kaffeepause*
16.00 Uhr:	Jahresmitgliederversammlung
17.30 Uhr:	Computerarbeit für Ethnien der NO-Türkei und Westgeorgiens (Wörterbücher, Textsammlungen, Bildarchive, Internet)
18.30 Uhr:	Das Projekt "Katschkar" (u.a. Vorstellung von Didi Nenapona, Lexikon für lasische Sprache und Kultur) *Abendessen*
19.00 Uhr:	Die Nordosttürkei und Westgeorgien (Bilder und Musik)

Sonntag, 24.5.1998

10.00 Uhr:	Plan eines mingrelisch-lasischen Kulturzentrums in Sugdidi, der Hauptstadt Mingreliens *Kaffeepause*
11.00 Uhr:	Quellenkunde zu Sprache und Kultur der Georgier in der Türkei (Vilayet Artvin)
12.00 Uhr:	Sprachpädagogik des Lasischen, Hemschinischen und Georgischen für Kinder und Jugendliche *Mittagessen*
14.00 Uhr:	Diskussionsrunde: Möglichkeiten der Zusammenarbeit zwischen "Katschkar" und interessierten Lasen, Hemschinen und Georgiern aus der Türkei.

Die Tagungsgebühr beträgt 10 DM und wird bei der Veranstaltung erhoben.

Herzlich willkommen! Hoş geldiniz! Guriten movtit!

W. Feurstein
(Wolfgang Feurstein)
1. Vorsitzender

Merkezi Almanya'da bulunan ve başkanlığını Wolfgang Feurstein'ın yaptığı Kaçkar Kültür Çevresi'nin, "2. Kaçkar Kültür Günleri" adıyla düzenlediği ve 23-24/5/1998 tarihli çalışma programı.

Kendi durumunu kavramak noktasına erişmek, özgür bir varlık olmaktır.

Karden Hasan
(Kompozitör)

"Duy Beni Güzelim", "Güzel Kız", "Aşk Şarkısı" adlı eserleri yıllarca her yerde çalınıp söylendi. Karden'in ezgileri nedense karamsar, hüzünlü değildir. Aydınlık ve huzur verici bir üslupla besteler yapmaktadır.

Heubaşhe Aubekir

Kabardey-Balkarya'nın ünlü kompozitörü Karden Hasan'ın doğumunun üzerinden 50 yıl geçti. Ömrünün yarısını halk müziğimizin gelişmesine adamış bu müzik adamının katkısının olmadığı alan yok gibidir.

Kompozitör, yaşamı boyunca bu alandaki çalışmalarda bilgisine başvurulan biri olmuştur. Karden Hasan'ın eserleri insanı büyüleyici türdendir. Kompozitörün her bir eseri, melodisi -müziğin özü- herkes tarafından beğenilmektedir. Cumhuriyetimizde Karden'in müziğinin söylenmediği hiçbir yer bulamazsınız. Cumhuriyetimizin dışında bütün Kafkasya'da da çok ünlüdür. Eserlerinin birçoğu, halkımızın kalbinden geçenlerle örtüşmesi Karden'in eserlerinin çok sevilmesine neden olmuştur.

Hasan'ın imrenilecek bir yaşamı vardır. Neden derseniz; insanın yücelttiği bütün değerlere sahip olmuştur. İnsanlar yaşam süreçlerinde eserlerini okuyarak, dinleyerek onu daima anacaklardır.

Karden Hasan

Kompozitörün eserleri yeryüzüne serpilerek yaşam buldu, insanlarımız ise onları yücelterek yanında yer aldılar.

Karden Hasan müzik adamı olma yolunda ilk adımlarını, Şecjem'deki ortaokulda atar. O, okul korosunun en iyilerindendi. O yıllarda karar vermişti müzik eğitimi almaya. Fakat bu sırada II. Dünya Savaşı patlak verir. O da askere alınır. Askerliği bitene kadar da cephede kalır.

1946 yılında Karden Hasan terhis olur. Her zaman müzik okumak istediğinden, 1947 yılında Leningrad'daki Kabardey-Balkar Üniversitesi Konservatuvarı'nda müzik eğitimine başlar. Bir yandan da besteler yapmaktadır. Ünlü kompozitör Prof. H. Kuşnarev'in öğrencisi olur. Diplomasını Ustvolstkaya, Dagirov, Muradali gibi hocalardan alır. Karden Hasan'ın yetenekli olduğunu bu hocalar fark etmişlerdir. 1948 yılında beraber okudukları arasında ilk öne çıkan o olmuştu. Hasan insanları fazla bekletmedi. 1950 yılında ilk kez "Kolhoz Gençlerinin Marşı", "Akşam Benim Yanıma Gel" adlı lirik eserleri duyulmaya başladı. Halkımızın müzik alanındaki başarısını bu eserler çok iyi anlatıyor.

1954 yılında Karden Hasan konservatuvarı bitirir. Artık "Doğduğum Topraklar" adlı senfonisi dahil birkaç eseri vardır.

Karden Hasan profesyonel müzik alanına kendi eserleri ile girmeye başlar. Kışokoe Alim, Şogentsuk Adem, Kuaş Betal'a ait şiirleri bestelemeye girişir. Genç kompozitör ilk eserlerinde, büyük şair Kışoko Alim'in yapıtlarıyla tanışır ve onunla arkadaşlıkları başlar. "Beyaz Güvercin" adlı çağdaş müziğimizin öncü yapıtını bu ikili yazmıştır. Bu eser daha sonraki güzel eserlere öncülük etmiştir. Karden Hasan'ın yolunun ne kadar aydınlık olduğu "Beyaz Güvercin" ile belli olmuştu.

Kompozitör klasik müzikte kalıcı bir yer edindi. Onun eserlerinin çoğunun içeriği günümüzle ilgilidir. Sözleri Şogentsuk Adem'e ait olan "Kanatlı Komsomol" yıllarca dillerden düşmedi. Genç yaşta, "Gençler Festivali", "Gençlerin Sesi", "Atılım"la çok ünlendi.

Kompozitörün değişik türde eserleri de oldu: "Genç Şoförün Türküsü", "Çoban Yıldızı" gibi. Karden Hasan'ın ayrıca "Vatanım", "Dünyam" gibi eserleri de vardır. Kompozitörün bütün eserleri arasında, sözleri Kuliyev Kaysın'a ait olan ve Nalçık için yazılmış "Kentim"in ayrı bir yeri vardır. O beste kalbimizin derinliklerine işliyor.

"Duy Beni Güzelim", "Güzel Kız", "Aşk Şarkısı" adlı eserleri yıllarca her yerde çalınıp söylendi. Karden'in ezgileri nedense karamsar, hüzünlü değildir. Aydınlık ve huzur verici bir üslupla besteler yapmaktadır.

Eserleriyle halkımızın vatanseverlik

duygularının gelişmesine büyük katkıları olmuştur. Birkaç yıldır buralarda söylenen "Parti marşı"nın sözleri Şogentsuk Adem'e aittir. "Lenin için halk şarkı söylüyor" adlı eser Kabardey Cumhuriyetimizin en iyi şarkılarından biridir. Moskova, Rostov, Grozni, Ordjonokidze, Vinniçe, Maykop ve Çerkessk'teki özel günlerimiz hep bu marşlarla başlamıştır.

Kompozitörün bazı çalışmaları Sovyet Devrimi'nin 50. yıldönümüne ve Lenin'in 100. doğum yıldönümüne ithaf edilmiştir. "Yoldaşlar", "Ölümsüz Lenin" bunlardan ikisidir.

Kompozitörün notalarından dökülen birçok şarkı, romans, balad, kantat, oratoryo vardır. Baale Muhamet ile beraber yazdıkları "Madine" operası çok ünlüdür.

Müzikal eserler arasında en zor yazılanı operadır. O, opera yazmadan önce çok emek sarf etmiştir. Karden Hasan'ın Baale ile ortak çalışması olan "Madine" operası kendisine doktora diploması kazandırmıştır.

Bu yıllardan sonra yazdığı "Güzel Lena" ve "İsmin Madine mi? Yoksa Marine mi?" adlı eserleri çok sevilmiştir.

Karden'in eserleri arasında: II. Dünya Savaşı'nda şehit düşenler için yazılmış ağıtlar da vardır. Bu ağıtlar şehitlerimize ithaf edilmiştir.

Sonuç olarak Karden Hasan müziğimizin her alanında çalışmıştır. Senfonik müziğin en güzel örneklerinden olan "Vatanım"ı peş peşe diğerleri izliyor. "Balkar Ezgileri" fantezisi. "Genç Şanslı" adlı eserleri ve orkestra için yazdığı diğer rapsodiler, halkımızın ayrılmaz birer parçası haline gelmiştir.

Kompozitörün hayatı, çalışmaları Sovyet vatandaşlarına örnek olacak niteliktedir.

Kompozitör yalnız müzikte değil yaşamın her alanında iyi bir koşucu gibidir. O, birçok okulda, kolhozda vb. yerlerde çalışmış ve buralarda çalışanlara yardımcı olmuş, danışmanlık yapmıştır.

Karden Hasan bugün 50 yaşında. O, artık önderlerimizden biri olmuştur. Kompozitörün doğum gününü canı gönülden kutluyor, müziğimizi daha da ileriye taşıyacağına inanıyoruz. ▲

(.....)

Kabardey-Balkar Cumhuriyeti ve
Adyghe Cumhuriyetleri
Kompozitörleri Başkanı
(Hehupaş'e Hejbeş'ır)

Çeviren: K. Akgöz

■■

Kaynak:
L. Ğogu gazetesi, 23.3.1973, Nalçik

1-Kuliyev Kaysın ile ilgili olarak şu yayına bakılabilir: Kuzey Kafkasya Kültür Dergisi, Sayı 46, İstanbul 1978. (Editörün notu)

Dağıstan Cumhuriyet Amblemi

Bayrak: 3 renkten geniş şeritlerden
üst- yeşil
orta- deniz veya gök mavisi
alt- kırmızı

Şirvani Çalayev

Dağıstan Cumhuriyeti, kendisini temsil edecek amblemi 20 Ekim 1994 tarihinde, Büyük Millet Meclisi tarafında kabul edildi.

Dağıstan Cumhuriyet
Ambleminin Özelliği:

1- Beyaz zemin üzerinde yuvarlak kalkan biçiminde
2- Ortada altın renkli dağ kartalı motifi
3- Kartalın üst kısmında işlenmiş yuvarlak güneş motifi
4- Kartalın alt kısmında, altın renkli dağlar, tepelerinde beyaz renkli karlar.
5- Dağların altında Hazar Denizi'ni temsil eden mavi renkli dalgalar.
6- Denizin alt kısmında dostluğu temsilen tokalaşan iki el.
7- Kalkanın alt yarısındaki dağların iki yanı yeşil renkte üst kısmında da beyaz yazı ile "Respublica Dağıstan" yazısı bulunuyor.
8- Kalkanın üst yarısı altın renkli çemberle çevrili.
9- Kalkanın alt yarısı altın renkli motiflerle işlenmiş çemberle çevrili.

10- Yeşil şeritin sağ üstü ve yanı kırmızı renkli motiflerle sol üstü ve yanı gök mavisi motiflerle süslenmiştir.

Amblem tek renkli (siyah-beyaz) olabilir.

Amblemin kullanıldığı yerler:
1- Dağıstan hükümeti tarafından çıkarılan tüm kanunların üstünde.
2- Merkez Bankasına ait evrak ve lüzumlu kağıtların üzerinde

3- Mahkemeye ait evrak ve kağıtların üzerinde
4- Dağıstan Cumhuriyeti hükümeti tarafından yayınlanan özel gazete, kitap vs. yayınların üzerinde.
5- Amblemin kullanılması veya iptal edilmesi için gereken izin Dağıstan Cumhuriyeti Hükümeti tarafından verilecektir.

Bayrak: 3 renkten geniş şeritlerden
üst- yeşil
orta- deniz veya gök mavisi
alt- kırmızı ▲

Çeviren: Musa Ramazan

Ordu Devlet Siyaset Yakında
Şaban İba

Tarihsel geçmişini ve güçlü geleneklerini dikkate alarak Osmanlı Imparatorluğu'nun yapısal karakteri, TC Devleti'nin kuruluşunda ordunun rolü ve önemi, devletin niteliği ve ordunun devlet içindeki konumu, 27 Mayıs'la başlayan askeri müdahaleler ve bu müdahaleler döneminin karakteristik özellikleri, 12 Mart ve 12 Eylül müdahalelerinin ciddiliği, ordunun devleti ve toplumu denetleyici fonksiyonu ve "demokrasiye" güdümlü geçiş süreci anlatıldıktan sonra, Türkiye'de devlet ve toplum hayatında yeni bir dönemin başlangıç noktası olarak gördüğümüz bir yerde yani, Özal'ın ölümü ve Demirel'in Cumhurbaşkanı olmasıyla başlayan yeni dönemle çalışma son buluyor.

Çivi yazıları

Osmanlı Arşiv Belgeleri

Arslan Bey ve Arslantok takımlarının ana grubu ise vermiş oldukları dilekçeler doğrultusunda yer bulunduğu takdirde Amasya'da, yer bulunamazsa Sivas'da iskanlarına karar veriliyor.

Hazırlayan Zafer Süren

Bir göç ve yerleşimin öyküsünü belgeleriyle görüşlerinize sunuyoruz.

3 Muharrem 1278 Hicri tarihli bir belgede[1] Taman İskelesinden Yersud isimli vapurla Samsun'a gelen iki grup Çerkes kabilesinden bahsedilmektedir. Birinci grup Altıkesek kabilesinden Çerkes Arslan Bey takımı, üçyüzseksenüç nüfus ve ikinci grup Kabartay kabilesinden Arslantok takımı, yüzdoksanaltı nüfustur.

Toplam beşyüzyetmişdokuz nüfus olan bu gruptan 5 nüfus İzmit'e yerleştirilmek üzere İstanbul'a gönderilirken, 20 nüfusun da Bafra kazasının Kumcağız mahallinde iskan edilmeleri isteniyor.

Arslan Bey ve Arslantok takımlarının ana grubu ise vermiş oldukları dilekçeler doğrultusunda yer bulunduğu takdirde Amasya'da, yer bulunamazsa Sivas'da iskanlarına karar veriliyor. Muhtaç olanlarına yevmiye olarak yarımşar kıyye (600 gram) ekmek verilmesi isteniyor.

Bu gruplardan Arslantok takımının Sivas'a gönderildiği, Pınarbaşı'na bağlı Karaboğaz Kışlası mevkiine yerleştirildiklerini öğreniyoruz. (2) Belgeden Arslantok takımının, 23 hane ve 167 nüfus olarak yerleştirildiğini anlıyoruz.

Bu belgeden üç detayın;

a) Arslantok takımının almış olduğu yerdanların dökümü

b) Arslantok hanesinin ferdleri ve yaşları,

c) Adı geçen[2] belgenin özet dökümünün bir kısmını veriyoruz.

a) Shf: 91

1) Başbakanlık Osmanlı Arşivi A.MKT. UM 489/94

2) Başbakanlık Osmanlı Arşivi ML.MSF. 15924

Hane	Nüfus
23	167

Kuruş	Para	
4599	-	Yirmiüç adet hane bahası
5565	14	Onbeş nüfusa bir çift itibarıyla öküz bahası
1002	-	Kezalik araba bahası
2806	15	yetmişyedi senesi şehri temmuz itbasından Ağustos gayetina kadar iki aylık nan-ı aziz mukabilinda eyni zahire bahası
4126	14	Seneyi merkume olup eylül itbasından teşrini sani gayetine kadar üç aylık beherine yevmiye yarımşar kıyye hesabıyla zehire bahası
18100	3	

b) Shf: 88

Pınarbaşına tabi Karaboğaz Kışlasına tavtun olan Kabarta kabilesinden Aslantok Bey takımına verilen mebaliğin miktarı.

Hane No: 1

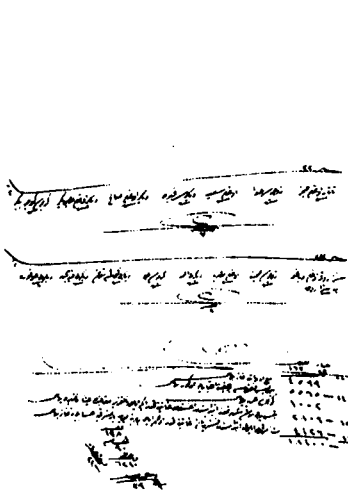
Arslontok Bey	Zevcesi	Oğlu	diğeri
Bin Arslan Hacı	Satihan	Talustan	Dakay
58	60	30	18

Talustan Zevcesi	Oğlu	Diğeri	Diğeri
Bınavus	Hüseyin	Musa	İsmail
25	8	6	3

Kerimesi	Cariyesi	Diğeri	Diğeri	Diğeri
Koyhan	Şainad	Tsın(?)	Kosefuk	Sırma
8	35	70	27	25

S.No	İLİ	KAZASI	KÖY/MEV	KABİLE	KAFİLEBAŞ	HANE	NÜFUS	EV	ÖKÜZ	ARABA	TOHUMLUK	TIRPAN	BALTA	KAZMA	ZAHİRE	YEVMİYE	TOPLAM	SAYFA NO
1	SİVAS	KAZIL	Kızılcuz	Ç.Çerkes	Hac. Musa	27	117				1639,1						19723,1	70-75
2	SİVAS	MESUDİYE	Vak...ruc	Kabartay	Hacıhan	42	182	7700	6066,5	1392	2100				3223,1	3003	23185,1	75-79
3	SİVAS	ZİLE	Bakırdoğan	Manşan	Hüseyin	30	246	8600	9156,15	1476	2500				4428	3937	29136,19	80-84
4	SİVAS	ZİLE	Asaykuy	Abhesek	Seyid	15	90	2750	3999,1	540	750				1350	1029,15	9418,2	84-85
5	SİVAS	PINARBAŞI	A.Boran	Kabartay	Cambulat	10	77	1026,6	2566,5	462		66,1	61,4	41,2	1305,1	1270	6800,18	86-87
6	SİVAS	PINARBAŞ.	A.Karaboğaz	Kabartay	Aslantok	23	167	4599	5565,14	1002					2806,1	4126,14	18100,3	88-91
7	SİVAS	AZİZİYE	Karaboğaz	Abhesek	İlyas	14	66	2702	2139,18	396					1957	544	7499,18	91-92
8	SİVAS	MESUDİYE	Hurşidan	Besirbey	İshak	5	36	1005	1139,28	216	300				579	594	3692,28	93
9	SİVAS	ZİLE	A.Kremşli	Kabartay	Abdurrahib	23	110	4350	3632,3	654	1150				1797	1535	13215,3	96-96
10	SİVAS	AZİZİYE	A.Pşıvku	Ah/Lle	Şuman	139	851	11346,3	31089,14	5106		737,5	680	453,11	3007	22488,12	81212,01	96-107
11	SİVAS	ARTUKLU	Tekmelibeyi	Kabartay	Hac. Letdik	12	64	1800	2346,12	597,12	600				1360	1066	7759,24	108-109
12	SİVAS	AZİZİYE	A.Çavmaklı	Kabartay	Hac. İsmail	17	131	1746,3	4366,3	786		113,5	104,5	69,11		4480,13	11678,7	109-111
13	SİVAS	AZİZİYE	A.Kazan	Kabartay	Ahmet	34	220	3346,3	8366,3	1506		217,5	20,12	133,11	2353,5	6375	22488,19	111-115
14	SİVAS	MESUDİYE	İhsaniye	Kabartay	Ali	34	161	6550	5365	366	1700				2857	2656	20035,0	115-118
15	SİVAS	MESUDİYE	Kızılcıhan	Kabartay	Hac. Mahmut	19	91	3550	3032,5	546	950				1501	1535	11115,5	119-120

Güney Osetya Anlaşmazlığı

Gürcüstan Toprak Bütünlüğünde Israr Ediyor

Güney Osetya ve Gürcüstan arasındaki anlaşmazlık kaynaklara göre, 1.000 ila 2.000 kişinin yaşamına mal oldu. 1.000 civarında kişinin yaralanmasına ve en başta Osetlerden, ayrıca Gürcülerden de on binlerce kişinin sığınmacı duruma düşmesine neden oldu.

Yvonne Bangert

Osetya, coğrafi olarak Kafkas Sıradağları tarafından ve siyasi olarak da bu bölgeyi ele geçiren Rus çarlarının, ülkenin güneyini Gürcüstan'ın yönetimine sokmalarından beri bölünmüş bir ülke. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Kuzey Osetya, Rusya Federasyonu'nu oluşturan cumhuriyetlerden biri olurken, Güney Osetya özerk cumhuriyet olarak hala Gürcüstan'ın bir parçasıydı.

Ancak Güney Osetya Tiflis'e olduğundan çok daha fazla Moskova'ya meyliyordu. Gürcüstan'dan ayrılarak (Kuzey Osetya'yla tekrar birleşmek suretiyle) Rusya Federasyonu'na katılma talepleri, Gürcüstan tarafından toprak bütünlüğüne ve kendi egemenliğine tehdit olarak algılandı ve algılanıyor. Güney Osetya'nın statüsü konusundaki anlaşmazlık bugüne kadar çözülemedi.

Eylül 1990'da Güney Osetya Demokratik Sovyet Cumhuriyeti ilan edildi. 20 Kasım 1990'da kendi bağımsızlığını ilan eden[1] Gürcüstan Parlamentosu, Aralık 1990'da Güney Osetya Cumhuriyeti'nin özerkliğini kaldırdı ve bölgeyi doğrudan Tiflis'in yönetimi altına soktu. Bu kararı, o zamanki Sovyet Devlet Başkanı Gorbaçov bir kararnameyle yürürlükten kaldırdı. Güney Osetya'da silahlı çatışmalar başladı.

1989'da Güney Osetya'nın yaklaşık 98 bin nüfusu vardı; bunlardan 65 bini Oset, 20 bini Gürcüydü. Kasım 1991'de, Gürcülerin çoğu Güney Osetya'nın başkenti Tshinvali'den ve çevresindeki köylerden kaçtılar. Aynı ayın 23'ünde, o za-

1- Bu karar resmen 9.4.1991'de yürürlüğe girdi.

manki Gürcüstan Devlet Başkanı Zviad Gamsahurdiya, "silah taşıyabilen bütün Gürcüleri" Güney Osetya'nın gerçekten Gürcüstan'dan ayrılmasını önlemek için Tshinvali üzerine yürümeye çağırdı. Güney Osetya Parlamentosu bunun üzerine cumhuriyetin bağımsızlığını yeniden onayladı, olağanüstü durum ilan etti ve 1 Aralık 1991'de kendi Ulusal Muhafız Birliği'nin kurulması kararını aldı.

Ocak 1992'de Gamsahurdiya devrildiği için Gürcü birliklerinin saldırısı gerçekleşmedi. Ondan sonra iktidara gelen Edvard Şevardnadze, görüşmelerde bulunmak istediğini bildirdi ve hemen Güney Osetya'daki Gürcü Ulusal Muhafız birliklerinin kontrol altında olmadığını iddia etti. Birçok görüşme girişimi boşa çıktı.

Rusya, Güney Osetya'nın 1991'de kurulan Rusya Federasyonu'na katılmak için defalarca yaptığı başvuruları reddetmesine rağmen, birliklerini Kuzey Osetya sınırına yığdı ve 18 Haziran 1992'de bu birlikler, savaş helikopterleri ve tanklarla birlikte Gürcü Ulusal Muhafız birliklerine karşı Tshinvali civarında savaşa girdiler. Devlet Başkanı Şevardnadze, bunu Moskova'nın Güney Osetya'yı zorla ilhak etmek için emperyalist bir girişimi olarak nitelendirdi. Gürcü Ulusal Muhafız birlikleri Güney Osetya'ya ağır bir bombardıman saldırısına başladılar.

22 Haziran 1992'de, Rusya'nın 1991 yazından beri görevde bulunan devlet başkanı Boris Yeltsin, tarafları görüşmeler için Ukrayna'nın Dagomıs kentine davet etti. Burada Rusya, Gürcüstan, Kuzey ve Güney Osetya'dan birliklerin katılımıyla oluşturulacak bir barış gücünün gözetiminde ateşkes anlaşmasına varıldı. Gürcüstan-Güney Osetya sınırında ve Tshinvali çevresinde güvenlik koridoru kuruldu ve 4 Temmuz 1992'den itibaren burayı gözetim altında bulunduracak barış gücü konuşlandırıldı.

Güney Osetya ve Gürcüstan arasındaki anlaşmazlık, kaynaklara göre 1.000 ila 2.000 kişinin yaşamına mal oldu. 1.000 civarında kişinin yaralanmasına ve en başta Osetlerden, ayrıca Gürcülerden de on binlerce kişinin sığınmacı duruma düşmesine neden oldu. Anlaşmazlık kesin olarak sona ermedi, çünkü Güney Osetya'nın statü sorunu hâlâ çözüme kavuşturulmadı.

Şu anda Güney Osetya'da hüküm süren yokluk ve yoksulluk yüzünden sertlik yanlılarının sesi kesildi. Ancak Rusya Federasyonu'na katılma arzusu önceki gibi devam ediyor. Mayıs 1996'da Moskova'da, Gürcüstan, Kuzey-Güney Osetya

ve Rusya, Güney Osetya ve Gürcüstan arasında en azından ekonomik ilişkilerin yeniden kurulması ve her iki tarafın anlaşmazlığın çözümünde barışçı metodlara başvurmakla yükümlü olmasını öngören bir memorandum imzalandı.

Gürcüstan Devlet Başkanı Şevardnadze, Güney Osetya'nın Gürcüstan içerisinde özerklik statüsünün yeniden tesisini elde edilebileceklerin en fazlası olarak görürken, Güney Osetya Kasım 1996'da başkanlık seçimleri düzenleyerek kendine güvenini gösterdi. Bu seçimlerde Yüksek Sovyet (Güney Osetya Parlamentosu hâlâ böyle adlandırılıyor) Başkanı Ludwig Çibirov, oyların %65'ini alarak devlet başkanı seçildi. Çibirev, eskiden olduğu gibi Gürcüstan'la görüşmeler yapılmasını tavsiye ediyordu. Onun daha sert rakibi, yakın zamanda Tiflis'e karşı daha sert bir tarz talep eden Vladislav Gabarayev % 20'de kaldı. Şevardnadze ise elbette bu seçimleri hukuk dışı ilan ederek reddetti. ▲

Çeviren: Murat Papşu

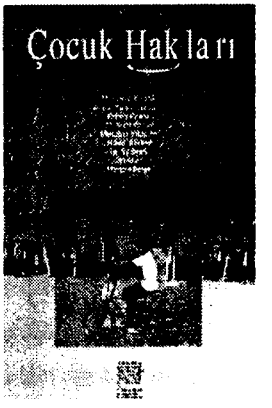
■■

Kaynaklar:
Pogrom- Zeitschrift für Völker
Nr. 192- Dez.1996/Jan.1997 "Konflikt um Südossetien"
Yuri Tshovrebov: What will future bring? Ağustos 1996 tarihli yayımlanmamış elyazısı;
David Zurabişvili: "Stalemate in Tskhinvali"; War Report'tan (tarihsiz), s. 29;
Lawrence Sheets: "War Eyes on Moscow", War Report, Haziran 1996, s. 32;
Ossetia - A Caucasian Bosnia in microcosm". Paper submitted to a conference an the North Caucasus at SOAS. April 1993, by Julian Birch, Department of Politics, Universty of Sheffield.

Çocuk Hakları

Mihriban Kırdök-Aynur Tuncel Yazgan-Fatma Kanar
Suat Parlar Muteber Yıldırım-Hüdai Berber
Işıl Yıldırım-Yelda- Mercan Polat

İnsan haklarının gerçekleşmesinin başlangıç noktası denebilecek bir öneme sahip olan çocuk hakları, insan haklarının özellikle korunması gereken temel taşlardan biridir. Bildirge tarafından her çocuğa tanınan ve ülkelerin de imzaladığı temel haklar aslında bir zorunlu/dayatma olarak algılanmamalı, aşağıda sıralanan haklar koşulsuz kabul edilmeli ve hayata geçirilmelidir. Özel korunma hakkı/Bir ad ve yurttaşlık hakkı/Özürlü çocukların özel eğitim ve bakım hakkı/Eğitim hakkı/Sevgi ve anlayış içinde yetişme hakkı/Korunma ve yardımdan ilk yararlanma hakkı/İhmal, zulüm ve sömürüye karşı korunma hakkı ve belli bir yaştan önce çalıştırılmama hakkı gibi temel insan haklarına ek olarak ana dilde eğitim hakkı, şiddet oyuncakları ve filmlere karşı korunma hakkı.

Çiviyazıları

Gürcüstan ile Abhazya arasındaki sorun nasıl çözülebilir?

"Soğuk savaş" koşullarında bu nüfusun kitlesel olarak dönüşü gerçekleştirilemez. Böyle bir imkan olsa dahi, insanların muhtemel muharebe faaliyeti bölgesine gönderilmesine izin verilebilir mi?

Deklarasyon

Gürcistan'daki bazı aydınlar bu soruyu kendi kendilerine sorup çözüm arıyorlar ve "Biz öyle sanıyoruz ki öncelikle Abhazya ile aramızdaki ikili ilişkileri belirleyen bir anlaşma tamamiyle kabul edilebilir bir anlaşma olur".

37 Gürcü aydını tarafından imzalanan bu teklif 12-13 Ağustos 1997 tarihli Tiflis gazetelerinde Akhali Taoba (Yeniçağ), Dilis Gazetesi (Sabah) ve Şvidrdge (Yenigün) yayınlandı. Bugün de biz okurlarımıza sunuyoruz.

23 Ağustos 1997

Respublika Abhazya Gazetesi.

Çözüm Bulun!

14 Ağustos 1997'de Gürcü-Abhaz Savaşı başladığı günün beşinci yılı doluyor. Geniş çaplı askeri faaliyetler artık devam etmiyor, fakat barış da yok. Anlaşmazlığın kurbanlarının sayısı artıyor. Geleceği belirsiz yüzbin insan bugün rahat yaşayamıyor, çalışamıyor ve çocuklarını yetiştiremiyor. Barış süreci fiili olarak çıkmaza girmiş durumda. Gelecekte bu "soğuk savaşın" sonu gelmeyecek devamı veya yeni, daha kanlı bir çatışma görünüyor.

Bu anlaşmazlığın, beklendiği gibi Rusya'nın yardımıyla çözülmesi umudu boşa çıktı. BM'ye, AGİT'e, "dost devletlere" ve diğer dış güçlere bağlanan büyük umutlarda aynı derecede temelsiz görünüyor. Son yılların deneyimi gösteriyor ki, Gürcü-Abhaz sorununu Gürcüler ve Abhazlar kendileri çözmek zorundadır. Diğer bütün ülkelerin ancak ikinci dereceden rolü olabilir.

Ancak sorun çok karışıktır. Çok kan dökülmüştür. Tarafların pozisyonu, "toprak bütünlüğü" ve "bağımsızlık"gibi tamamen birbirine zıt ve çelişkili uçlardadır. Bu sorunun askeri çözümü mevcut değildir. Taraflardan hiçbiri mevcut gücü

ile kendi iradesini karşı tarafa dikte ettirebileceği tam bir zafer kazanacak durumda değildir. Yeni bir savaş, sonuçlarını bütün Gürcüstan'ın hissedeceği yeni kurbanlar ve yıkımlar getirebileceği gibi iki halk arasındaki güvensizlik uçurumunu daha da derinleştirecek, düşman figürünü güçlendirecek ve nefretle gözleri kararan insanların sayısını artıracaktır. Bu ise sonuç olarak, gelecekte bir uzlaşma sağlanmasını daha da zorlaştıracaktır.

Abhazların özerklikle yetinmediği, Gürcülerin ise toprak bütünlüğünde ısrar ettikleri mevcut durumdan nasıl bir çıkış yolu bulunacak veya Abhaz devleti ve (tek) üniter devlet yapısı nasıl bir araya getirilecektir?

İddia edilebilir ki, 1992-1993 yıllarındaki savaş olmasaydı Abhazya'nın statüsü Gürcüstan devleti sınırları içinde eninde sonunda belirlenecektir. Fakat bugünkü mevcut durum, Gürcülerin ve Abhazların yeni yaşam biçimleri aramalarını gerektiriyor. Bundan yola çıkarak biz, Abhazya ile şu karşılıklı ilişkileri sağlaması şartıyla, anlaşmaya dayalı ilişkilerin kurulmasını tamamen kabul edilebilir buluyoruz:

- Abhazya'da barış,
- Gürcülerle Abhazların nihai olarak uzlaşması,
- Abhazya'da yaşayan Abhazların, Gürcülerin ve diğer halkların temsilçilerinin hukuki ve reel olarak korunması,
- Abhazya'nın bütün vatandaşlarının kişisel ve ulusal değerlerinin dokunulmazlığı
- Abhazya'nın her yönden gelişmesi için gerekli siyasi ve ekonomik temellerin atılması, veya özetle, insanların normal yaşamlarını sürdürmesi için gerekli koşulların yaratılması.

Yer değiştiren şahısların ve göçmenlerin geri dönüşü sorunu, siyasi statünün belirlenmesi bağlamında çözülmelidir. Önce göçmenlerin tamamen ve koşulsuz olarak dönmesi, sonra statünün belirlenmesi ilkesi gerçekçi değildir. "Soğuk savaş" koşullarında bu nüfusun kitlesel olarak dönüşü gerçekleştirilemez. Böyle bir imkan olsa dahi, insanların muhtemel muharebe faaliyeti bölgesine gönderilmesine izin verilebilir mi? Siyasi statünün belirsizliği, savaşın yeniden başlama tehlikesini potansiyel olarak taşımaktadır.

Mevcut realiteyi gözönüne alarak, ortak bir politik, ekonomik ve enformasyon alanı yaratmaya yönelik, doğrudan Gürcü-Abhaz diyaloğu başlatmanın zamanı gelmiştir. Burada Gürcüstan, iyi niyetini göstermek için BDT ülkelerinden Abhazya'ya uygulanan ekonomik ambargoyu kaldırmalarını istemelidir. Meselenin ahlaki yönü bir tarafa, dünyadaki deneyimler bu tür tedbirlerin çok az etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca ambargonun ağırlığını, en başta nüfusun sosyal olarak

en az korunan kısmı hissetmektedir. Abluka sadece siyasi fikirlerin radikalleşmesini ve tecrid edilmiş bir toplumda düşman figürünün güçlenmesini sağlıyor. Bu da barış sürecine zarar veriyor.

Sonuç olarak, Abhazya'daki trajik olayların ahlaki değerlendirmesini yapmak zorundayız; bu olmadan iç temizliğimize ulaşamayız ve ortak geleceğimizi kurmak için kendimizde manevi güç bulamayız.

Yukarıda ortaya koyduğumuz çözüm yönteminin, gerçekleşmesi durumunda Abhazya sorununun barışçı çözümü için sağlam bir temel yaratacağını ve Kafkasya'nın bütünleşmesi yolunda çok önemli bir adım olacağını düşünüyoruz.

1- Abramişvili Tamar-Eğitim ve Informasyon Merkezi Koordinatörü

2- Abramişvili Anna-Kafkas Halkları Dayanışma Fonu Başkanı

3- Ançabadze Georgi-Tarih Bilimleri Doktoru

4- Asanişvili Leyla-Kafkasya Sanatçılar Birliği Koordinatörü

5- Azikuri Nanuli-Etnograf

6- Badridze David-Tıp Doktoru

7- Bagişvili Tsiala-Pedagog

8- Beroşvili Mihail-Çevirmen

9- Buhnikaşvili Maria-Pedagog

10- Gabaşvili Manana-Nöropsikolog

11- Gaydarova Maya-Filolog

12- Gelaşvili Naira-Yazar "Kafkas Evi" Yöneticisi

13- Darjaniya Manana-Gazeteci

14- Vahania Manana-Pedagog

15- Zukakişviii Gamlet-"Sololaki" Resim Galerisi Sorumlusu

16- Kaçkaçişvili Manana-Ressam

17- Kekelidze Marina-Filolog

18- Kvaşilava İrma-Etnograf

19- Kvarçia Nadiradze Nazi-İnşaat Mühendisi, Teknik Bilimler Adayı

20- Kvirkvelia İrina-Fizikçi, Devlet Tek. Ün. Çalışanı

21- Magomedova Manana-Ressam

22- Mamaladze Tengiz-Biyolog

23- Mirziaşvili Mihail-Barış, Demokrasi ve Gelişim Enstitüsü

24- Motsonelidze Dali-Fizikçi

25- Nadiradze Guram-Teknik Bilimler Adayı, DTÜ Doçenti

26- Othozoria Guram-Tarihçi

27- Payçadze İsisana-Çevirmen

28- Papaşvili Murman-Tarih Bilimler Adayı

29- Jvania Nino-Matematikçi

30- Sarcveladze Nodar-Psikolog, Psikoloji Bilimleri Doktoru

31- Siharulidze Leyla-Redaktör

32- Tabatadze Ketevan-Gazeteci

33- Mutsişvili Georgi-Ulusl. Konfliktoloji Merk. Yön, Felsefe Bilimleri Dok.

34- Cakeli Lia-Filoloji-Çevirmen

35- Çelidze Gina-Çevirmen

36- Çikovani Yuri-Gürcüstan Jeneoloji Derneği Başkanı

37- Tsuladze Georgii-Tarih Bilimleri Doktoru

Bir Laz Bilgesi: Faruk Benli

"Lazca konuşuyorum. Lazca 'celiyrum, cidiyrum' demek değil" diyor. Lazca'nın böyle bir-iki sözcükle anılmasına, bilinmesine karşı, başlıyor sözlüğün hazırlıklarına. Lazca'nın zengin bir dil olduğunu söylüyor Benli. Birçok eylemin, olgunun, beş-altı ayrı şekilde ifade edildiğini belirtiyor.

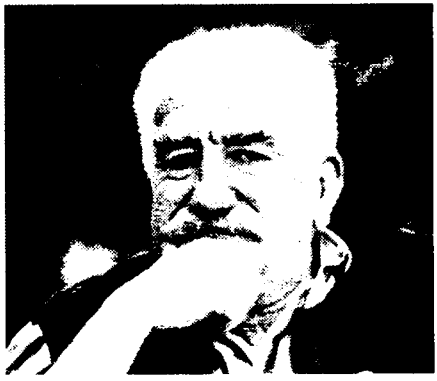
M. Mahzun Doğan

Kültürel çeşitlilik bir zenginliktir. Dil ise, bu çeşitliliğin yaşamasında en önemli araç. Anadolu, kültürel anlamda zengin bir coğrafyadır. Laz kültürü, Anadolu'daki kültürel zenginliğin bir parçasıdır. Laz fıkralarını bilmeyen yoktur.

Bırakın Türkiye'yi, yurtdışında bile yaygın olarak bilinir. Ancak, Lazca denince insanların uslarına "Celiyrum", "cideyrum" sözcükleri gelir hemen. Ötesi bilinmez.

İşte bu bilinmezlik aşılacak. Araştırmacı Faruk Benli, ilk Türkçe-Lazca sözlüğü hazırladı. Sözlük, dilbilimciler tarafından inceleniyor. Kebikeç Yayınları arasında okurlara ulaşacak.

Faruk Benli'ye, Lazca sözlük hazırlama düşüncesinin nasıl ortaya çıktığını sorduğumda, aile tarihine alıp götürdü sözü. Babası Hopalı, annesi Fındıklılı. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne başlamış ama, bitirememiş. Adapazarı'nda ticaretle uğraşmış otuz yılı aşkın bir süre.

İleri yaşına rağmen yaşamının bundan sonrasını Laz dili ve kültürüne adayan bir bilge: Faruk Benli

Uzun süre CHP Sakarya İl Başkanlığı

yapmış. Sakarya Spor'un kurucularından. Yakın çağ tarihine de merakı var.

Kitapları incelerken, aile tarihine ulaşmış. Babası Ramis Bey, amca çocukları Ali Rıza ve Rauf beylerle birlikte harp okulu mezunuymuş. Yüzyılın ilk çeyreğinin önemli tarihsel olaylarında adları geçiyor.

Balkan Savaşı'na, Birinci Dünya Savaşı'na, Kurtuluş Savaşı'na katılmışlar. Ali Rıza Bey, kurmay albaymış. Batum'un Ruslar'dan alınmasında kumandanlık yapmış. Lazistan Teşkilat-ı Mahsusa kumandanı. Trikopis'i esir alan kişi aynı zamanda. Rauf Bey ise TBMM'nin ikinci döneminde milletvekiliği de yapmış.

Rus cephesinde bulunmuşlar. Arabistan cephesinde esir düşmüşler. İki yıl sürmüş esaretleri. Sonra vapurla İstanbul'a geliyorlar ki,karşılayanları Yeni Bahçeli Şükrü Bey oluyor.

Tayinleri Of'a çıkmasına karşın, onları Of'a yollamayıp Adapazarı'nda kalmalarını sağlıyor. Adapazarı Karakol Cemiyeti'nde. İsmet Paşa ve Halide Edip'in Anadolu'ya geçişlerinde yardımcı oluyorlar. İkisi de genç yaşta ölmüşler.

"Lazca, zengin bir dil"

Bu özetleyiverdiğim olayları uzun uzun incelemiş Faruk Benli. Yazıya da dökmüş incelemesini. O dönemden fotoğraflar da varmış elinde. Gel gör ki, yayımlamayı düşünmüyor. "Umumileştirmeyeceğim bu incelememi"diyor. Belki, az sayıda basıp akrabalarına dağıtacak. Ancak, bu inceleme onu yeni incelemeler yapmak konusunda yüreklendiriyor belki de. Bir gün, bir arkadaşının yanında Lazca konuşuyor ki, şaşırıyor arkadaşı. Nece konuştuğunu soruyor.

"Lazca konuşuyorum. Lazca 'celiyrum, cidiyrum' demek değil" diyor. Lazca'nın böyle bir-iki sözcükle anılmasına, bilinmesine karşı, başlıyor sözlüğün hazırlıklarına. Lazca'nın zengin bir dil olduğunu söylüyor Benli. Birçok eylemin,olgunun, beş-altı ayrı şekilde ifade edildiğini belirtiyor. Hazırladığı sözlükte 9 bin sözcük saptamış. Ancak, hazırladığı "ham" sözlük daha sonra, dilbilimcilerce incelemeye alınmış yayımlanması için. Demişler ki, "Fiilleri çekmişsin. "Onları ayıklayınca,sözcük sayısı azalmış. Yine de 9 bine yakın sözcük olduğunu bildiriyor. Gürcüstan ve Abazya'da tamamen Lazca da konuşulduğuna işaret eden Benli, gidip oralarda çalışma yapabilse, hazırladığı sözlüğün daha zengin olabileceğine dikkat çekiyor.

Yine de, hazırladığının eksiksiz olmasa da, bir ilk sözlük olmasının öneminin, yeni bir çalışma için bir altyapı olabilece-

ğinin bilincinde.

Benli'nin verdiği bilgilere göre, Türkiye'de Lazca, dört ayrı şiveyle konuşulurmuş. Bunlar Hopa şivesi, Arhavi-Fındıklı şivesi, Ardeşen şivesi ve Pazar şivesi. Ardeşen şivesinde "i" hali yok. Asıl Lazca'nın Hopa şivesi olduğunu belirtiyor Benli. Hopa şivesinin Türkçe, Arhavi-Fındıklı şivesinin de İstanbul Türkçesi gibi olduğunu ekliyor sonra.

Avrupalı dilbilimcilerin de Lazca'yla ilgilendiklerine değinen Benli, bunların arasında, 19. yüzyılda ilk Lazca grameri yazan Rosen, Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Lazca metinleri toplayan Kluge, Hollandalı dilbilimci Tine Amse De Jong ve Fransız Dumezil'i sayıyor.

"Akademik Bir Çalışma Olacak"

Hazırlanan sözlük Ankara'daki Kebikeç Yayınları arasında ulaşacak okurlara.Kebikeç Yayınlarının yöneticisi Ahmet Yüksel, sözlüğün Hacettepe Üniversitesi'nde doçent olan Mehmet Ölmez tarafından incelenmekte olduğunu söyledi. Yine Kebikeç Yayınları arasından çıkan "Trabzon Maçka Etimoloji Sözlüğü'nün yazarı Kudret Emiroğlu da çalışıyormuş sözlüğün üzerinde. Yapıtın yanlız bir sözlük olmayacağını ifade eden Yüksel, ansiklopedik ve etimolojik bilgileri içereceğini, giriş ve gramer bilgisine de yer verileceğini kaydediyor. ▲

Kaynakça

Siyah-Beyaz Gazetesi, Kültür-Sanat, 19.02.1997.

ĞURA

Fahri Kahraman (Lazoğlu)

Ağani Lazuri Albonişi mç'arale şuri muşi Ğormotis komeçu.
Mara nena çkuni va ğurasen!

M. Recai Özgün, Yılmaz Avcı, Selma Koçiva, Esat Sarı,
İsmail Avcı, Ali İhsan Aksamaz

Laz Alfabesi Üzerine

Kartuli Alfabenin aynı zamanda Lazlar'ın da alfabesi olduğu şeklindeki iddia pek de gerçeklere denk düşmüyor. Gerçekte böyle olmuş olsaydı, Kartuli Alfabe ile yazılmış eski Megrel-Lazca çalışmaların bulunması, ötesinde Megrel-Lazların bu alfabeyi kendi dillerini yazmada kullanıyor olmaları gerekirdi.

İsmail A. Bucaklişi

Lazca 20. Yüzyılın ilk çeyreğine dek yazılı olmayan bir dil durumundaydı. 1910'lu yıllarda Prof. Niko Maar O günkü Lazistan'ı dolaşarak Lazca metinler, hikayeler, atasözleri, masallar, maniler derledi, akademik düzeyde çalışmalar yaptı. Ancak sorun, Laz dili üzerinde yapılacak akademik çalışmaların ötesinde Laz Halkının kendi dilini yazıp-okuyabileceği bir alfabenin ortaya konulmasıydı. İddia edildiği üzere Kartuli Alfabenin aynı zamanda Lazlar'ın da alfabesi olduğu şeklindeki iddia pek de gerçeklere denk düşmüyor. Gerçekte böyle olmuş olsaydı, Kartuli Alfabe ile yazılmış eski Megrel-Lazca çalışmaların bulunması, ötesinde Lazlar ve Megreller'in bu alfabeyi kendi dillerini yazmada kullanıyor olmaları gerekirdi.

Bir takım akademik çalışmaların dışında Lazca ve Megrelce, Kartuli Alfabe ile yazılmış, herhangi bir belge mevcut değildir. Lazca ve Megrelce'nin Gürcüce'nin bir lehçesi olduğu şeklindeki politik anlayış, asimilasyoncu ve bilimsel gerçeklerle bağdaşmayan, bir ulus-devlet anlayışından hiç de uzak olmayan milliyetçi bir yaklaşımından ibarettir.

Ne varki Megrel-Lazlar açısından ana dillerininin yazılı hale getirilmesi, yaşamın her alanında yaygın olarak kullanabilecekleri bir alfabenin varlığı her zaman önem arzetmiştir. Bu amaçla Iskender 3'it'aşi'nin SSCB"de 1920'li yıllarda Laz Alfabesi oluşturmaya yönelik bir takım çalışmaları mevcuttur. Latin harflerine dayalı ilk Laz Alfabesi İskender 3'it'aşi tarafından hazırlandı. 1929 yılında yayınlanan "MÇİTA MURUN3Xİ" isimli gazetede İskender 3'it'aşi'nin hazırlamış ol-

duğu Laz alfabesi kullanıldı. O dönemde açılan Laz okullarında bu alfabe ile yazılmış kitaplar okutuldu, eğitim verildi. Laz Kültürü'nün yaşaması için verdiği mücadelelerden ötürü 1937 yılında İskender 3'it'aşi katledildi. Laz okulları kapatıldı Megrel-Lazlar üzerinde asimilasyoncu politikalar hakim kılındı.

1983 yılında bir Laz alfabesi hazırlanması ve Lazca'nın yazılı hale getirilmesi için yapılan çalışmalar ilk meyvesini verdi. Fahri Lazoğlu tarafından, bugün Türkiye Lazları'nın kullandığı Latin harflerine dayalı alfabe Almanya'da bir grup Laz tarafından çıkarılan "PARPALİ" isimli dergide yayınlandı. 1993 kasım ayında ilk sayısı Istanbul'da yayınlanan "OGNİ" dergisinde Fahri Lazoğlu alfabesi Türkiye Lazları'na sunuldu ve çok sayıda Lazca çalışma bu alfabe ile yayınlandı. Bugün Laz dili üzerinde yapılan bir çok çalışma bu alfabe ile yapılmaktadır.

Lazuri Alboni

Laz Alfabesi 34 harften oluşmaktadır. Türk alfabesinde bulunan "ü, ı, ö" sesliler Laz alfabesinde bulunmazkcn bunların dışında kalan tüm sesler Laz alfabesinde de aynen mevcuttur. "G" sesi Türkçe'dekinin aksine bastırarak söylenir. Türk alfabesinden farklı olarak Laz alfabesinde 8 sessiz harf bulunmaktadır. Bunlar "ç', X, K', P', T', Z', 3, 3' " harfleridir. Aşağıda sadece Laz alfabesinde bulunan harfler tanıtılmıştır. Diğer harfler Türk alfebesiyle aynı olduğundan verilmemiştir.

ç'ut'a: küçük
ç'ima: yagmur.
Xop'e: kürek.
Xami: bıçak
K'uci: kulak.
K'uzi: kaşık
P'ici: agız
P'p'u: dede.
T'u3a: sıcak
T'ubi: ikiz
Nez'i: ceviz.
Z'enuri: sıncap.
3ipuri: gürgen
3'i3'ila: yılan
3'ana: yıl.
3an3a: sepet. ▲

Özgürlük, hergün yeniden doğmaktır... aksi durum yaşamdan vazgeçmektir

Evliya Çelebi'deki Ubıhça Olan Verilere Yapılan Eklemeler

Georges Dumézil

Aziz dostum, kariyerlerimiz, birden fazla noktada birbirine paralel oldu. Özellikle Hint-Avrupacılar olarak, bunun bize sunduğu "başka bir şey yapma" fırsatını her ikimiz de yakaladık: Afrika Dilleri bilgisi size çok şey borçlu ve ben, zengin Kafkasya Dilleri üzerinde çalışmaktan büyük zevk aldım. Bu benzerlik dolayısıyla, size küçük bir Ubıh dosyası üzerindeki düşüncelerimi sunma cüretini gösteriyorum. En sevdiğim dil olan bu dil, onu iyi bilen ve bereket versin ki çok zeki ve işbirliğine çok yatkın bir kişi olan dostum Tevfik Esenç dışında başka kimse kalmadığından, neredeyse ölü sayılır.

Yani size, altı yıldan daha eski bir makale ("L' oubykh d'Evliya Çelebi", JA 1978: 57-66) üzerindeki iyileştirme ve düzeltmeleri sunacağım. Bu birkaç sayfa içinde, bu XVII. yüzyıl Türk gezgininin seyahatnamesi içinde Arap karakterleri ile yaklaşık olarak not ettiği ve bazen kendi diline sadık kalmadan çevirdiği Ubıh formlarını onarmaya çalıştım. Arap alfabesi Kafkas dillerinin zengin ündeşliğine uyarlanmamış olduğundan, onları her zaman doğru yorumlayamadı ve müstensihler de yanlışlıkları artırdılar: Birbirine yakın harflerin formlarında birçok değişiklik yapıldı ve özellikle de ayırıcı noktaların sayısında oynamalar oldu, öyle ki, özgün Ubıh sözcükleri elde edebilmek için, şu harf serileri içinde oynamak gerekti: **r, z, ž** ve **w, j', č, h̆** ve **ḥ, s,** ve **š, ğ** ve **f**. Bu kötü koşullara rağmen, hemen hemen her şey makul bir biçimde düzeltilebildi.

Daha önce, Caucasica 11, 1934: 109-116'da, Robert Bleichsteiner (burada: B1) konuyu iyi deşifre etmişti ve ben de

bilançosunu düzelttiğimi sanıyorum. Ne yazık ki, önce onun sonra da benim yararlandığım 1896 (Hicri 1314) tarihli Seyahatname baskısı (burada: S1) çok hatalı görünüyor. Bu nedenle, Kafkasya ile de ilgilenen genç bir İtalyan bilgini Elio Provasi (burada: EP), İstanbul'a yaptığı bir yolculukta Topkapı Sarayı'nda bulunan daha doğru ve daha eksiksiz bir elyazmasını (burada: TK) incelemiştir. Makalemi okuduktan sonra, karşılaştırmasının sonuçlarını, yararlı önerileriyle birlikte bana gönderme inceliğini gösterdi. Ben de daha sonra, bu şekilde düzeltilen metni yakın dostum Tevfik Esenç ile birlikte inceledim. İşte bu işbirliğinden elde edilen sonuçlar:

Bleichsteiner ve benim incelediğimiz 36 sözcük ya da tümce üzerindeki düzeltme ve yorumlarımızı Provasi'nin revizyonu da doğruluyor (bkz. özellikle no. 19, 28, 29). No.3'de ("3" rakamının adı) TK, SI'nın bize çok güçlük çıkaran yazımını düzeltiyor: *Škh* değil, *šh*, yani özgün Ubıhçadaki **ṣa**.

TK 30 (SI, 37) **z a b h a d u w q u w** diye yazılıdır, bu da benim okuduğum **za-px'ad ə ko'wa!** "bir genç kız getir!"e SI'den daha yakındır.

TK 31 (: SI 38) bu da bizim düzeltmemize daha yakındır: **z a b h a h d u k u l m a t z a n n a y s i ' w ḫ d,** Türkçeye şöyle çevrilmiştir: "Kız bulamadım ama bir oğlan getirdim". Açıktır ki; Ubıhçası şöyle okunur: **z a - p x' a d ə k o' l a m ə t, z a - n a y n ṣ o -?-** "kız yok, -?- bir oğlan". Ama son sözcük nedir? **h**'yi **j** ve **d**'yi **w** olarak düzeltince (a)**w-j'wə** elde edilir, **wə**'nın (bir önceki no.) emir hali canlı haldedir "getir", her durumda, Türkçede de olduğu gibi, birinci şahıs olanaksızdır (indisin **s** olması gerekir).

TK 32 (:SI 30) **s i f a' g a h s i k i č u w i y k h**, Türkçe "gel, eve gidelim!" Son sözcük kesinlikle **w y ə k'** a "gel!" dir ve ilki de **s f a y a** "bize", **s i k i č u** sözcüğünü nasıl düzeltmeli? **š' k" a n a w** "gidelim" olması beklenir, ama **n** yerine **č** zor görünüyor.

TK 33 (:SI 31) **s i k a h n u w s u w k a h** "gideriz ava". Kesinlikle, **ṣ o ạ k'** a **š' k' a n a w** olarak okumak gerekir (karş. bir önceki no.) Bu son sözcük için (Vogt 1639, fakat **ṣ o s' o** olarak düzeltilmelidir) bkz. Verbe Oubykh XIII 50, s.198, SI'nin Türkçesi "ava" yerine yanlış olarak "eve" şeklindedir.

TK 34 (:SI 32) Türkçede, elifin üzerinde bir medde ile "ne avladınız?" vermektedir, SI'de "ne oldunuz?" idi. SI'de Ubıhca **s r h w d** yazılıdır. TK'daki **s a z ḫ u w d** daha iyidir. Sözcük büyük olasılıkla eksiktir, belki de **s a - s ° x ° ə x' a q' a n (a-y)?** "size ne oldu?" Ubıhçada

"avlamak"ın eşdeğerini bulmak olanaksızdır. (karş. Bir önceki no.)

TK 35 (:SI 33) **ẖ u w z g a w i d a š f i d** vermektedir ki bu da benim SI üzerindeki düzeltmemi doğrulamaktadır. **x o a ž y o a w a y t' ă s'f a y t'** "bir domuz bulduk, yedik."

TK 36 (:SI 34) Türkçe çevirisini "domuz semiz mi idi?" olarak vermektedir. TK'daki Ubıhça **a ž q a h m i d ž a h ẖ w** (SI 'r q m d ž h ẖ w)' dır ki, aslında **a ż g' a m ə y' t s' ə - x o a** "domuzumuz semiz değildi (**a ż q' a**) !" olarak okumak gerekir, bir kuşku ya da bir eleştiriye itiraz olsa gerektir; domuzun semiz olmadığı hakkındaki basit gözlem, olumsuzlamanın başka yerde olmasını gerektirir **a ż q' a y t' m a.**

Bunların dışında, TK'nın içerdiği ve SI'de bulunmayan tümceler de ilginçtir.

TK 39. Türkçedeki "Ard vilayetine gittik" Ubıhça **ard ẖaš šikah 'add** olarak verilmektedir, burada **ẖaš** kuşkusuz **qa šə** 'dir "vilayet" değil "köy". "Gittik" **s' ' k' 'aq**'an dır, sondaki çift **d** belki de **n** yerine hatalı olarak yazılmıştır. Göz önüne alınabilir.

TK 40. Türkçe "ne getirdiniz?" Ubıhçaya **sayuzilsa'** olarak çevrilmiştir, **z**'yi **w** ve **š'yi s** olarak düzeltip **s ə. y. w ə wa.** ʎ bana getirdiğin nelerdir?" olarak okunabilir.

TK 41. Türkçedeki "bir sığır getirdik" Ubıhça **žaqumah iżwid** olarak verilmektedir, EP'nin de önerdiği gibi **za-go ə ma z'wayt'** "bir inek getirdik" olmalıdır.

TK 42. Türkçe "ne eylediniz?" Ubıhça **šayuwzdil** olarak verilmektedir **d**'yi **z**'den sonraki ' olarak düzeltince, ki her durumda bir sonraki ' olarak düzeltilince, ki her durumda bir sonraki ünsüze yazım olarak bağlanmamaktadır, **sa-yw ə s' ay ʎ (-q'ay...)** "neler yaptın?" elde edilir.

TK 43. Ubıhça **'isgid** "yedik", **ğ**'yi i olarak düzeltince ister **as'f ə yt** (belirli) ister **yas'f ə yt'** (belirsiz) olsun doğru okunur.

Bu durumda, Evliya Çelebi'nin Ubıhçası günümüz Ubıhçasına çok yakındır. Göze çarpan iki değişiklik şunlardır: 1) sorular indis son eki **-(ə)y** kullanılmadan yapılmaktadır, 2) **-yt'** (çoğ. **-yʎ**) geçmiş zaman kullanımı çok yaygındır ki bu günümüzde çok sınırlı olarak kullanılmaktadır, Abhazcanın eski dili geçmiş zamanına karşılık gelir. (Le verbe oubykh, IX 17, s.151) ▲

Çeviren: Haluk Kuruoğlu

Kaynak:
Trends in linguistics-Studies and Monographs, Kr, 36- Languages and cultures, s. 157-160
Makalenin Özgün Adı: L'oubykh d' Evliya Çelebi: Complemente
Editör: Mohammed Ali Jazayery-W.Winter. Berlin 1988

Orağın Şarkısı

duyulur yakınış
sırdaş Tlepş, ulu nart
gün yetmez
eldir toplayan başağı
ve kendi halkı için
çeker ayçayı
dağın ardındaki...

işle Tlepş, demir ustası
nart sayısınca ay ayça
tutuştur bir kızılcığa
dökümevinde evrilişi
oraktır
yakınış ve yanılsama
unutulur korkusu açlığın

demirin tavı yansır
nart yüzünde ekin gibi
kıvılcımla çözülüşü
gülce duyurur Seteney
akışı kana kanaya
söylenir şarkı
aha ha hayraa

Azerbaycanda Lezgi Sorunu

Lezgi bölgeleri Azerbaycan'da olduğu gibi Dağıstan Cumhuriyeti'nde de az gelişmiş, hammadde deposu ve ucuz iş gücü kaynağı olan bölgelerdir. Her iki cumhuriyetin Lezgi bölgelerinde üretilen tarımsal ve diğer ürünler ve hammadde, kontrolsüz ve kaçak olarak dışarı çıkarılıyor ve Lezgi halkına hiçbir çıkar sağlamayacak şekilde kullanılıyor. Lezgi bölgelerindeki ekonomik yatırımlar oldukça iyi kâr getirmektedir. Aslında Lezgi halkı açıkça sömürülmektedir.

Nizami Kürevi*

70 yıldan fazla bir süre Azerbaycan SSC'nin bünyesinde bulunması Lezgi halkını fiziki olarak yok olmanın eşiğine getirdi. Lezgilerin yaşadığı bölgeler, özellikle de Kusar bölgesi, en düşük yaşam düzeyinin ve aynı zamanda en yüksek çocuk ölümlerinin ve göçün yaşandığı bölgeler. Kusar bölgesi, 1978-1989 nüfus sayımları arasındaki dönemde, cumhuriyetin nüfusu artmayan tek bölgesi; Haçmas Bölgesi'nde ise Lezgi nüfusu % 8 oranında azalmış. Kusar Bölgesi aynı zamanda endüstriyel olarak da en az gelişmiş bölgelerden biri. Kusar Bölgesi, sosyo-kültürel ve yaşamsal gereksinimlerin varlığı bakımından böyle bir durumda bulunuyor.

(*) Lezgi Ulusal Hareketi Sadral'ın Bilgi-Analiz Bölümü Yöneticisi

Enternasyonalizm, ulusların güçlenmesi ve gelişmesi sloganlarıyla Lezgi nüfus "gönüllü-mecburi" şekilde Azerbaycanlı olarak kaydedildi. (1989 sayımında 300 bin kişi Azerbaycanlı olarak gösterildi, Buduh, Hrız, Hinalug, Tsajur, Ritul gibi birçok Lezgi boyu ise sayımda hiç gösterilmedi.) Anadillerinde öğrenim görme olanağından yoksun kaldılar; Kafkasya'daki en eski tiyatrolardan biri olan ve 1906 yılından beri faaliyet gösteren Lezgi tiyatrosu kapatıldı; kütüphaneleri yok, Lezgice yayınları, radyoları, televizyonları, yayınevleri vb. yok. Lezgi halkının dili, ulusal kültürü ve tarihi öğretilmiyor ve gelişmiyor. Dahası, Lezgi halkının Azerbaycan kültürünün ve ekonomisinin gelişiminde, tarihinde yaptığı katkı ve rol görmezlikten geliniyor, reddediliyor ve doğrudan tahrif ediliyor.

Öyle ki Azerbaycan Cumhuriyeti'nde-

ki Lezgiler, ulusal haklarının verilmesi bir yana, kişiliklerinin tam olarak gelişmesini olanaklı kılan en temel ulusal-kültürel haklarından dahi yoksundurlar.

SSCB'nin çöküşü, bağımsız bir devlet olarak Azerbaycan SSC'nin egemenliğini kazanması ve yeniden kuruluşu, Halk Cephesi'nin iktidara gelişi, Lezgi halkının durumunu daha da kötüleştirdi. Perestroyka'dan önce Lezgi halkının Türkleştirilmesi ve ayırımcılık "halkların eşitliği, enternasyonalizm, ulusların gelişimi ve güçlenmesi" gibi formal sloganlar altında nasıl yapılıyor idiyse, bugün bu politika Azerbaycan halkının egemenliği düzeyinde resmi devlet politikası olarak gerçekleştiriliyor. Üstelik Lezgi halkı, yaşama düzeninde, işletilmesiyle (doğal ve üretim kaynakları olan diğer devlet mülkiyeti öğeleriyle birlikte) Azerbaycan halkının ve cumhuriyetinin ekonomik bağımsızlığının sağlandığı bir devlet mülkiyeti öğesi olarak belirlenmiştir. (Azerbaycan SSC anayasasının "Azerbaycan SSC'nin ekonomik bağımsızlığının esasları" hakkındaki yasa projesinden yapılan şu alıntılara bakınız: "Merkezden farklı olarak SSCB Yasası'nda ifade edilen "bağımsızlıktan" biz şunu anlıyoruz: Azerbaycan SSC'nin her bölgesindeki toprak bu bölgelerinde yaşayan halkların değil Azerbaycan SSC'nin ayrılmaz ve bölünmez varlığıdır... Azerbaycan SSC'nin ekonomik bağımsızlığı halkımızın yaşadığı topraklardaki ayrılmaz ve bölünmez varlığına dayanmaktadır; üretim kaynakları ve doğal zenginlikleri bizimdir ve başka hiç kimsenin mülkiyetinde değildir...")

Bu karar anayasada, egemenlik yasasında ve Azerbaycan SSC'nin ilgili diğer yasama anlaşmalarında tespit edilmiştir. Ve bu teori değildir, yasa artık yürürlüktedir. Lezgi toprakları, nüfuslarının fazlalığına rağmen, yoğunluğu aşındırmak ve Lezgi nüfusunu azaltmak için resmi olarak Türkler tarafından iskan ediliyor, çeşitli üretim ve ticari yapılara, devlet kurumlarına dağıtılıyor; Bakü'den ve diğer yerlerden gelen çeşitli "ev sahiplerine" veriliyor.

Lezgi bölgeleri Azerbaycan'da olduğu gibi Dağıstan Cumhuriyeti'nde de az gelişmiş, hammadde deposu ve ucuz iş gücü kaynağı olan bölgelerdir. Her iki cumhuriyetin Lezgi bölgelerinde üretilen tarımsal ve diğer ürünler ve hammadde, kontrolsüz ve kaçak olarak dışarı çıkarılıyor ve Lezgi halkına hiçbir çıkar sağlamayacak şekilde kullanılıyor. Lezgi bölgelerindeki ekonomik yatırımlar oldukça iyi kâr getirmektedir. Aslında Lezgi halkı açıkça sömürülmektedir; ulusal zenginlikleri ve doğal kaynakları yasal olarak

yağmalanmaktadır.

Eşsiz doğal kompleks, Samur ormanı ve Samur Irmağı ekolojik felaket sınırında bulunuyor. Yeraltı sularının azalması, samur ırmağının suyunun felaket boyutlarında kuruması bu eşsiz ormanın sonunu getirmekle kalmıyor, toprağın tuzlanması tarım ve yüzbinlerce Lezgi'nin yaşaması için gerekli koşulları ortadan kaldırıyor. Ayrıca Samur-Kusarçay ırmakları arasında (pınar sularının) üçüncü su taşıma boru hattının yapılması planlanmaya başlandı; bunun hizmete girmesiyle Lezgi bölgelerinden sadece bir günde çekilen yeraltı suyu miktarı 800 bin metreküpten fazla olacak ve böylece (Samur Irmağı'nda büyük bir su bendinin yapılması hesabıyla) Lezgi bölgelerindeki ekolojik durum kritik seviyeye ulaşacak ve bununla birlikte bu toprakların tarım ve yerel Lezgi halkının yaşaması için uygunluğu tehlikeye girecek.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Karabağ Ermenilerine karşı yürüttüğü, ilan edilmemiş Karabağ Savaşı'nın uluslararası etnik bir savaş olduğu sır değlidir. Ne var ki Azerbaycan Cumhuriyeti hükümeti, uluslararası hukuk normlarına rağmen Lezgi halkını zorla bu savaşa sokarak katılmaya, savaşa katılanların sayısını artırmaya ve aynı zamanda bu şekilde Lezgi topraklarını, Lezgi halkının en aktif, canlı kısmından temizleyerek bu topraklara Azerbaycan Türklerini yerleştirmeye çalışıyor.

Lezgi halkının, kendi ulusal-tarihi topraklarında yaşayan yerli halk olmasına rağmen, Azerbaycan Cumhuriyeti hükümeti resmi olarak ulusal hak ve çıkarlarını gözardı etme ve ayırımcılık politikası uyguluyor. Ne anayasada ne de Azerbaycan Cumhuriyeti'nin başka bir yasasında Lezgi halkının adı bile anılmıyor. Azerbaycan Türk halkıyla eşitliği, ayrıca kendi kaderini belirleme ve yeniden birleşme hakkı tanınmıyor. Üstelik Azerbaycan Cumhuriyeti 'nin, Azerbaycan Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu arasında Dağıstan hattındaki yasal olmayan idari sınırların, kendisini, anılan bu iki cumhuriyet arasında ikiye bölen Lezgi halkının iradesine rağmen devlet sınırı olarak kabul edilmesi yönünde aldığı son kararlar, Lezgi halkına karşı ayırımcılık politikasının devam ettiğini ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nin, Lezgi halkının bir kısmının (Güney Lezgistan) Azerbaycan Cumhuriyeti bünyesine yasadışı girişini kesin olarak yasalaştırmak ve ebedileştirmek konusundaki niyetlerinin ciddiyetini gösteriyor.

Ben halkımızın probleminin ancak bir kısmını ortaya koydum. Fakat bunlar kafi derecede gösteriyor ki Azerbaycan

Cumhuriyeti Lezgi halkına devlet mülkiyetinin ve sömürgeciliğin bir objesi olarak görüyor. Gerçekte Azerbaycan Cumhuriyeti hükümeti Lezgi halkına karşı elindeki bütün olanakları kullanarak jenosid politikası uyguluyor. Bu politikanın sonuçları şunlardır: Lezgi halkının yasalaştırılmış ulusal sömürüsü ve haksızlığa uğraması, ulusal zenginliklerinin yağmalanması ve yaşam ortamının, ekolojik durumunun kriz yaratacak boyutlarda kötüleşmesi, düşük yaşam düzeyi, yüksek çocuk ölüm ve göç oranı, Lezgi vatandaşların Karabağ savaşında fiziksel imhası, sıfır doğal artış hızı ve genelde Lezgilerin yoğun olarak yaşadıkları topraklarda nüfuslarının azalması.

Bu gerçekler gösteriyor ki bunlar Azerbaycan Cumhuriyeti hükümetinin milliyetçi politikasının önceden planlanmış ve yasalara uydurulmuş uygulamasının sonuçlarıdır. Bu ve benzeri uygulamalar ve sonuçlar, uluslararası hukuk normlarına göre ve bir devletin politikasında jenosidin varlığının belirlenmesinde en önemli kriterler ve öğeler arasındadır.

Dağıstan Cumhuriyeti'nin, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Lezgi halkına ulusal hak ve çıkarları konusunda farklı muamele politikasını seyreden, kayıtsız bir seyirci pozisyonunda bulunması hayret ve öfke uyandırıyor. (Azerbaycan Cumhuriyeti ile DC (RF) arasındaki idari sınır hattının devlet sınırları olarak kabul edilmesi ve böylece Lezgi (Dağıstan) halkının ayrılığını ve bir bölümünün AC bünyesine girmesinin yasalaştırılması ve ebedileştirilmesi için aldığı kararları) seyreden...

Yoksa Rusya Federasyonu'nun, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yasadışı ve tek taraflı olarak Azerbaycan Cumhuriyeti ile DC arasındaki Lezgi halkını ortadan bölen idari sınırı, devlet sınır rejimi yapmasına için veren tutumunu müsamahakarlık olarak değerlendirmek mümkün değildir. Üstelik Rusya Federasyonu'nun anılan idari sınırlar ve devlet sınırları rejiminin bazı öğelerinin uygulanması hakkındaki kararları endişe uyandırmaktadır. Rusya Federasyonu'nun Lezgi sorununa yönelik bu politikası, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Lezgi halkını ayıran ve bir kısmının yasadışı olarak Azerbaycan Cumhuriyeti bünyesinde bırakan idari sınırları devlet sınır rejimi yapması kararının kabul ediyor anlamına gelmektedir.

Aralarında 1989'da kurulan Lezgi Halk Hareketi "Sadval"ın (1992'den beri uluslararası birlik) temsilcilerinin de bulunduğu Lezgi halkının ileri gelenleri, Lezgi halkının ulusal haklarının ve çıkarlarının korunması, kendi kaderini belirleme ve Dağıstan bünyesinde yeniden birleşme hakkının verilmesini sağlamak için protestolarla, dilekçelerle ve taleplerle SSCB'nin, RSFSC'nin, Azerbaycan

SSC'nin ve Dağıstan SSC'nin gerekli organlarına defalarca başvurdular; fakat hiçbir sonuç alınamadı.

Lezgi halkının ulusal egemenlik hakkının ve çıkarlarının korunması için hukuki ve politik olanakların genişletilmesi amacıyla 28 Eylül 1991'de Lezgi Ulusal Kongresi toplandı. Kongre Lezgistan Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etti; Lezgi halkının egemenlik haklarını ve çıkarlarını korumak ve temsil etmek ve ulusal devlet yapısının tekrar kurulması için faaliyet gerçekleştirme konularında tam yetkili Lezgi Halk Hareketi'nin kesin katılımı ve inisiyatifiyle kurulan Lezgi ulusal konseyini seçti. Kurulduğu andan itibaren ve şu anda Lezgi Ulusal Konseyi keza defalarca anılan organlara, Lezgi halkının ulusal hak ve çıkarlarının korunmasıyla ilgili çeşitli sorunlarla ve Dağıstan bünyesinde ulusal devlet yapısının yeniden kurulması için dilekçelerle, protestolarla ve çağrılarla başvurmuştur.

Ancak çok sayıdaki (aslında Sovyet egemenliğinin ilk yıllarından itibaren başlayan) bütün bu dilekçelere, protestolara ve çağrılara rağmen Azerbaycan Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu'nun ve Dağıstan Cumhuriyeti'nin hoşgörüsüyle Lezgi halkının, her halka tanınan ulusal hak ve çıkarları konusunda ayırımcılık ve görmezden gelme politikasına devam ediyor ve Lezgi halkının ayrılığını yasallaştırmaya ve ebedileştirmeye yönelik kararlar alıyor.

İşte Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bu politikası ve Rusya Federasyonu ile Dağıstan Cumhuriyeti'nin kayıtsızlığı ve hoşgörüsü, Azerbaycan Cumhuriyeti ve Dağıstan Cumhuriyetin (RF)'deki Lezgi nüfusun protestosunun politik aksiyonlarının, uluslararası ilişkilerinin gerginleşmesinin en önemli sebeplerinden ve Azerbaycan Cumhuriyeti ve Dağıstan Cumhuriyeti'ndeki genel politik durumun istikrarsızlaşmasının ve gerginliğin artmasının mevcut sebeplerinden biri idi ve halen öyledir. Bu durumda, Azerbaycan Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu ve Dağıstan Cumhuriyeti'nin dargörüşlü, uluslararası anlaşmazlıkları tahrik eden politikalarının doğuracağı muhtemel sonuçların sorumluluğu tamamen bu cumhuriyetlerin hükümetlerine aittir. Bu cumhuriyet hükümetlerinin genellikle bahane ettikleri, uluslararası anlaşmazlıkları kışkırtan üçünü bir gizli gücün varlığı gerçeğin saptırılmasıdır; zira "üçüncü güç"de bu cumhuriyetlerin politikasıdır. ▲

Çeviren: Murat Papşu

Kaynak

(Kavkazski Dom, No: 33, Kasım 1992)

Nizami Kürevi
Lezgi Ulusal Hareketi "Sadral"ın Bilgi -Analiz Bölümü Yöneticisi

Büyücü Kuşlar

İncir ağacı gölgesinin altında
Aşkın, yalnız bir tutukludur sevgili
Haydut ve deli saatlere nasıl bakarsa
Sen de öyle soldurursun evrenin güllerini
Bilmelisin, yataklık yapmaz her bahçe sana

Aykırılığın ilişmediği bedeninin içinde
Kalbin kara bir fahişedir sevgili
Izdırabını kiraya verdikçe
Kendi zindanını kuran yüzyıl işçisidir
Masum yanlarını ucuz hesaplarla denkleştiren

Ufacık çırpınışın olmadığı ruhunda
Benliğin hafızasız bir soyguncudur sevgili
Kadınlara sığdıramazsın varlığını
Emanetçinin sabrı ve ihaneti vardır
Unutma! Uçurumları büyücü kuşlar bekler sevgili

Kıbrıs: 'İşgal edilen bir adadır arkadaşlık'
'Kıbrıs meselesi tam bir rezalettir Yorgos'

Denebilir ki Taksim teziyle bilikte, Türk seçkinler ilk kez "tarih yapma!" potansiyellerine kavuştular. Taksim, bir mücadeleyi, siyasi hedefleri olan bir mücadele için fiilen işbaşı yapmayı gerektiriyordu... Hem Rumlara, hem de onlarla bu tezi kabul etmeyen Türklere karşı bir işbaşıydı bu...

Sezai Sarıoğlu

Bir gemi yanaştı mıydı o günlerde sahillerimize, hep beraber kaçardık evvela tepelere, hep beraber dönerdik sonra ürkek ürkek sahile "bu gemi neyin nesi" diyerek. Ve ne onlar anlardı ne de biz çekip giden geminin neyin nesi olduğunu... Köyden çıktıkça insanlar, Lefkoşa'da başlayan Türklük–Rumluk tartışmalarıyla yüzleşecekler ve bir başka dövüşeceklerdi artık işyerlerinde eskisinden. İçki masalarında daha az buluşacaklar, birbirlerine daha az gideceklerdi artık. Ve birbirleriyle köylerinde dalaştılar mıydı, civar köyler koşuşacaklardı taraf olanların yanına... Götürüldükleri yere böyle götürüleceklerdi hızla..."

Arif Hasan Tahsin
Aynı Yolu Yürüyenler Farklı Yerlere Varamazlar

"Kıbrıs meselesi" olarak adlandırılan tarihsel/siyasal sorun, hemen her dönemde Türkiye'nin güncel gündemlerinden biri olageldi. Özellikle de 1955 yılından bu yana geliştirilen politikalar içinde Kıbrıs Meselesi, Türk resmi tarih tezinin "olmazsa olmaz"larından biri oldu...

Son aylarda Kıbrıs ile ilgili gündeme gelen gerginlikleri, aktüel gelişmeleri ve ortaya çıkan yeni pozisyonları kavramak için yakın tarihe kısa bir yolculuk yaparak bazı temel noktalara değinmek gerekiyor....

"Yurtta sulh cihanda sulh" gibi sanal bir slogan etrafında geliştirilen dış politika çizgisi, Atatürk ve Venizelos'a yapılan pozitif vurgular, aydınların, hümanizm bağlamı içinde geliştirdikleri "uzo–rakı" simgesinin hayatımızda değ-

şiklik yaratamaması rastlantı değil. Çünkü, süreci belirleyen, diplomatik söylemler, "ulusal taktikler" değil, Rum ve Türk resmi tarihlerinin birbirlerini "ezeli ve ebedi düşman" kategorisinde görmeleridir. Yunanistan ile Türkiye'nin, Kıbrıs Cumhuriyeti üzerinden "eski kozları paylaşmak" ve "12 adanın rövanşını almak" muratları, klasik bir "nüfuz alanı" sorununun ötesindedir. Şoven ulusçuluğun, "biz haklıyız onlar haksız" fanatizmini her olayda yeniden üreten tarihsel ve siyasal hak iddiaları sürdükçe çatışmalar, gerginliklerin yaşanması kaçınılmazdır...

Türk resmi politikası, yıllar yılı "Kıbrıs Meselesi" üzerinden devasa bir şovenizmi yeniden üretmektedir. Özellikle de 1955' lerden bu yana, EOKA'nın (55–59) yıllarındaki politikalarına karşı geliştirilmeye çalışılan "Ya Taksim Ya Ölüm", "Kıbrıs Türktür ve Türk kalacaktır" sloglanlarıyla başlayan sürecin, geldiği nokta, KKTC ile Türkiye arasında, "entegrasyon" adı altında geliştirilen, "Federasyon" çabalarıdır. Rum resmi tarih tezinin temeli olan ENOSİS'e (Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması) karşı geliştirilen, TAKSİM tezi de aslında tersinden Ada'nın Türkiye'ye bağlanmasını önermekteydi. Her iki tarafın resmi tarih tezi; ada halkları açısından aynı anlama gelmektedir; bölünmenin devamı, şovenizmin yükseltilmesi, her parçanın "Anavatan"larla ilişkisinin oldu bittiye getirilmesi, 1960'da kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tarihen ve siyaseten ortadan kaldırılması.

Karmaşık gösterilmesine karşın "Kıbrıs Meselesi"nde tarafların temel görüşleri çok basittir. Rum tarih tezine göre (ENOSİS), Kıbrıs Rumlarından, Ada'nın gerçek sahibi Rumlar adanın kaderi üzerinde esas söz sahibidir. Türkler ve diğer halklar azınlıktır, onların konumları Rum tarih tezi tarafından belirlenmiş bir çerçevede ele alınabilir: Çoğunluğun mutlak egemenliği! Anavatan Yunanistan'dır. Ada'nın Yunanistan'a bağlanması siyasetin ve tarihsel haklılığın gereğidir.

Türk resmi tarih tezine göre ise, 1571 yılında Kıbrıs Türkler tarafından feth edilip sömürgeleştirilmiş ve şehitlerin kanlarıyla hak edilmiştir! Kıbrıs bir yavru vatandır, anavatan Türkiye'dir, adanın esas sahibi Türklerdir, "Kıbrıs Türktür ve Türk kalacaktır", Kıbrıs'ın anavatan Türkiyeye bağlanması gerekir!.. Kıbrıs meselesi, dünya Türklüğü davasının bir parçasıdır! Egemenlikten anlaşılan, Kıbrıslı Rumlara, düşmana karşı kendini konumlandıran, Türkiye'nin vesayetinde bir

Türk devlet kurmaktır. Denktaş'a göre, dünyada en kutsal şey, Rumlara karşı devlet kurmaktır. 1993 yılında Girne'de, Kıbrıs Türk İslam Cemiyeti'nin düzenlediği "Kıbrıs'ta Son Gelişmeler" konferansında Denktaş'ın söylediklerini bir Kıbrıslı Türk akademisyen–yazar şöyle yorumluyor:

"Örneğin R.R. Denktaş, ayrı egemenlikte ısrarlı olmasını şu ulusçu mantığa dayandırıyor: Federal bir anlaşma halinde, Kıbrıslı Rumlar bir dalga gibi Türklerin üzerinden geçecekler. Federal devletin egemenliğinden ayrı bir Kuzey Kıbrıs Türk egemenliği sağlanırsa, bütün Kıbrıslı Türkler katledilse bile, bu topraklar Türk toprağı olarak kalacaktır." (Niyazi Kızılyürek, Ulus Ötesi Kıbrıs.)

ANASOL hükümetinin, "entegrasyon" sözcüğü etrafında geliştirdiği Türkiye ile KKTC arasında "federasyon" anlaşmasının özü, bu resmi tarih tezinin güncel yorumundan başka birşey değildir.

Birkaç temel noktanın bilinmesinde yarar var...

1) Kıbrıs tarihinin tipik bir sömürgeler tarihi oluşudur. Bu nedenle Kıbrıs eski çağlar bir yana, 1571'de Osmanlıların adayı fethi, 1878'de adanın İngiltere'ye devriyle yeni bir sömürge sürecinin başlatılması ve sorunun bugün geldiği nokta ile sömürge tarihi arasında doğrudan ilişki vardır.

2) Kıbrıs tarihi, özellikle 1950 sonrasından itibaren provokasyonlar tarihidir. EOKA'nın, TMT'nin siyasal cinayetlerinin açığa çıkan dökümü buna kanıttır. EOKA'nın Türkler'in yanısıra "davaya ihanet eden" Rumları da öldürdüğü, TMT'nin, Rumlar'ın yanısıra"davaya ihanet eden" Türkleri öldürdüğü belgelerle kanıtlanmıştır. Amaç, iki halkın, bir arada yaşayamayacaklarının kanıtlanmasıdır. Öyle ilginçtir ki, Türk resmi tezinin Rumlara atfettiği bazı "örnek cinayetlerin" bizzat TMT tarafından işlendiği, hatta kimler tarafından yapıldığı, eylemcilerin bazılarının gizli devletin "delil yok etme" geleneğine bağlı olarak yok edildikleri, bazılarının ise halen yaşadıkları bilinmektedir...

3) Kıbrıs, Orta Doğu'dan Avrupa'ya geçiş yolu üzerinde olmanın bazı özelliklerine sahiptir. Özellikle de Lübnan iç savaşından sonra, eroinin geçiş yollarından biri, kara paranın uluslararası aklanma merkezlerinden biri olmanın yanısıra, gizli istihbarat örgütlerinin en önemli merkezlerinden biridir. Ayrıca Avrupa

için ve özellikle de ABD için, "çatışmalı toplum deneyiminin sosyolojik sonuçları"nın test edildiği bir labaratuardır...

4) Kıbrıs sorununa ilişkin, ortalama yurttaşın bilgileri, resmi tarih ve coğrafya bilgileridir. Muhalif sektörlerin bilgileri de onun çok aşmış değildir. Kürt meselesinde bile bazı kavramsal, toplumsal, siyasi, insani ilerlemeler sağlandığı ve toplumun içinde "tarihi bir vicdan olarak" resmi tarih dışında düşünmeyen/davranmayan bir küme olduğu düşünüldüğünde, Kıbrıs meselesinde durumun çok geri olduğu ve hatta "vahim" olduğu söylenebilir...

Kıbrıs sorununu kavramak için son elliyıl içinde adada gerçekleştirilen, iki önemli "kritik olgu"yu ele almak gerekiyor:

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu, 1974'te Türkiye'nin adaya müdahalesi ile adanın fiilen ikiye bölünmesi...

1960; bir olanağın heba edilişi...

Yurdunu sevmeliymiş insan
Öyle diyor hep babam
Benim yurdum
İkiye bölünmüş ortasından
Hangi yarısını sevmeli insan

Neşe Yaşın

1955– 60 yılları Kıbrıs'ın en karmaşık dönemidir. Gizli örgütlerin ortaya çıkışı, her iki tarafın ulusçu tarih tezlerinin karşılıklı olarak birbirlerini yeniden üretmesi hep bu yıllarda olmuştur...

İç koşullar ve uluslararası konjonktürün bir evresinde 1960'da kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ortaya çıkardığı karşılıklı bağımlılık, ve bunun anayasal bir çerçeveyle ifadesi, Niyazi Kızılyürek'in anlatımıyla, "Rum seçkinler tarafından, politikanın tarihe haksızlık ederek dayattığı bir olguydu". Ortada bir "siyasal arıza" vardı ve bunu değiştirmenin yolları aranıp bulunmalıydı... Bunun anlamı, Kıbrıslı Elen egemenler, milliyetçiler tarafından ENOSİS'in tekrar devreye sokulması, "tam bağımsız Kıbrıs" yerine, "Tam Elen bir Kıbrıs" düşüydü...

"Kıbrıs Cumhuriyeti ile birlikte, ortaya çıkan karşılıklı bağımlılıktan ve/veya Kıbrıslı Türklerin devlet iktidarında pay sahibi olmalarından kurtulmak için dört aşamalı bir strateji geliştirilmişti:

1. 1960 Anayasası'nın "olumsuz" maddelerini değiştirmek;

2. Enosis'i yasaklayan ve Türkiye ile İngiltere'ye müdahale olanağı sağlayan, garanti ve ittifak anlaşmalarını kaldırmak;

3. Kıbrıs Rum toplumunun kendi kaderini tayin hakkı için uluslararası destek sağlamak;

4. Kendi Kaderini Belirleme ilkesine dayanarak bir referandumla Enosis'i meşrulaştırmak."

Niyazi Kızılyürek
Ulus Ötesi Kıbrıs

Elen ulusçuluğunun dışlayıcı söylemi, özellikle 1963–64 çatışmalarıyla fiili olarak gündeme gelen çatışmaların üzerine inşa edilen ve "çözümsüzlük çözümdür" politikası artık sürecin temel politikası olacaktır. Rum tarafının bu siyasal tavrı, askeri, siyasal, diplomatik güçler dengesini hesap edemeyen, özellikle de Türkiye'nin tutumunu değerlendiremeyen bir özellik taşıyordu.

Rum tarih tezinin "dıştalayıcı" özelliğine karşın, Türk tezinin de "ayrılıkçı" bir refleks geliştirdiğini ve giderek bunu siyasal bir projeye dönüştürdüğünü söyleyebiliriz... Türklerin, İngiliz sömürgeciliği döneminde, "İngilizlerle işbirliği" şeklinde konumlandıklarını özellikle bilinmelidir. Kıbrıslı Türkler, İkinci Savaş'tan sonra büyüyen Enosis tehlikesine karşı İngilizlerle fiilen birlikte (İngiliz ordusunda polislik yaparak) oldular. EOKA'nın o dönemde, İngiliz sömürgeciliğine karşı mücadelesinde de, (bu mücadelenin siyaseten ve tarihen ne anlama geldiği ayrı bir yazı konusudur) İngilizlerin safında yer aldılar. Bu sürecin bittiği noktada ise, EOKA karşısında gizli ve açık örgütler kurarak kendi tarihlerini başka bir zeminden kurmaya başladılar. Volkan ve KATAK (Kıbrıs Adası Türk Azınlık Kurumu) ve bizzat gizli devlet tarafından Türkiye tarafından dikey–askeri örgütlenen TMT (Türk Mukavemet Teşkilatı) gibi örgütler bu dönemde, "ulusal ihtiyaçlar" ve "milliyetçi tepkiler" sonucu kuruldu. Şunu açıkça belirtmek gerekir ki o dönemde, Kıbrıslı Türklerin de, Türkiye'nin de net politikaları yoktu, süreci belirleyen güç, "arayış" çabalarıydı. (Bazen İngiliz sömürgecilerini övmek ve onların egemenliği altında yaşamayı yeğlemek, bazen Ada'daki Türklerin Türkiye'ye yerleştirilmelerini söylemek gibi...) O dönemde bütün amaç Türkiye'nin ilgisini Kıbrıs'a yöneltmekti. Çünkü, daha 1948 yılında Ankara, "Türkiye'nin Kıbrıs Meselesi yoktur" diyordu. Zamanla ve özellikle de İngiliz sömürgecilerin diplomatik çabalarıyla Türkiyenin ilgisi sağlandıktan sonra, Türkiye, önce "ada eski sahibine verilmelidir" tezini savunur. İngiltere, Türkiye ve Kıbrıs Türk toplumunun tepkilerini örgütleyerek Ortadoğu'daki son sömürgesini de kurtarmak planı içindedir... Denebilir ki Taksim te-

ziyle bilikte, Türk seçkinler ilk kez "tarih yapma!" potansiyellerine kavuştular. Taksim, bir mücadeleyi, siyasi hedefleri olan bir mücadele için fiilen işbaşı yapmayı gerektiriyordu... Hem Rumlara, hem de onlarla bu tezi kabul etmeyen Türklere karşı bir işbaşıydı bu...

"1974 Mutlu Barış Harekatı!"

O Kanlı Yaz'da İçimizdeki Çığlık Şuydu

Kaç, tavşan! Ölüm ok gibi fırladı yaydan
Çiğnedi yüreği korkunun ağır tankları,
Kaç, tavşan! İşte, gene gökte bir uçak delirdi,
Yerde tetik çeken parmaklar delirdi, kaç,
tavşan!
Asker oldu Aşk'ı yazan! Asker oldu
Aşk'ı yazan!
Kaç, tavşan! Kaç! Çevrildi sayfası 'bahar'ın!
Kaç, tavşan! Sen burda ölürsün!
Bir keder bombası dönüyor içinde
yüreğimin!
Kaç, Tavşan! Gene mayına bastı hayat!
Kaç, tavşan! Kaç, tavşan! Kaç!
Gene idam kütüğüne yatırdılar
'yarım barış'ı!

Fikret Demirağ

Türk resmi tarih tezi, 1974'ü zorunlu bir tanım olarak, "Mutlu Barış Harekatı" olarak adlandırdı. 1974'te, Nicos Sampson ve Grivas ekibinin yaptığı faşist darbe gerekçe gösterilerek gerçekleştirilen "işgal", Kıbrıs için bir dönüm noktasıdır. Çünkü, önce Federe Devlet pratiği, sonrasında ise KKTC'nin ilanı ile, yeni bir devlet ve toplum kurma pratiği fiilen gerçekleştirildi.

1974, 1960'ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, her iki taraftça, ortadan kaldırılmasının en net, trajik sonuçlarından biridir.1963 yılında fiilen başlayan çatışmalarla giderek aynı cumhuriyet içinde, yalıtılmış iki ayrı toplum olarak yaşayan Kıbrıslı Türkler ve Rumlar, provokasyon artamında birbirlerinden fiziki olarak koptular. Birlikte yaşanan köylerin ayrışması, evlerin, köylerin terk edilmesi ve belli alanlara (enklavlar) toplanılması, "birlikte yaşayamayız" psikolojisinin, ortak Kıbrıslılık bilincinin, kültürünün giderek sönümlenmesi, Anavatan'lara daha çok bağımlılık, ulusçu resmi tezlerle daha çok bütünleşme dönemin karakteristik özelliklerindendir...

Niyazi Kızılyürek, bu sürecin Kıbrıslı Türkler tarafından nasıl gerekçelendirildiğini şöyle açıklıyor:

"20 Temmuz 1974 ile birlikte, Kıbrıs Türk seçkinleri 'karşı kuvvet', 'tepkisel

bir özne' olmaktan kurtulacak ve aktif bir özneye dönüşerek, 'karşı devrim'e soyunacaktı... Kıbrıs Türk seçkinleri 1960 anlaşmalarıyla ortaya çıkan hukuksal içiçelik ve karşılıklı bağımlılıktan kurtulmak için, karşı devrimci bir çaba içine girdiler, Zürich anlaşmalarının bağlayacılığından kurtulmak ve iki devletli bir Kıbrıs gerçekliği yaratmak için izlenen yol, 1964–74 yılları arasında Kıbrıs Rum seçkinlerinin yürüttüğü yola inanılmaz ölçüde benzemektedir:

a) Çözümsüzlük çözümdür. Kıbrıs sorununu sürüncemede bırakarak bir gün konfederal bir anlaşmayla yeni statüyü meşrulaştırmak...

b) Kıbrıs Türk toplumunun 'kendi kaderini belirleme hakkı'nı ileri sürerek ayrı bir devlet oluşturmanın yasal temellerini zorlamak.

c) Bağımsız bir Türk devletinin ileride doğabilmesine meşru bir zemin hazırlayan bir anlaşma yapmak... Bu taktiğin özündeki strateji, 'Kıbrıs Rum toplumunu gözetmek zorunluluğundan kurtulmak' olarak adlandırılabilir..."

Niyazi Kızılyürek.
Ulus Ötesi Kıbrıs

Bu saptamalar, KKTC ile Türkiye arasında kurgulanan "Federasyon" tasarısı ile şimdilerde neredeyse tamamen gerçekleşiyor... 1974'ten sonra Türkiye'nin "Kuzey"deki askeri varlığı, hayatın her alanında dikey ve yatay olarak belirleyici güç olmakla kalmıyor, "Türkiye Partisi" gibi birinci parti" olarak da konumlanıyor. Türkiye'den "siyaseten taşınan" ve yerleştirilen yeni nüfus ile toplumun bileşiminin değiştirilmesi de bu sürecin özelliklerinden. Kıbrıslı Türklerin nüfus oranının üçte bire düştüğü ve artık kendi toplumlarında bile "azınlık" oldukları, Kıbrıslı Türklerin göçlerinin devam ettiği düşünüldüğünde, barışın ve birleşmenin "ümitsiz vaka" olduğu bile söylenebilir. Bu nedenle Kıbrıslı Türk şair–yazar Mehmet Yaşın'ın, "Kıbrıs meselesi tam bir rezalettir Yorgos", "İşgal edilen bir adadır arkadaşlık" dizeleri durumun traji komik özeti gibidir...

Görünen odur ki, AB süreçlerinde ortaya çıkan yeni siyasal konjonktür ve "yeni" siyasal projeler, Amerikan diplomasisi, Yunanistan ve Türkiye'nin geleneksel tutumları, Kıbrıs'ın yeniden demokratik ve eşitlikçi bir temelde birleşmesinin güvenceleri olamıyor. Çünkü, bu projeler Kıbrıs'ı tarihen, siyaseten ayrı bir coğrafya, ülke olarak ele almayan ya-

pısal bir problemle malüldür... Herşeyden önce, "dıştalayıcı ulusculuk" (Elenizm, Enosis) ile "ayrılıkçı ulusçuluk", (Türkçülük–Taksim) halkların birliği ve kardeşliği önünde temel engel olmaya devam ediyor.... Günümüzde ise Kıbrıslılık bilinci, Kıbrıs'ı bir bütün olarak, Elen ve Türk ulusçuluğunun ötesinde sevmek, her iki taraf tarafından "ulusa ihanet" olarak anlaşılıyor.

Ulusçu çabaların, Türkiye ile Yunanistan'ı Kıbrıs'a taşıma çabaları neredeyse doyum noktasına geldi... Kıbrıs üzerine telaffuz edilen ve politik tasarıların soyutlanmış ifadesi olan her kavram (federasyon, eşitlik, ulusal egemenlik, azınlık, çoğunluk, anayasal haklar) her iki kesim tarafından neredeylse tamamen farklı ele alınıyor. "Kimi ulusal egemenlikten ayrı bir Türk devletini, kimi de çoğunluğun mutlak egemenliğinden, Elen egemenliği'nden söz ediyor." (Niyazi Kızılyürek)

Kıbrıs, Türkiye ve Yunanistan'da yaşayan, sorunun temel çözümleyicisi olması gereken, şovenizme karşı barışı savunan örgütlü siyasal güçlerin ve sivil toplum örgütlerinin çabaları ise henüz çok cılız ve birleştirilmiş değil...

"'İnsana Son, Yaşasın Ulus" anlayışını taşıyan Kıbrıs Türk ile Kıbrıs Elen milliyetçileri güçlü söylemlerine ve ulusal bilinci kuvvetlendirmek için giriştikleri yoğun çabalara karşın ulusun kapıönünde kalmışlardır. Vize alamayan Enosis ile vizesiz kalan Taksim için yapacak başka bir şey yok. "Daha çok Elenizm" istemi Kıbrıs ülkesini bütünüyle ortadan kaldırabilir. Kuzey Kıbrıs'ın 'Türk olup Türk kalacağını' ifade eden fetihçi anlayış, yeni savaşlara davetiye çıkarmaktan başka bir anlam taşımaz.

Ereklerini tüketmiş, siyasal kalkışmasını gerçekleştirmiş ve bu anlamda yaşlanmış ulusçuluktan arda kalan, Kıbrıs'ta çok boyutlu sorunların çözümü için, ulus ötesi siyasetlere gereksinim vardır. Ulusal aidiyetle yurttaşlığın kesin biçimde ayrıldığı siyasal bir düzen, hem etnik kimlik kaybını önleyebilir hem de siyaseti soyut ulus katından somut yurttaşa indirgeyebilir. Özellikle ulusçulukların yarım kalmış kimlik kargaşası ancak çoğulcu bir düzenle aşılabilir"...

Niyazi Kızılyürek
Ulus Ötesi Kıbrıs

Bir Kıbrıslı Türk olan Niyazi Kızılyürek'in, "Çok kimlikli, çoğulcu, demokratik, eşitlikçi, Ulus Ötesi Kıbrıs" düşü ha

sıl bir düştür? Bu düş hangi ulusal, şoven önyargılar örgütlü bir şekilde aşılarak gerçekleştirilecektir? Gerçekleştirilebilicek midir?

Mecazi anlamda söyleyecek olursak; Kıbrıs, iyiliğin de kötülüğün de denizden geldiği bir ülke... Kıbrıs, aşkın da savaşın da denizden geldiği bir ülke... Kıbrıs, doğusu ve batısı olmayan sadece Kuzey ve Güney'den oluşan bir ülke... Kıbrıs, belki de denizin ahını almış bir ülke... Kıbrıs belki de, komşu ahı almış bir ülke... Kıbrıs belki de Barış'ın ahını almış bir ülke...

Savaşlardan korkup adayı terk eden BARIŞ'ın adaya çabucak geri dönmesi için, peşinden bir kova Akdeniz dökmeye ne dersiniz...

Kıbrıs, içi şiir, aşk, barış ve komşu dolu adacık ancak böyle olabilir... ▲

Aşkta ve Savaşta Mustafa Kemal
"Dâr-ül Harb"
Catherine Gavin

"Kemal, sevgilim, artık gidiyorum, çünkü seni kalamayacak kadar çok seviyorum"

Bu sözcüklerin sahibi Mustafa Kemal'ın aşık olduğu, olayın kahramanı kadına ait.

Kitap, Cumhuriyet tarihini tüm ayrıntılarıyla -bilinmeyen yanlarıyla- gözler önüne seriyor...

4. BASIM

Çiviyazıları

Lazca Metinler

(Lazuri Tekstepe)

Ali İhsan Aksamaz

"Dilbilimciler, Lazca ve Megrelce'yi antik Kolheti (Zanuri) dilinin süreç içinde ayrılmış iki kolu olarak tanımlar. Lazca, bu dili konuşanların tarihsel olarak topluca yaşadıkları Rize'nin Pazar, Ardeşen, Fındıklı; Artvin'in Arhavi, Hopa ilçelerinde; Acaristan'ın Batumi Kenti civarında ve Rusların Kafkasya'da hakimiyet kurmalarından ve 1877-1878 (93) Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra Osmanlı topraklarına göç ederek, günümüzde Türkiye'nin batı bölgelerinde (Adapazarı, Düzce, Bolu, Akçakoca, Sapanca, Yalova vb.) yine topluca yaşayanlar arasında konuşulur...

Yapılan tahminlere göre; Türkiye'de 250.000 kişi Lazcayı yoğun olarak konuşmaktadır...

Lazca'nın yazıya geçirilme süreci 1920'lerde başlamıştır... Kitap, Lazca metinler ve şiirleri içermektedir. Aksamaz, çalışmasının sonuna bir de Lazca-İngilizce-Türkçe karşılaştırmalı sözlük hazırlamış...

Kitap, yakında çıkıyor.

Çiviyazıları

Yerli ve Yabancı Yayınlarda Lazlar ve Lazca Bibliyoğrafya

Ali İhsan Aksamaz

081- Nesimi Aday; Cemal Bucaklişi: Dil Kendi Doğal Ortamında Varolur, Nu Roj, Sayı 28; 7-13 Mart 1997.

082- Ali İhsan Aksamaz, Kafkasya'dan Karadeniz'e Lazların Tarihsel Yolculuğu, Çiviyazıları, İstanbul, 1997.

083- Ali İhsan Aksamaz, Güney Kafkasyalı Bir Topluluk: Lazlar, Berfin Bahar, Sayı 17, Nisan 1997.

084- Peter Alfred Andrews, Mustafa Küpüşoğlu (çev.), Türkiye'de Etnik Gruplar, Ant/Tümzamanlar Yay. İstanbul, 1992.

085- Tirebolulu H. Alparslan, İ. Gündağ Kayaoğlu (ç.y.), Trabzon İli Laz Mı, Türk Mü? Tarih ve Toplum, Sayı 138, Haziran 1995.

086- Gerg Amıcba, Hayri Ersoy (çev.), Ortaçağ'da Abhazlar, Lazlar, Nart Yayıncılık, İst. 1993.

087- Erol Anar, Öte Kıyıda Yaşayanlar, Belge Yay. İst. 1997.

088- Yura G. Argun, Hayri Ersoy, Yalçın Karadaş (çev.), Abhazya'da Yaşam ve Kültür, Nart Yayıncılık, İstanbul, 1990.

089- Ömer Asan, Manuel Çıtak, Süha Derbent, Karadeniz'in Atmacaları: Lazlar; Ali İhsan Aksamaz, Laz Dili, Gezi National Geographic Traveler, Sayı. 3, Aralık 1997.

090- Neal Ascherson, Black Sea, Jonathan Cape, London, 1995.

091- İ. Asiatini, Ç'anuri (Lazuri)

Tekst'ebi- l, Xopuri K'ilok'avi, Tbilisi, 1974.

092- Melih Aşık, Açık Pencere (Ali İhsan Aksamaz, Sirke Vergisi), Milliyet, 18.02.1996.

093- Tevfik Ataselim, Kadim Türk Boylarından Kolhitler (Megrellar), Gürcüler, Lazlar, Onur Ofset, İstanbul, 1993.

094- Toktamış Ateş, Ogni Dergisi, Cumhuriyet, 27.11.1993.

095- Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, Cilt 2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

096- Hasan Aykan, Rus Gözüyle Kafkasya ve Kafkasyalılar, Nart Yayıncılık, İstanbul, 1994.

097- P. Minas Bıjışkyan, Hrand D. Andreasyan (Tercüme ve Notlar), Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası, İstanbul Ü., 1969.

098- Mehmet Bilgin, Prof.Dr. Haşim Karpuz, Prof.Dr. H.Örcün Barışta, Prof.Dr. Cengiz Eruzun, Süleyman Kazmaz, Prof.Dr. Hasan Özyurt, Solmaz Karabaşa, Rize, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1997.

099- Mehmet Bilgin, Lazların Tarihi Bu Mu? Tarih ve Toplum, Sayı 110, Şubat 1993.

100- Bir Laz Şairi: Koçiva, Ülkede Gündem, 23.09.1997.

101- Biz Karadenizliler Sapına Kadar Türküz, Bugün, 01.02.1993.

102- R.Bleichsteiner, Kaukasische Forschungen, Erster Teil,Georgische Und Mingrelische Texte, Wien, 1919.

103- Tolga Bozoğlu, Şebnem Denktaş, Serdar Erbaş, Meltem Günay, Murat İnceoğlu, Roşan Karakaş, Sevinç Yavuz, Karadeniz Uşakları, Yeni Yüzyıl (Yazı Dizisi), 25.11.1997.

104- Anthony Bryer, Some Notes On The Laz And The Tzan-l, Bedi Kartlisa, vol.xxı-xxıı (no.50-51), Paris, 1966.

105- Anthony Bryer, David Winfield, The Byzantine Monuments And Topography Of The Pontos, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington, D.C.

106- İsmail Avcı Bucaklişi, Tulum Şişer, Saruk Baştan Düşer, Evrensel Kültür, Sayı 74, Şubat 1998.

107- Özcan Buze, Askeri Başarı Şevardnadze İktidarına Yetmiyor, Aydınlık, 10.11.1993.

108- Procopius Of Caesarea, The History Of The Wars, London.

109- The Cambridge Medieval History, vol.2, Cambridge, 1936.

110- S.Canaşia, N.Berdzenişvili, Mehmet Özata (çev.), Türkiye'den Haklı İstemlerimiz, Tarih ve Toplum, S. 46, Ekim '87.

111- Cengiz Çandar, Altın Post'un Peşinde, Sabah, 24.02.1996.

112- Şevket Çorbacıoğlu, Dilimizi Öldürmeyin (Türkiye'deki Kafkasya), Radikal, 22.12.1997.

113- Mustafa Alp Dağıstanlı, Füsun Arman, Melda Bağdatlı, Ali İhsan Aksamaz, Yaşar Bağ, Kafkasya Etnik Haritası, Atlas, Sayı 55, Ekim 1997.

114- Denizin Çocuklarından Dağların Çocuklarına Merhaba, Ogni: Skani Nena, Yeni Demokrat Gençlik, Sayı 17, 20.02.1994.

115- Zülfikar Doğan, Çirkin Yunan'dan Laz-Arap Oyunu, Posta, 17.04.1995.

116- M. Mahzun Doğan, Lazca celiyrum demek değil (Faruk Benli ile görüşme), Siyah-Beyaz, 19.02.1997.

117- Mustafa Ekmekçi, Karadeniz'de İnsan Mozaiği, Cumhuriyet, 11.08.1995.

118- E Ho Mu Gaxenen, Kurtuluş, 29.04.1995.

119- R.Von Erckert, Die Sprachen des Kaukasischen Stammes, A.Hölder, Vienne,1895.

120- Prof.Dr. Mustafa E. Erkal, Etnik Tuzak, Turan Kültür Vakfı, İstanbul.

121- Hayri Ersoy, Aysun Kamacı, Çerkes Tarihi, Tümzamanlar Yayıncılık, İstanbul, 1992.

122- Hayri Ersoy, Çerkesler, Nart Yayıncılık, İstanbul, 1993.

123- Cengiz Eruzun, Konutlarda Mekan

Özelleşme Düzeyinin Saptanmasına İlişkin Bir Yöntem, İ.D.G.S.A., Mimarlık Fakültesi (Doktora Tezi).

124- Dr.E. Gürsel Ersoy, Yetersiz Bir Laz Kültürel Araştırması, Demokrasi, 06.04.1997.

125- John Freely, The Companion Guide To Turkey, Collins, 1986.

126- Wolfgang Feurstein, Lazische Abwehrzauber, Georgica, Heft 12, Jena-Tbilisi 1989.

127- Wolfgang Feurstein, İbrahim Dipşov (çev.), Laz Halk İnancında Germak'oçi, Kafkasya Yazıları, Sayı 2, Yaz 1997.

128- Revaz G. Gaçeciladze, Soviet Georgia, Tbilisi, 1977.

129- B. Geiger, T. Halasi-Kun, T.H. Kuipers, K.H. Menges, Peoples and Languages of the Caucasus, Mouton/Co.-'s-Gravenhage, The Netherland, 1959.

130- Mahmut Goloğlu, Demokrasiye Geçiş, Kaynak Yay. İst. 1982.

131- Tayyip Gökbilgin, xvı. yy. Başlarında Trabzon Livası, Belleten, Cilt xxvı, Sayı 102, Nisan 1962, TTK.

132- Orhan Gökdemir, Laz Vakfı için geriye sayım başladı, Nokta, Sayı 16, 10-16 Nisan 1994.

133- Cemil Gubaz, Karadeniz ve Kafkas Halkları, Hedef Sayı 26, Aralık 1993.

134- Cemal Gülas, Bir Masalın Peşinde; Ali İhsan Aksamaz, Efsanevi Yolculuk, Atlas, Sayı 30, Eylül 1995.

135- Mehmet Gülbiz, Acara/Müslüman Gürcüler, Atlas, Sayı 55, Ekim 1997.

136- Ord.Prof.Dr. Şemseddin Günaltay, Yakın Şark iv, 1. Böl., TTT, Ankara, 1951.

137- Çetin Gürsel, Mehmet Gülbiz, Svanlar Ülkesi; Ali İhsan Aksamaz, Tarihin Yok Edemediği Halk: Svanlar, Atlas, Sayı 42, Eylül 1996.

138- Bozkurt Güvenç, Türk Kimliği, Remzi Kitabevi, İst. 1996.

139- Bedri Habiçoğlu, Kafkasyadan Anadoluya Göçler, Nart Yayıncılık, İstanbul, 1993.

140- Ruşen Hakkı, Bir İnceleme: Lazlar, Özgür Kocaeli, 25.06. 1995.

141- T. Halasi-Kun, Y.Doç.Dr. Süreyya Ülker (çev.), Kafkasya, Kuzey Kafkasya, Sayı 83/84, Eylül/Aralık 1991, İstanbul.

142- Talat Halman, Şiirlerle Laz/Karadeniz Fıkraları, Bilgi Yay. Ankara, 1992.

143- Hayri Hayrioğlu, Meskhet Ülkesi ve Meskhilerin Ulusal Kimliği, Bizim İnegöl, 10.03.1995.

144- George Hewitt, Ali İhsan Aksamaz (çev.), Güney Kafkasya ve Megrel-Lazların Kültürel Hakları, Birikim, Sayı 85, Mayıs 1996.

145- George Hewitt, Why Do We Need A New Grammar Of Mingrelian? Proceedings of the Second International Symposium in
Kartvelian Studies, University Press, Tbilisi, 1993.

146- George Hewit, Language, Nationalism and the West's Response, SOAS, London, December 1990.

147- George Hewitt, Demographic Manipulation in the Caucasus, SOAS, London.

148- George Hewitt, Ali İhsan Aksamaz (çev.), Kuzey Kafkasya Kesinlikle Geleneksel Rus Bölgesi Değildir, Yeni Kafkasya, Sayı 23, Aralık 1995.

149- George Hewitt, Ali İhsan Aksamaz (çev.), Çeçenler ve Komşuları, Birikim, Sayı 78, Ekim 1995.

150- Ernst Honigmann, Prof.Dr. Fikret Işıltan (çev.), Bizans Devletinin Doğu Sınırı, İstanbul Ü., Ed.Fak., 1970.

151- İbrahimoff, Dans le lazistan Turc, RMM II, (1910), pp.451-457.

152- Lale Barcın İmer, Karadeniz Usulü Blues (Heyamola, Birol Topaloğlu), Hürriyet, 09.11.1997.

153- Kafkas Dilleri, Kaf Yayınları, İstanbul, 1990.

154- Kafkasların Yetmişiki Ulusu, Cumhuriyet, 13.04.1992.

155- Ersin Kalkan, Karadeniz Mozaiği (Uygarlıklar Kıyısı); Elif Kaya, Bir Karadeniz Restoranı (Pafuli), Bir Rock Grubu

(Zuğaşi Berepe) ve Bir Kültür Dergisi (Ogni); Mustafa Alp Dağıstanlı, Kasaba Kasaba Karadeniz, Gazete Pazar (Joker), 31.08.1997.

156- Ersin Kalkan, Tarih İçinde Lazlar, Gazete Pazar (Yaşam-Kültür), 14.12.1997.

157- Yalçın Karadaş, Kafkasya: Halklar Mozaiği, Birlik ve Dayanışma, Aydınlık, 30.08.1993.

158- Müslüm Karadayı, Doğu Karadeniz'de dil-kültür bağlantısı, Cumhuriyet Kitap Eki, 28.12.1991.

159- Sadettin Kaşıkçı, Lazlar Kimlik Arayışında, Yörünge, Sayı 155, Aralık 1993.

160- Zerrin Kayalı, Denizin ve Sisli Dağların İnsanları: Lazlar, Tavır, Sayı 3, Aralık 1997.

161- Dr.M. Fahrettin Kırzıoğlu, Osmanlılar'ın Kafkas-Ellerini Fethi, Atatürk Ü., 1976.

162- M. Fahrettin Kırzıoğlu, Lazlar/Çanarlar, vii.TT Kongresi, 2.sek., Cilt l, Ankara, 1972.

163- Emre Kocaoğlu, Mısır'da Türk Olmanın Keyfi, Laz-ogli Mohammed Bey, Yeni Yüzyıl, 08.01.1995.

164- Selma Koçiva, Nena Murun3xi (Lazca Şiirler), Kurye Yayınları, İstanbul, 1997.

165- Selma Koçiva, Didi Nana, Kafkasya Yazıları, Sayı 2, Yaz 1997.

166- Akdes Nimet Kurat, Türkiye ve Rusya, Kültür Bakanlığı.

167- Natela Kutelia, Der lasische vokalismus, sprachen Europas und Asiens, Friedrich-Schiller Universitat, Jena, 1985.

168- Laz Vakfı Yüzünden Herkese Rezil Olduk, Bugün, 07.02.1993.

169- Laz Vakfına Lanet, Bugün, 04.02.1993.

170- Lazca Rock Tartışması, Yeni Politika, 02.05.1995.

171- Lazlar: Biz De Kafkasyalıyız, Yeni Kafkasya, Sayı 26, Ekim 1994.

172- Lazlar, Demokrat Öğrenci, Sayı 4, Almanya, 1985.

173- Mariam Lordkipanidze, The Abkhazians and Abkhazia, Tbilisi, 1990.

174- Mariam Lordkipanidze, Georgia in the xı-xıı centuries, Ganatleba Publisher, Tbilisi, 1987.

175- Andrew Mango, Discovering Turkey, B.T. Batsford Ltd., London, 1973.

176- David Marshal Lang, The Georgians, Frederick A.Praeger, New York.

177- Michael E.Meeker, The Black Sea Turks: Some Aspects Of Their Ethnic And Cultural Background, Int., Middle East Stud., 2(1971), Great Britain.

178- Muhammedi, Lazları Tanımak, Ronahi, Sayı 46, 6-12.04.1996.

179- Cumhur Odabaşı, Trabzon/Doğu Karadeniz Gazete ve Mecmuaları (1869-1928), Trabzon, 1987.

180- Ogni Sustu Mu? Alaşara, Sayı 3, Haziran 1995.

181- Burhan Oğuz, Türkiye Halkının Kültürel Kökenleri-I, İst.'76.

182- Cüneyt Oğuztüzün, Fırtına Vadisi, Atlas, S. 58, Ocak 1998.

183- İbrahim Oluklu, Polisi Sevip Sevmemek (Tartışma), Cumhuriyet, 28.02.1996.

184- İhsan Topaloğlu, Rus İşgalinde Rize, Karadeniz Yazarlar Birliği, Trabzon, 1997.

185- Naki Özkan, Artık Lazların Da Bir Dergisi Var, Ekonomi Politika, Sayı 53, 28 Kasım-5 Aralık 1993.

186- Figen Özkan, Denizin Çocukları Lazca'yı Rock İle Buluşturdu, Aktüel, Sayı 143, 31 Mart-6 Nisan 1994.

187- Ahmet Özkan Melaşvili, Gürcüstan, İstanbul, 1968.

188- Ayhan Önkibar, Lazlar Kimdir, Merhaba Karadeniz, Sayı 5/6, Ardeşen.

189- Sabahattin Önkibar, Lazistan Safsatası, Türkiye, 02.02.1993.

190- M. Recai Özgün, Atmaca, İstanbul, 1995.

191- M. Recai Özgün, Lazlar, Çiviyazıları, İstanbul, 1996.

192- M. Recai Özgün, Ali İhsan Aksamaz, Radikal'e Teşekkürler (Türkiye'deki

Kafkasya), Radikal, 22.12.1997.

193- Yılmaz Öztürk, Lazlar Kimlik Arayışında, Yön İntermedya, Sayı 14, 04.09.1994.

194- Yılmaz Öztuna,Osmanlı Devletinin Tarihi-I, Faisal Finans Kurumu, İstanbul, 1986.

195- Mustafa Papila, Lazistan, Hopa, 1992.

196- Peacock, Ali İhsan Aksamaz (hz.), Karşılaştırmalı Kafkas Dilleri Sözlüğü, Alaşara, Sayı 4, Temmuz 1995.

197- Yalçın Pekşen, Ogni: Skani Nena, Hürriyet, 30.11.1993.

198- Hain3 Penrini, Zurab Sarcvelaz'e, Kartvelur Enata Et'imologiuri Leksik'oni, Tbilisis Universit'et'is Gamom3imloba, Tbilisi, 1990.

199- Doğu Perinçek, Milliyetçilik Üzerine, Teori, Sayı 60/61, Aralık/Ocak 1994.

200- Devrim Pusat, Son Sözü Anadolu Halkları Söyleyecek, Nam Yayıncılık, İstanbul, 1996.

201- Rumlar, Lazlardan da destek istedi, Yeni Şafak, 09.03.1995.

202- Tedo Saxokia, Ali İhsan Aksamaz (çev.), Megrel-Laz Kültüründe Akrabalık, Evlenme ve Cenaze, Tarih ve Toplum, Sayı 149, Ağustos 1995.

203 M. D. Sandwith, The Siege Of Kars, London. 1856.

204- Şemseddin Sami, Kamüs'ül Alam'da Lazlar ve Lazistan, Çveneburi, Sayı 2/3, Mart/Haziran 1993.

205- Zeki Sarıhan, 1914'te İstanbul'da Kurulan Laz Talebe Cemiyeti, Toplumsal Tarih, Sayı 8, Ağustos 1994.

206- Metin Sever, Baran Dural, Kürt-Laz-Çerkez İttifakı, Nokta, Sayı 6, 30 Ocak-5 Şubat 1994.

207-Metin Sever, Pervin Kaplan, Şebnem Aksoy, Türkiye'deki Kafkasya (Lazlar), Radikal, 16-17-18.12.1997.

208- Tim Severin, John Egan, Seth Mortimer, Jason's Voyage, National Geographic, vol.168, no.3, September 1985.

209- Serkan Seymen, Böyle Türküler De

Vardı (Lazuri Birabape, Heyamo, Birol Topaloğlu), Radikal, 09.11.1997.

210- Ali Sırtlı, Karadeniz Fıkraları ve Doğu Karadeniz Tarihi, Soner Ofset, İstanbul, 1993.

211- Ali Sirmen, Şimdi De Bu Mu Çıktı?Milliyet, 11.10.1992.

212- Hale Soysü, Ahmet Akkaya, Türkiye'nin Etnik Haritası, İkibine Doğru, 17.11.1991.

213- Hale Soysü, Kavimler Kapısı-I, Kaynak Yay. İst. 1992.

214- Strabon, Geographica, İstanbul Ü., Ed.Fak., 1969.

215- Mehmet Şeker, Şekerlik, Yeni Şafak, 25.09.1997.

216- Hüseyin Şimşek, Lazlar Fıkralardan Taşıyor, Aydınlık, 15.10.1993.

217- Hüseyin Şimşek, Kuşu Kuşla Avlamanın Cambazı: Yüksel Yılmaz, Aydınlık, 03.11.1993.

218- İlia M.Tabagua, Alcuni Risultati Del Mio Lavoro Negli Archivi E Biblioteche Dell'Italia, Bedi Kartlisa, vol. xxxiv, Paris, 1976.

219- Tartışma, (Ali İhsan Aksamaz, Ömer Asan), Gezi National Geographic Traveler, Sayı 4, Ocak 1998.

220- Deniz Teztel, Lazlardan Alternatif Vakıf, Cumhuriyet, 19.01.1993.

221- Alexandre Toumarkine, Les Lazes En Turkquie xix-xx siecles, les Editions ISIS, İst. 1995.

222- Hülya Topçu, Zuğaşi Berepe, Cumhuriyet, 19.03.1994.

223- Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler-2, Hürriyet Vakfı, İstanbul, 1986.

224- Prof.Dr. Orhan Türkdoğan, Etnik Sosyoloji, Tümaş Yay. İstanbul, 1997.

225- Bilal Türker, Laz Nedir, Mer Yayıncılık, İstanbul, 1994.

226- Ulusların Kültürel Hakları Verilsin, Demokrasi, 23.03.1997.

227- İrfan Unutmaz, Hüseyin Keçe, Laz-

ların Hıristiyan Akrabaları: Megreller, Atlas, Sayı 10, Ocak 1994.

228- Muhammed Vanilişi, Ali Tandilava, Hayri Hayrioğlu (çev.), Lazlar'ın Tarihi, Ant Yayınları, İstanbul, 1992.

229- Sevinç Yavuz, Buyrun Lazlar Sofrasına, Yeni Yüzyıl, 12.06.1995.

230- Nuri Yazıcı, Nihayet, Merhaba Karadeniz, Sayı 2, Haziran 1994, Ardeşen.

231- Hamdi Yazıcı, Mustafa Yılmaz, Karadeniz'de Lazca Modası, Hürriyet, 17.11.1994.

232- Yelda, Azalırken, Belge Yayınları, İstanbul, 1996.

233- Stefanos Yerasimos, Türk-Sovyet İlişkileri, Gözlem Yay. İstanbul, 1979.

234- Stefanos Yerasimos, Milliyetler ve Sınırları, İletişim Yay. İstanbul, 1994.

235- Necati Zincirkıran, Bir Bu Eksikti, Bugün, 02.02.1993.

236- İskender 3'itaşi, Alboni,Soxumi 1935; İstanbul 1994.

237- Dr. Nizamettin Alkumru, Lazlar Hakkında Ansiklopedik Bilgiler, 1987.

238- Bedia Leba, Gelecek Türkiye Halklarınındır, Yeni Ülke, 11-17.10.1992.

239- Bedia Leba, Su Gözlü Gizemli İnsanlar: Lazlar, Özgür Politika, 3-4.03.1994.

240- Bedia Leba, Türkçe, Lazca Atasözleri Ve Deyimlerde Kadına Biçilen Değer, Özgür Ülke, 26.10.1994.

241- Bedia Leba, Lazona'da Sosyal Yaşam Ve Halk Edebiyatı, Evrensel Kültür, Şubat 1995.

242- Bedia Leba, Bir Laz Kentine Yolculuk, Özgür Politika, 11.05.1996.

243- Bedia Leba, Devrimci Mücadele'de Lazlar, Özgür Politika, 24-25.08.1996.

244- Bedia Leba, Lazlar Üzerine Notlar-1, Kaldıraç,Sayı 15, Mayıs 1997.

245- Bedia Leba, Lazlar Üzerine Notlar-2, Kaldıraç, Sayı 16, Haziran 1997.

246- Bedia Leba, Laz Devrimcisi Olarak

Barıştan Yana Olmak, Kaldıraç, Sayı 18, Ağustos 1997.

247- Bedia Leba, Lazlar Arasında Bir Gürcü Kadını, Kaldıraç, S. 19, Eylül 1997.

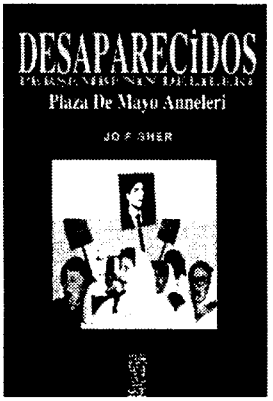
248- Bedia Leba, Barış Gününde Nandi-di'yi Düşünmek, Kaldıraç, S. 20, Ekim'97.

249- Progrom, Sayı 129, Almanya, 1987.

250- Dr. Sabahattin Özel, Milli Mücadelede Trabzon, TTK, Ankara, 1991. ▲

Desaparecidos
Perşembenin Delileri
Plaza De Mayo Anneleri
Jo Fisher

Yeni

"Bir kadın, çocuk doğurduğunda yaşam verir ve aynı zamanda kordon kesildiğinde özgürlük verir. Bizler yaşam ve özgürlük için mücadele ediyoruz. Bizi etkili kılan, ısrarımızın ve vazgeçmeyişimizdir. Biz kadınlar daha güçlü olduğumuz ve yaşam verdiğimiz için, gerektiğinde yaşamı daha çok kereler savunacağız."

Şili'de çocuklarını arayan Kayıp Anneleri siyah başörtü takarlardı... Arjantin'de beyaz... Türkiye'de çok renkli... acılar hep aynı...Bu oldukça duyarlı kitap, bütün karmaşıklığı, çatışmaları ve insanlık trajedisiyle Arjantin'in bir resmini sunuyor.

Çiviyazıları

Birikim 110

Yeni iletişim teknolojileri ve demokrasi

ÖMER LAÇİNER **Ordunun "steril" bir demokrasi düzenlemesi** ■ KEMAL CAN **Ülkücü saldırganlığın arka cephesi** ■ TANIL BORA **Sol politikanın dili - Yeni bir kamusal dil** ■ AYLİN ÖZMAN **Yeşiller Partisi ve ÖDP üzerine** ■ SİMTEN COŞAR **Türk liberalliği üzerine** ■ D. BEYBİN KEJANLIOĞLU **1980'lerden '90'lara Türkiye'de radyo - TV yayıncılığı** ■ FUNDA BAŞARAN **Yeni bir iletişim ortamı:İnternet** ■ SEVİLEY ÇELENK **Görüntünün alternatif kullanım biçimleri** ■ ALİ ERGUR **Elektronik denetimin sınırlarında demokrasi** ■ NAZAN AKSOY **Almanya'da yabancı olmak** ■ RIDVAN AKAR **"Bir resmi metin"den planlı Türkleştirme dönemi** ■ MÜCAHİT BİLİCİ **Türkiye'de laik tasavvur üzerine** ■ BİROL ERTAN **Bergama - Artvin direnişi** ■ METE ÇUBUKÇU **Sırbistan'a adalet... Peki ya vicdanlar?** ■ GÜRSEL KORAT **Rara Avis** ■ ŞÜKRÜ ARGIN **Tüketicinin üretimi ve benlik promosyonu** ■ ERDOĞAN ÖZMEN **İstanbul Tabip Odası seçimlerinin ardından** ■ K. KERİM ÖZKONUR **'68 yürüyüşü, Deniz'ler ve THKO** ■ METE ÇUBUKÇU **Gazetecilerin de meclisi var mı?** ■ YELDA **Suskunluktan diyaloğa mı?**

BİRİKİM YAYINLARI
Klodfarer Cad. No. 7 Cağaloğlu 34400 İstanbul
Tel: (0212) 516 22 60 • Fax: (0212) 516 12 58

BAYİLERDE

Evet her yol mubah...

Halbuki Laz aydınları Kartveli (Gürcü) olmadıklarını defalarca belirttiler. Kartveli kelimesinin kendilerini ifade etmediğini, bunun Gürcülerce kendilerine yönelik kullanımının asimilasyon gayreti içerdiğini ifade ederek reddiyeler yazdılar.

Erol Karayel

Kafkasya Yazıları'nın 3'ncü sayısında Fahrettin Çiloğlu imzalı "ilginç" bir makale yayınlandı. Makaleyi ilginç kılan, daha bu yazının mürekkebi kurumadan Çiloğlu'nun günlük bir gazetede (Milliyet, 17/3 1998), bu ifadelerini tekzip eden mahiyette bir başka makalesinin yer almasıydı. Birbirine taban tabana zıt yaklaşımlarla kaleme alınan bu yazıların göze çarpan tek ortak özelliği, "şoven Tiflis yönetiminin menfaatlerine hizmet eder bir üslupla" yazılmış olmasıydı.

Gerek bahsettiğim çelişkinin tesbiti için, gerek "etik değerler" kavramının nasıl Makyavelist bir anlayışla kullanılarak suyunun çıkarılabileceğini görmeniz için, gerek satır aralarına sıkıştırılan ifadelerle nasıl "yavuz hırsız" olunabileceğini müşahede etmeniz için... bu iki makaleyi yan yana koyarak birer kez okumanızı arzu ederdim. Çiloğlu, Kafkasya Yazıları'ndaki makalesinde Kafkasya'ya yönelik olarak yayınlanan periyodiklerde yer alan yazıları üslup itibariyle "saldırgan", kendi dışındakilere karşı "hoşgörüsüz", icmalen "etikten uzak" buluyor ve ardından, bu süreçte Gürcülerin ve Türkiyedeki Gürcü yayınlarının nasıl "insafsız" hücumlara maruz kaldığını belirterek mağdur rolüne soyunuyor. Konuyu ortaya böyle koyunca herkesi kandırabileceğini sanıyor olmalı Çiloğlu.

Bir kere şunu hemen belirtelim ki, gerek Kafkasya'da, gerek Türkiye'de, Gürcüleri yani doğrudan Gürcü toplumunu ve kimliğini hedef alan hiçbir yayın yapılmamıştır. Hele hele Türkiye'deki Gürcüler böyle bir eylemin muhatabı olarak bile görülmemiştir. Bütün yayınlarda he-

def, her zaman ilişkide olduğu Kafkas halklarına baskı ve zulüm uygulayan şoven Tiflis yönetimi olmuştur. Tabii, gerek Türkiye'de gerek Gürcüstan'da kendisini bu şoven yönetime yakın bulanlar, söylem ve eylemleriyle kendisini Tiflis yönetimiyle özdeşleştirenler varsa, onlar elbette her zaman mücadele edilenler safında yer alırlar. Fakat Türkiye'de -gayet tabii olarak- Tiflis'le işbirliği yapan Gürcülerin sayısı iki elin parmaklarını geçmedi.

"Bir başka ülkede yaşamamıza, bir başka ülkenin yurttaşları olmamıza karşın, Kafkasya'daki anlaşmazlıklarla ilgilenmeye "biraz öteden", "biraz dışarıdan" bakamadık; atalarımızın topraklarına savaşçı olarak gittik; barışçı olmayan kampanyalar başlattık..." diye sitem eden Çiloğlu'nun bu sözlerinin diğer bir ifade şekli şöyle olsa gerek:

"Kafkasya'da Gürcü şovenistler Abhazları soykırıma tabi tutarken, siz burada ses çıkartmayın ki bizim tosunlar işlerini rahatça halletsinler. Siz artık başka bir ülkenin vatandaşısınız, bırakın ata toprakarınızı savunmaya gitmek gibi boş işlerle uğraşmayı... Gürcüstan'ın işini zorlaştıracak kampanyalar açmakta neyin nesi oluyor canım... Durduk yerde Tiflis'in işini zorlaştırmayın. Bizimkiler Abhazya'daki Abazaları temizleyince barış gelecek. Siz de buralarda barışa engel olacak girişimlerde bulunmayın. Oturun kuzu kuzu, yapılanları biraz öteden, (Trabzon limanının berisinden), tiyatro gibi seyredip neşelenmeye bakın."

Sizce Çiloğlu'nun sözlerini yukarıdakinden başka türlü anlayabilmemiz mümkün mü? İstek ve tavsiyeleri bundan başka ne anlama gelir?

Peki, bu anlayıştaki birinin çıkarttığı dergilerin, "birilerinin sesi" olarak anlaşılmasından üzüntü duymaya hakkı var mı? Yok tabii; biçtiği, ektiğinden farklı değil çünkü.

Çiloğlu'nun "barış", "etik", "bilimsellik" vs. gibi evrensel değerlere dayanarak getirdiği öneriler, Abhazların, G. Osetyalıların, Ahıskalıların, Megrel ve Lazların, Svanların hatta ve hatta Müslüman Acaraların bugünü ve gelecekleri ile ilgili hiçbir probleme çözüm getirmiyor nedense... Getirmediği gibi, yok oluşlarına çanak da tutuyor.

Ben tam bu noktada Çiloğlu'na kendi sualini yöneltmek istiyorum: "Biraz düşünmenin, geçmişi bir miktar sorgulamanın zamanı hâlâ gelmedi mi?"

Çiloğlu'nun Kafkasya Yazıları'nda

yer alan "zalime tavır almış" yazılardan da rahatsızlığı var. Gürcüstan'ın asla tasvip edilemeyecek ırkçı politikalarını eleştirmek yerine, nedense bu politikaları tenkit edenleri eleştirmeyi yeğliyor Çiloğlu. Üstelik dergideki barış platformunu bozmakla da suçluyor Gürcüstan'ı tenkit edenleri. Çiloğlu bu sözleri söyleme cesareti bulabildiğine göre ya çok saf, ya da -çok afedersiniz ama- karşısındakileri geri zekalı sanıyor olmalı. Çiloğlu'nun buradaki hedefi, yukarıda ismini saydığımız, Gürcüstan'la problemi bulunan toplulukların bu sorunlarının Kafkasya Yazıları'nda seslendirilmesini önlemekten başka bir şey değil. Çiloğlu'na göre Kafkasya Yazıları'na katkıda bulunanlar sadece kültür-sanat olaylarını yazmalı, gündemlerini adı duyulmamış şairlerin aşk, şarap, kadın, doğa üzerine yazdığı abuk sabuk şiirlerle doldurmalı (nitekim Çiloğlu bunun bir örneğini derginin diğer sayfalarında vermiş), somut meselelerle ilgilenilmeyip soyut alanlara yönelmeli ki, dört dörtlük bir dergi oluşsun. Daha açık bir ifade ile Çiloğlu, getirdiği barış (!) ve ateşkes(!) önerileriyle aslında, Gürcüstan'ın resmi ideolojisiyle problemleri olan Kafkas halklarının özgürlük mücadelelerinin Kafkasya Yazıları'nda dile getirilmesini önlemeye, daha yayın aşamasına bile gelmeden bloke etmeye çalışıyor. Bu Kafkasya Yazıları'nı entelektüel kesişmelerin yapıldığı marjinal bir yayın organı haline getirir ki, yayınlayanların bunu arzuladıklarını hiç sanmıyorum.

"Kafkasya Yazıları"nda gerçek düşüncelerini kamufle ederek -devekuşu misali- kaleme aldığı makalesinde barış projeleri (doğrusu 'tuzakları' olacak) üreten Çiloğlu, aradan daha 20 gün geçmeden Milliyet'e yazdığı yazıda gerçek yüzünü açığa vurmaktan kendini alamayarak bakın neler söylüyor:

"Gürcüstan'ın toprak bütünlüğünü tehdit eden ve bugün ülkenin en önemli siyasi sorunu olan ayrılıkçı Abhaz hareketine karşı Türkiye'nin tavrı Gürcüler tarafından kuşkuyla karşılanıyor."

"Kafkasya Yazıları"nın aynı sayısındaki bir başka makalesinde "terimleme" konusunda uzun uzun ahkam kesen Çiloğlu'nun yukarıdaki cümle içerisinde "Gürcüstan'ın toprak bütünlüğü" ve "ayrılıkçı Abhaz hareketi" terimlerini, anlamını bilmeden kullandığını düşünemiyoruz. Çiloğlu, bu konuyu bu kelimelerle ifade eden birinin Gürcü resmi tezini seslendiriyor olduğunu biliyor olsa gerek.

Çiloğlu'nun Milliyet'teki makalesinde, Tiflis yönetimine atfederek kullandığı ifadeleri "iddia olarak almamasından", haklı olarak, kendisinin de o terminolojiyi benimsediği sonucunu çıkarıyoruz.

Kafkasya Yazıları'nda herkesi taraf-sız olmaya çağıran Çiloğlu, burada kullanmayı tercih ettiği kelimelerle Tiflis yönetiminin sözcüsü durumuna düşüyor. Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu diye sormazlar mı şimdi adama?

Çiloğlu'nun Milliyet'te yer alan, Türkiye'de yaşayan ve Gürcücede Kartveli olarak adlandırılan iki milyonu aşkın Müslüman Gürcü ve Laz nüfus, iki ülke ilişkilerinin geliştirilmesinin bir aracı olabilir" şeklindeki sözleri de çok manalı. Bir kere, Çiloğlu kendisini çok ilgilendiren Gürcüstan'ın toprak bütünlüğü içerisindeki "Gürcü toprağı Abhazya'da" bulunandan daha fazla olan Türkiye'deki Abhaz nüfusu, niçin Türkiye-Gürcüstan ilişkilerinin geliştirilmesinde bir araç olarak görmüyor, bunu bayağı merak ettim(!)... Öyle ya, mademki her iki ülkede yaşayan Lazlar bu işlevi yerine getirmede iyi bir araç, peki Abhazlar niçin değil? Anlaşılan o ki Çiloğlu, Abhazları gönlünden çıkartmış görünüyor (darısı Abhazya'nın başına)... Tabii, Lazlar'ın Gürcüstan'ın yedeğine alınarak bu cümlenin içine sıkıştırılmasında, Çiloğlu'nun Gürcü nüfusa müttefik arayışı ve sözünün tesirini artırma gayreti var. Halbuki Lazlar'ın Gürcüler'le müsbet yönde bir birliği yok ki bu şekilde beraber anılabilsin. Çiloğlu, Lazlar kabul etmemesine rağmen, onları halen Kartveli ismi altında Gürcülerle beraber zikrederek, çevreye sanki tabii bir birliktelik varmış imajı vermeye çalışıyor.

Halbuki Laz aydınları Kartveli (Gürcü) olmadıklarını defalarca belirttiler. Kartveli kelimesinin kendilerini ifade etmediğini, bunun Gürcülerce kendilerine yönelik kullanımının asimilasyon gayreti içerdiğini ifade ederek reddiyeler yazdılar. Buna rağmen bu yanlış "teoriyi" satır aralarında halen Lazlara dayatıyor olmak, Çiloğlu'nun Gürcüler dışındaki kültürlere yaklaşım tarzıyla oldukça örtüşüyor doğrusu...

Yanyana yaşadığı diğer topluluklara karşı faşist bir tutum sergileyen Tiflis yönetiminin Türkiye sözcüsü gibi davranan Çiloğlu'nu, Kafkasya'daki bütün olayları "Gürcüstan'ın menfaatleri ve resmi Gürcü tezleri ekseninde" ele alma hastalığından kurtulmaya davet ediyoruz. Yoksa yaptığı "barış havarisi" veya "akl-ı selime davet eden" makyajlarıyla kimsenin gözünü boyayamayacağını anlamalı artık.

Çiloğlu'nun, kendisini Kafkasya Yazıları'ndaki makalesine başlık olarak seçtiği "Her yol mubah mı?" sorusuna götüren paradigmayı ortaya koyuşu gayr-i samimi ve sentetiktir. Çünkü paradigmayı ortaya böyle koyarken, bir başka platformda daha önce söylediklerini tekzip ediyor olması samimiyetsizliğinin en büyük göstergesidir. Bizim yazımızın başlığına gelince... Başlığımız Çiloğlu'nun Kafkasya Yazıları'nda sorduğu soruya, Milliyet gazetesinde yine kendisinin verdiği cevaptır. Ne diyelim? İnsanoğlu şaşırmaya görsün... ▲

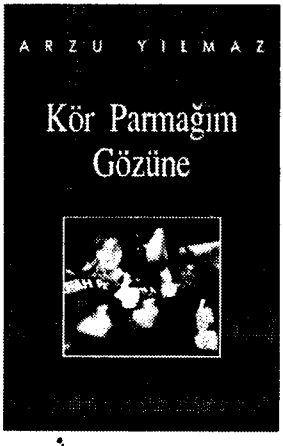
Kör Parmağım Gözüne

Arzu Yılmaz

"Hangi sosyal belanın perdesini kaldırsanız, altından illâ bir kadın parmağı çıkar..."

Arzu Yılmaz, son yılların gelişmelerine şöyle bir projeksiyon tutarak toparladığı yazıları/maklelerine ortak bir isim buldu; Kör Parmağım Gözüne. Göreceksiniz/okuyacaksınız ve hak vereceksiniz. Kör Parmağım Gözüne'yi oluşturan makalelerde Yılmaz, ucundan esprili, renkli ve duru bir anlatımın aktığı kalemiyle yüreğini birleştirerek, ülkemize giydirilmek istenen yeşil kefeni yırtmaya çalışan bir gazeteci...

Yaşanan zihin kararmasına, bilimin gücüne duyduğu güvenle itiraz eden ama hırçın olmayan, sağduyusunu dinleyebilen bir gazeteci...

1 Ayda 2. Basım

Çiviyazıları

Kafkasya'yı Bilmek Acı Çekmektir

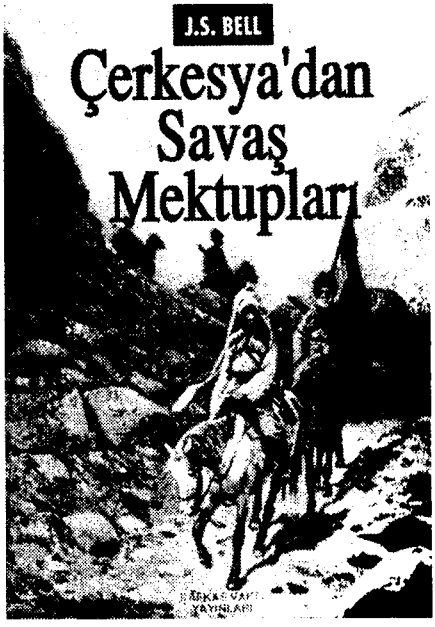
Çerkeslerin kökeni, aşılamaz bir bulut kümesiyle kaplı bulunuyor ve ilk tarihleri hakkında pek bir şey bilinmiyor. Bu nedenle milli karakterlerinde görülen farklılıkların açıklanması imkansız hale gelmektedir. Buna dilden gelen bir zorluk da eklenmelidir. Çerkeslerin tuhaf dillerini öğrenmiş bir araştırmacının yetişmesi uzak bir ihtimaldir.

Yaşar Bağ

Kafkas kökenli olduğu halde Kafkasya'yı ve Kafkaslıları bilmeyenler, bir yandan bilmemenin rahatlığını yaşarken, diğer yandan kısmen de olsa çeşitli ideolojilere, inançlara ve emellere alet edilme ihtimali ve tehlikesi ile karşı karşıya bulunurlar.

Geçmişini bilip geleceğini görenler ise ilgileri ve bilgileri oranında onulmaz acılar içinde yaşamaya yazgılıdırlar, çünkü geçmişi değiştiremeyecekleri gibi geleceği yönlendirme gücüne de sahip olmadıklarının farkındadırlar.

1837-39 yılları arasında 2 yıl 8 ay süreyle Batı Kafkasya'da yaşamış, savaş içindeki ülkeyi ve halkını gözlemlemiş, olayların içinde bulunmuş ve gördüklerini yazmış olan İngiliz James S. Bell'in kitabından haberimiz vardı ve Türkçeye çevrilmediği için üzülüyorduk.

Fatih'teki Kafkas Vakfı, bu kitabı "Çerkesya'dan Savaş Mektupları, 1837-1839" adı ile Türkçeye çevirterek yayınladı. Kitap, 500 sayfa ve birinci hamur

kağıda basılmış. Bu değerli hizmeti için Vakıf yöneticilerine ve kitabı çeviren sayın Sedat Özden'e içten teşekkür ve tebriklerimi sunuyorum...

Kitap, acılarıma acılar kattı. Öyle olacağını biliyordum, ama acı diye gerçeklerden kaçma hakkını kendimde bulamazdım. Kitabı okurken 160 yıl öncesinin batı Kafkasya'sında ben de yaşamış gibi oldum. Savaşlarına katıldım, onlarla birlikte öldüm, dirildim.

O günün insanı, bugünü belki seziyordu, ama net olarak göremiyordu. Bu günden o zamana baktığımızda ise, o koşullar altında bugünün kaçınılmazlığını görüyoruz. O günün insanları öldüler diyemiyorum, geçmişi bilenlerin yüreğinde acıya dönüşmüş olarak yaşamaya devam ediyorlar.

İngiltere, İstanbul'daki elçisi Ponsonbi aracılığıyla, Rusya'nın üzerinde hak iddia ettiği Çerkesya ile ilgilenmeye başlamıştı. Bunun nedeni, Kakfasya ile ilgisini kesen Osmanlı Devletinin meydanı Rusya'ya bırakmış olmasıydı. İngiltere, bu boşluktan yararlanarak Çerkesya ile ticari ve siyasi ilişkiler kurmak istiyordu.

Rusya, her ne kadar, 1829 Edirne Anlaşmasıyla, Osmanlı Devleti'nin Çerkesya üzerindeki haklarından Rusya lehine vazgeçtiğini iddia ediyor idiyse de, Osmanlı Devletinin Çerkesya üzerinde zaten bir hakkı yoktu ve olmayan hakkını başkasına devredemezdi.

Osmanlı Devletinin Batı Kafkasya ile ilişkisi ticaret amacıyla yararlandığı ve Kırım'ı kurtarma için askeri üs olarak kullandığı Soğucak ve Anapa kaleleri ile sınırlıydı. Batı Kafkasya Çerkesleri, 1780 yılında Soğucak'a muhafız olarak gönderilen Ferah Ali Paşa'nın yumuşak ve akıllıca yaklaşımı ve propagandası ile islamlaştırılmıştı, ama Osmanlı Devletinin siyasal egemenliği altına girmiş değillerdi, sadece Halife'nin dini sıfatını kabul etmişlerdi. Yani ilişkiler, din ve ticaret ilişkilerinin ötesine geçmemişti. Yalnız, Kırım'ın geri alınması için, 1780'den 1829 Edirne Antlaşmasına kadar, yani elli yıl süre ile Rusya'ya karşı askeri ve siyasi işbirliği yapmışlar, fakat bundan da olumlu bir sonuç alınamamış, Osmanlı Devleti de zaten kendisinin olmayan haklarından vazgeçtiğini beyanla sahneden çekilerek, adeta Rusya'yı, Çerkesya'yı işgale teşvik etmiş oluyordu.

Rusya, Çerkeslerin Karadenizle ilgisini kesmek için kıyı boyunda kaleler yapıp asker yerleştirmeye başlamıştı. Doğudan da Kuban Nehrini geçerek batıya doğru yürüyor, böylece Çerkesleri bir çembere alarak teslime zorluyordu. Os-

manlı Devleti, Çerkeslere yardım etmediği gibi Ruslarla arasını açacağı gerekçesiyle Çerkeslerin savaşmasına karşı çıkıyordu.

Bu karmaşa içinde, yukarda değindiğimiz gibi İngiltere'nin sahneye çıkarak Çerkeslerle ilişkiye geçtiğini görüyoruz. Ancak İngiltere hükümetinde bu konuda görüş birliği yoktu. Başta dışişleri bakanı olduğu halde Rusya ile işbirliği yapılmasını savunanlar da vardı.

İlk girişim olarak İstanbul'daki İngiliz elçisi, yanında görevli olarak çalışan David Urguhart'ı, 1834 sonbaharında Batı Çerkesya'ya gönderdi. Çok kısa süren bu gezide Urguhart, Çerkeslerin durumunu anladı ve onlarla 30 yıl sürecek bir diyaloğa girdi. O Çerkesleri sevdi, Çerkesler de onu sevdiler. Bu dostluk, Kafkasya'nın tamamen işgal edildiği 1864 yılına kadar sürdü.

Urguhart Çerkesler için elinden geleni yaptı. Çıkarttığı gazete ve yaptığı konuşmalarla Çerkeslerin haklı davasını İngiliz halkına ve dünyaya anlatmaya çalıştı, fakat İngiliz hükümetine anlatamadı. Onun özverisi, Çerkeslere silah göndermek için, evindeki değerli gümüş takımlarını satmaya kadar vardı. Bu Çerkes dostunu gönüllerinde yaşatmak, gerekirse heykelini bile dikmek, Çerkesler için bir vefa borcudur.

1836'da James S. Bell, tuz, baharat ve cephane yüklü Vixen Gemisiyle 1836 yılında Çerkesya kıyılarına gitti, fakat Ruslar gemiye ve mallara el koydular. Bu olay, uzun süre hukuki ve siyasi tartışmalara konu oldu.

Bu defa Bell ve Longworth 1837'de Çerkesya'ya değişik isimlerle ve gizli olarak gittiler. Tabii Rusya bunu hemen haber aldı, onları öldürenler için ödül koydu.

Mr. Bell, sağlığını, hatta hayatını tehlikeye atarak Çerkeslerin içinde üç yıla yakın kaldı. Kabileler arası merkezi siyasal bir örgütlenme (devletleşme) için çaba gösterdi, danışmanlık yaptı.

Çerkesler ondan gücünün üstünde yardım beklediler, ona fazla umut bağladılar, onu bir çeşit İngiltere'nin temsilcisi gibi görmek istediler. Bell ise Çerkesya'yı, büyük ticari bağlantılar yapılabilecek geleceğin bağımsız bir ülkesi olarak görmek istiyordu. Belki de denebilir ki Çerkesler can derdinde, Bell ise mal derdindeydi.

Kitap, o dönem Çerkesya'sını coğrafyasıyla, insanıyla ayrıntılı olarak anlatan önemli bir belgedir.

Konuyla ilgilenen herkese kitabı okumasını tavsiye ederken, bir fikir vermesi

bakımından bazı alıntılar yapıyorum:

- Çerkesler, Kafkasya'nın yerli halkıdır. s. 18

- Çerkesler, İngilizlerin gelmesini bekliyorlardı. s. 60

- Sadece yaşlı insanlar ibadet ediyorlar. s. 75

- Mansur (ünlü lider ve savaşçı): "Türkler bizi yüz üstü bıraktı." s. 82

- Bu insanları tanıdıkça hayran oluyorum. s. 85

- İşgal altındaki bölgeler, ayaklanmak için İngilizlerin işaretini bekliyorlar. s. 90

- Toprakta mülkiyet yok, yararlanma hakkı var. s. 123

- Ruslar, "böl-yönet" yöntemini kullanıyorlar. s. 123

- Her kabile, yaşlılar tarafından idare ediliyor. s. 125

- Rusya, Çerkesya'da bir karış toprağa sahip değil. s. 163

- Yemin, Kur'an üzerine yapılıyor. s. 193

- Şapsığ, Natuğac ve Abzeh kabilelerinde asillerin etkisi yok. s. 202

- Çerkesler hiçbir zaman Osmanlı'nın bir parçası olmadı. s. 203

- İngiltere, tüm Kafkaslıları, tek bir sancak altında toplanmaya çağırmalıdır. s. 203-204

- Jane Kabilesinin çoğu vebadan ölmüş. s. 210

- Müslümanların inancı yüzünden bu meşe palamutu ile beslenmiş yabani domuzlardan kendimize ziyafet çekemiyoruz. s. 215

- Kocanın, karısının hastalığı ile ilgilenmesi ayıp sayılıyor. s. 216

- Kuban ötesi baskın için atlı ve piyade olarak beş bin kişi kadar toplanmıştı. s. 221

- Çerkesya'nın bağımsızlığı, Türkiye, İran ve İngiltere'nin çıkarınaydı. s. 224

- David Urguhart: "Çerkesler, beş bin yıllık bir mirasın bağımsız varisleridir. s. 226

- Çerkeslerin kökeni, aşılamaz bir bulut kümesiyle kaplı bulunuyor ve ilk tarihleri hakkında pek bir şey bilinmiyor. Bu nedenle milli karakterlerinde görülen farklılıkların açıklanması imkansız hale gelmektedir. Buna dilden gelen bir zorluk da eklenmelidir. Çerkeslerin tuhaf dillerini öğrenmiş bir araştırmacının yetişmesi uzak bir ihtimaldir. s. 227

- Rusya'nın amacı, Kuban yöresini dize getirmek ve deniz kıyısını ablukaya almaktı. s. 235

- Bjeduğlar, Abzehlerden sığınma istediler. s. 236

- Ruslar, yaptıkları kalelerden dışarı çıkamıyorlar. s. 239

- İç taraflardaki dağlık kısımlarda, birçokları, hiçbir dine aldırmadan yaşıyorlar. s. 240

- Çerkesler, tuz ihtiyaçları sağlanabilse, Ruslara karşı kırk yıl daha dayanabilirler. (30 yıl kadar dayandılar) s. 243

- Gagra'dan Tuapse'ye kadar bir konfederasyon var. s. 248-279

- Kıyılar elimizden çıkarsa, dağlara çıkıp kendimizi savunacağız. s. 250

- Mr. Bell'in Çerkeslerle yaptığı sözleşmeye göre, Çerkesler Bell'in mallarını pahalı alacaklar, ona sattıklarını ucuz satacaklar. s. 250

- Baron Rozen (Rusya'nın Kafkasya başkomutanı): Biz İngiltere'ye bir çocuk gibi davranıyor, ona her istediğimizi yaptırıyoruz. s. 255

- Rusların hizmetinde olan Azralar (Abazalar), Çerkeslere bilgi veriyor. s. 260

- Burada hediye, dostluğun ve zenginliğin dolaşımını sağlamaktadır. s. 263

- Yaralıyı ziyaret: On beş yirmi kişiye varan kalabalıklar genellikle bütün gece yaralının yanında kalıyor. Gecenin büyük kısmı yaralıyı eğlendirmek için şarkılar, danslar ve diğer eğlencelerle geçiriliyor. Yaralıyı uyutmuyorlar. (Bell, bu geleneği eleştiriyor.) s. 271

- Rus askerleri şöyle diyor: "Dünyada iki güç var: Gökyüzünde Allah, yeryüzünde Çar... Gök kubbe yer yüzüne düşecek olsa, Rus süngülerinin onu havada tutmaya gücü vardır." s. 276

- Bell'in Çerkesya'daki yaşantısından bir parça: Hemen hemen dört aydan beri kaldığım bu vadide, dışarda tek başıma uyudum... Koltukta saatim, gümüşlü enfiye kutum, gümüş işlemeli kamalarım, bıçaklar ve diğer eşyalarım bulunmaktaydı. Gündüzleri sık çıktığım yürüyüşler sırasında bunları bırakıp gidiyordum... Şimdiye kadar tek bir eşyam kaybolmadı. s. 296

- Az bir disiplinle Çerkesler, dünyanın en iyi süvarilerini oluştururlar. s. 298

- Çerkeslerde akraba evliliği yasaktır. (Uzak akrabalık da olsa.) s. 308

- Bütün bu gördüklerimden sonra söyleyebilirim ki Çerkesler şimdiye kadar gördüğüm en nazik millettir. s. 309

- Ruslar, doğuda işgal ettikleri ovalık bölgelerde zorla büyük sayıda Çerkes süvari kuvvetleri topluyorlar. s. 319,324

- Çerkeslerin haklı davası başarıya ulaşacak ve bağımsızlıklarını kazanacaklar. s. 338 (Bell'in bu tahmini tutmadı.)

- Rusya, büyük Kabardey'i kolonileştirmeye başlamış bulunuyor. s. 387

- Psebebsı Vadisinin yok edilmesi, bizzat Çarın kendisi tarafından özel ola-

rak emredilmiş, çünkü orada baş suçlu Hauduko Mansur'un (Çerkes ünlü lideri ve savaşçısı) köyü bulunmaktaydı. s. 340

- Bu baskının bu şekilde sona ermesinden sonra Çerkeslere duyduğum büyük hayranlığımın daha da artmasından başka bir şey düşünemiyorum.

- Çerkeslerin şu andaki mücadele ruhu (Kasım 1838) her zamankinden daha kuvvetli. Direnişleri çok daha örgütlü ve verdikleri mücadele dört yıl önce Mr. Urguhart'ın buralara ayak basarak Çerkeslerin davasını dünyaya tanıttığı zamandan beri en etkin seviyesine erişmiş bulunmaktadır. s. 343

- Ülkenin kahramanca verdiği mücadele sayesinde iç işleri parlak bir şekilde gelişirken, eğer dış gelişmeler böyle olumsuz devam ederse, ülke çaresiz bir şekilde boğulmaya mahkum olduğundan yakında batacaktır. (Gerçekten öyle oldu.) s. 344

- Öğrenebildiğim kadarıyla delilik bilinmiyor. Sanırım bu hastalık ticaretin ve medeniyetin beraberinde getirdiği bir hastalıktır. s. 348

- Kendi bölgesinde hırsızlık yapanlar şiddetle cezalandırılıyor. s. 358

- Baskınların amacı, ganimet değil ün yapmak. s. 358

- Sığınmacıları geri veren Megoş kabilesi cezalandırıldı. s. 361-361

- Kuban Nehrini geçerek Çerkeslere sığınan on bin Negay'ın geri dönmelerini sağlamak için Ruslar, onların kadınlarını ve çocuklarını kaçırdılar. s.362

- Mr. Bell, kendisinden 13 yıl önce Çerkesye'yi gezmiş olan Fransız Marigny'yi, Çerkesleri iyi anlayamamış olmakla eleştiriyor. Mr. Bell'e göre Çerkesler, devletleşmedikleri için özgürlüklerini ve kimliklerini koruyabilmişlerdir. s. 366

- Burada kanunlar, komşuları olan Rusya ve Türkiye ve İran'da görülmeyecek biçimde herkese eşit olarak uygulanmaktadır. s 380

- Burada iki çeşit kanun uygulanır. Biri Çerkes gelenekleri, diğeri de Osmanlı (İslam) kanunlarıdır. s. 381

- Çerkes halk demokrasisi, Amerikan demokrasisinden daha iyi çalışıyor. Çerkesya'da en iyi ve akıllı olanlar güç ve otorite elde edebilirler. İnsanların, özgürlükleri konusunda çok duyarlı olmaları, toplumu ilgilendiren bütün sorunların açık olarak görüşülmesini gerektirmektedir. s. 381

- On günlük bir ayrılıktan sonra, döndüğümde buranın erkekleri, kadınları, çocukları ve köpekleri tarafından, sanki burada doğmuşum gibi sıcak bir ilgiyle kar-

şılandım. s. 383

- Ruslar baskın yaparak ev sahibimin dokuz yüz koyununu götürdüler. Rus generali, işbirliği karşılığında koyunlarını geri verebileceğini teklif edince, ev sahibim, bir Romalı metanetiyle şu cevabı verdi: "Bu koyunlar generale afiyet olsun. Benim hâlâ ihtiyacım kadar mal varlığım var ve kendisinden hiçbir iyilik istemiyorum." s. 384

- Ülkenin en gözde uğraşları: Savaş, av ve at yarışları. s. 409

- Ruslar el bombaları kullanıyorlar. s. 429

- Kongre süresince, böylesine büyük bir kalabalığa hitap eden ve bazılarının konuşmaları oldukça uzun süren bu konuşmacıların gösterdikleri son derece büyük nezaket, enerji ve alçak gönüllüğe sık sık hayran olup, çarpıldım. Özellikle iki kişi hitabet konusunda, benim senatoda, baroda veya tiyatroda gördüğüm herkesle yarışacak, hatta onları geride bırakacak nitelikteydiler. Bunlardan Ali Bi, kırk beş, Kerantuk ise otuz yaşlarındaydı. Her ikisi de korkusuz birer savaşçı olup eğer sağ kalırlarsa, ülkenin bu kısmının en önemli yöneticileri arasına gireceklerdir. s. 434, 435

- Sohum, hiçbir zaman Osmanlı Devleti tarafından yönetilmedi. s. 436

- Kongrede 15 gündür devamlı toplantılara katılmak, artık benim için yorucu olmaya başlamıştı, çünkü günün büyük bir kısmında bir hakim edasıyla yaşlılar arasında oturmak zorundaydım. Oturaklarımız da sadece eğrelti otları veya ceviz yapraklarıyla yumuşatılmış topraktan ibaretti (Toplantı, açık havada yapılıyor). Peki buradaki Thamadelere (seçkin yaşlılar) ne demeli? Yaşlı olmalarına rağmen bu kadar fiziksel ve ruhsal güçlüklere katlanabiliyorlar. Şahsi işlerini bir yana bırakıyorlar ve onların bu özverilerinin karşılığında aldıkları sadece bir vicdan rahatlığıdır...

Kongre geceleri, şarkılar, danslar ve tabanca atışları arasında yapılan eğlence ve ziyafetlerle geçti... Paris'ten bale hocaları gelerek bu çevik Azra (Abaza) gençleri arasında çok şeyler öğrenebilirler. s. 436

- Ruslar, karaya on bin asker çıkarmayı başardılar. s. 439

- Abzeh bölgesine Makups vadisinden girdim. Yedig soyuna mensup Hajiyike Mehmet tarafından karşılandım. Rusların hakim olduğu Bjeduğ bölgesi, buradan sadece yarım günlük mesafede bulunuyor. s. 441

- Abzehler, general Sass'ın barış teklifini geri çevirirken diğer eyaletlerin ba-

rış şartlarını ileri sürdüler. Bunlar, Rusların Sohum'dan Anapaya ve Anapa'dan Karaçay'a kadar her yerden çekilmeleriydi. s. 442

- Atalık (P'ur) törenini görmek için Ali Bi grubuna yetiştim. Atalık grubu ile gittiğimiz köyün gençleri arasında, gelenek gereği, ağaçlardan kopardıkları dallarla birbirlerine kıyasıya saldırdılar. Yaralananlar da oldu. Sonra bir araya gelip gülüşerek hangi tarafın daha başarılı olduğunu tartıştılar. P'ur töreni (başka aileye verilerek birkaç yıl orada eğitilen çocuğun baba evine geri götürülmesi), at yarışları ile sona erdi. s. 444

- Ruslar, Abun'a yakın yerlerdeki ovalık ve korumasız alanlara yaptıkları bir baskın ile fakir halka ait birkaç bin koyunu sürüp götürmüşler. s. 460

- Çerkesya, tek başına tecrit edilmiş (dış ilişkilerinden koparılmış) bir halde bulunmaktadır. s. 469

- Kafkaslardaki özgürlük meşalesinin söndürülmesi halinde, Rusya'nın saldırgan konumu artacaktır. s. 470

- Çerkesler üç ay içinde, kıyıdaki hemen hemen bütün Rus kalelerini ele geçirmiş bulunuyorlar (1840 ilkbaharında). Bu kaleleri Ruslar, son dört yıl içinde, büyük kara ve deniz kuvvetleri kullanarak, çok büyük mal ve kan karşılığında kurabilmişlerdi. s. 468-469

Yazıyı bitirmeden önce, muhtemelen başka toplumlarda rastlanmayan, sadece Çerkeslerde bulunan bir gelenekle ilgili olarak bir açıklama gereğini duydum.

Söz konusu gelenek, "Atalık" geleneğidir. Çerkescede "P'ur" denilmektedir. Besleme, büyütme ve eğitme anlamlarını içerir.

Bu geleneğe göre durumu iyi olan bazı aileler, erkek çocuklarını eğitilmek üzere, güvenilir başka bir aileye verirler. Bu aile aynı köyde olmaz, başka bir köyde olur. Çocuğu alan aileye "Atalık" denilir.

Atalık, çocuğu 7-8 yaşlarında alıp kendi evine götürür. 13-14 yaşına kadar besler, büyütür, çok yanlı olarak eğitir. Görgü kuralları, spor, ata binme, silah kullanma gibi çeşitli konularda özenle eğitir. Öyle ki eğitim bittiğinde delikanlılık çağına basan genç, tam bir centilmen ve savaşçı olmuştur. Eğitimi biten delikanlı, büyük bir törenle baba evine götürülür ve teslim edilir. Karşılıklı hediyeler alınıp verilir. Bu ilişki, iki aileyi birbirine, akrabadan öte dost durumuna getirir.

Bu gelenek, Kırım Hanlarını da etkilemiş, hanlar çocuklarını eğitilmek üzere Çerkes ailelerine vermeye başlamışlardır. Atalıkta yetiştirilen prensler, Çerkesceyi

ve Çerkes geleneklerini de öğrendiklerinden, Çerkeslerle Kırımlılar arasında yakınlaşmaya ve kaynaşmaya ortam hazırlamıştır.

Konuyu tam bilmeyenlerin, özellikle yabancı yazarların düştükleri yanlışlıklar şöyledir:

1- Yaş konusunda: Çocuk 7-8 yaşlarında verildiği halde, kimileri doğar doğmaz verildiğini, kimileri de 3-4 yaşlarında verildiğini yazmaktadırlar ki yanlıştır.

2- Cinsiyet konusunda: Kız çocuklarının da atalığa verildiğini yazanlar vardır ki o da yanlıştır. Kızlar, kendi evlerinde eğitilir.

3- Çerkes olma şartı: Çocuk Çerkes olmayan bir aileye atalık olarak verilmez, çünkü çocuğun Çerkes kültürüne, geleneklerine ve değer yargılarına göre yetiştirilmesi gerekir. Bunun için de atalığın Çerkes olma şartı kaçınılmazdır. Aksi halde atalık bu işin altından kalkamaz.

J. Bell, kitabında bir Ermeni atalıktan söz etmektedir:

"Bugün burada bulunan ve Mansur'un oğullarından birinin atalığı olan zengin bir Ermeni, buradaki Müslümanların ne kadar liberal olduklarının en büyük ispatıdır." s. 120

Mr. Bell'in buradaki gözlemi ve bilgisi yanlıştır, çünkü yukarda açıklandığı gibi atalık olmanın sosyal şartlarına aykırıdır.

Gezginler, bir toplum içinde yıllarca kalmış olsalar da, olaylara kendi koşullanmalarına ve kültürlerine göre baktıkları için, değerlendirmelerinde yanılgıya düşebilmektedirler. Bu da olağandır. Çünkü bazı şeyler, gözlenerek değil, ancak yaşanarak öğrenilebilir.

Burada söz konusu olan, bir Ermeninin küçümsenmesi değildir. Toplumlar ve bireyler birbirleriyle ilişki kurup birbirlerinden etkilenebilirler. Bu olgu dünyada giderek hızlanmaktadır.

Ama sonuç olarak bireyler ve toplumlar, başkalarına ancak kendilerinde var olanı verebilirler.

Kafkasya halklarının özgürlük ve bağımsızlık savaşlarına, yazarak veya başka şekillerde destek vermiş olan Davit Urguhart, James S. Bell ve diğer Kafkasya dostlarına şükran borcumuzu tekrarlamak bizim için insani ve vicdani bir görevdir. ▲

Hey Komşu...

Son gelişmeler ışığında kısa değinmeler... Rusya Federasyonu Türkiye ilişkilerine kısa bakış... Bir Çerkes... Ethem...

Ali Çurey

Rusya Federasyonu Başbakanı sayın Çernomirdin, başbakanımız sayın Mesut Yılmaz'a,

- Arkadaş, PKK ile Çeçen'ler üzerine politika yapmayalım, bunları bırakıp işimize bakalım. Bak biz iki millet tarih boyu gül gibi geçinip bu günlere ulaştık. Böyle iki kıytırık mesele için neden aramız açılsın. Biz Karadeniz boğazlarından rahat geçelim. Doğalgaz ve petrol boru hatlarını konuşalım. Yeni Cumhuriyetlerin doğal kaynaklarını nasıl paylaşacağımıza karar verelim. Geçmişte oluğu gibi dostluk, kardeşlik ve barış içinde birlikte, birbirimizin toprak bütünlüğüne zarar verecek tutumlardan kaçınarak, bölgenin pastasını kardeşçe pay ederek yaşayalım. Bak yıllarca bel bağladığınız Avrupa size ne yaptı. Kalleş onlar. Sizi anlayacak bizden başka millet olamaz. Çünkü biz tarih boyu dostuz. Var mı bir çekişmemiz? Aramızı açmak isteyen PKK ile Çeçen'lerin canı cehenneme. Hele Çeçen denilen O haydutlar çok zararlıdırlar. Buna rağmen insani açıdan yaklaşarak onları toptan imhaya pardon, islaha çalıştık... ama nafile. Bakınız sizin de hayati meseleniz olan köktendincilik Çeçenlere de sıçradı. Maazallah orada şeriat devleti kurulup da size ihraç etmeye başlarlarsa nice olur haliniz? Ben sizi düşünüyorum, yoksa Çeçenler bize ne yapabilir ki? Onun için Onlara ve yurttaşınız olan tüm Kafkaslılara göz açtırmayın. Ayrıca PKK belasını başınıza Çeçenler sardı. Memet Ali Birand kardeşimiz günlerdir yazıyor. "Çeçenlere dikkat! Çeçenlere dikkat!" diye. Kulak vermek lazım. Böyle deneyimli bir gazeteciye. Bir bildiği olmasa yazar mı? Bak Abhazya ne oldu. Ambargo uy-

gulayınca, Gürcistan rahat nefes aldı. Şimdi Kıbrıs meseleniz var. Birlikte bunları çözelim. Ermenistan-Azeri meselesine gelince şimdilik bu yarayı kaşımanın bir yararı yok. Bu konuda alıngan davranmayın. Önce biz kendimize bir gelelim ve o sözde cumhuriyetlere görürsün ne yaptığımızı. Ama şimdi bir dost ve kardeş ülke olarak bize bazı konularda zorluk çıkarmayın. Kara Deniz Boğazından rahatça geçelim. Yeni cumhuriyetlerin kaynaklarını gönlümüzce kullanalım. Toparlarsak, bölgenin hakimi yine biz olalım. Size de pay verelim, diyorum; ya siz ne diyorsunuz sayın Mesut Bey kardeşim...?

- Ben de diyorum ki; bir kapı kapanırsa başka bir kapıyı Allah açar. Bakınız, Rusya federasyonu başbakanı hemen bize geldi. Amerika arkamızda, İsrail hemen dibimizde; kim yan bakabilir bize... böylesine güçlü bir ittifak karşısında Avrupa'nın lafı mı olur... Avrupalılaşacağımıza küçük Amerika oluruz... Sonra rahmetli Menderesin de rüyası bu değil mi idi? ▲

BİR ÇERKES

Bir Çerkes; adım Arapça, soyadım Türkçe, Kafkas kökenli "Çerkesim ben" diyordu. Çerkesçe bilmem, Kafkasya'yı tanımam ama "Çerkesim ben", Çerkes gibi düşünür, Türkçe konuşurum. Düşünce özgürlüğüm var. Hiç kimse ne düşündüğümü soramaz. Özgür demokrat, laik bir anlayışın güvencesi altında özgürce düşünürüm ve kimse de ne düşündüğümü soramaz. Fakat ben, ne düşündüğümü ve ne için düşündüğümü kimseye söylemem ve de yazmam... Ancak çok güvendiğim biri veya birileri olursa onlara fısıldarım. Örneğin; Çobansam koyunlarıma, sığırlarıma, öğrenci isem duvarlara, işçi isem makinalarıma, kazma veya küreklerime, çiftçi isem toprağa konuşurum ben... Hiç kimse bu hareketimden ve düşüncemden dolayı beni kınayamaz ve beni böyle düşünmemeye zorlayamaz. Zira anayasa güvencesi ve insan hakları savunucularının himayesi altındayım. Beni rahatsız edenler olursa bu kurumlar derhal harekete geçip, onları derdest ederler. Çünkü ben vatandaşım. Vatandaşı rahatsız etmek, vatanı rahatsız edip onun bir çakıl taşını oynatmak demektir. Bir çakıl taşı oynatanın, kayayı oynatmayacağı ne malum... Dikkatli olmak lazım. Adım Durmuş, Soyadım Söylemez. İmza atamaz. Parmak basamaz. Çünkü parmaklarımı et kıyma makinasında kaybettim.

Çerkes nasıl bir tavuktur?

- Haa sahi, arkadaşım; sen hiç "Çer-

kes nedir" duydun mu?

- Duydum, O bir tavuktur.

- Nasıl yani.

- Kardeşim, Çerkes tavuğu yok mu? Veya tavuk Çerkes?

- Valla Çerkes tavuğunu duydum da, "Tavuk Çerkes"i hiç duymadım.

- Kardeşim, ha Hasan kel, ha kel Hasan. Ne farkeder. Çerkes tavuğu, Çerkes olan bir tavuktan yapılır. Bir de Çerkes Kızı vardır. Yani güzel olurmuş.

- Be kardeşim, Çerkes bir tavuksa nasıl kız olur?

- Tavuk zaten kızdır. Yani dişidir. Erkeği horozdur. Yani tavuğun beyi.

- Haa şimdi anlaşıldı. Çerkes'in dişisi tavuk, erkeği horozdur, diyorsunuz.

- Şimdi aklıma geldi, horozdan Çerkes tavuğu olur mu?

- Olmaz. Şayet olmuş olsaydı, Çerkes tavuğu yerine; Çerkes horozu derlerdi demek ki olmuyor.

- Peki dostum, Çerkes Ethem diye birini duydun mu?

- Duydum. O bir vatan haini idi. Öyle okudum ve öyle duydum.

- Ama bir tavuk vatana nasıl ihanet eder?

- Eder, kardeşim eder. Ağız tadıyla yenilebilecek bir Çerkes tavuğu olmadı mı o hain demektir. Tavuk tavukluğunu, horoz da horozluğunu bilmedi mi, yani zamansız öten horozu keserler... Adet öyledir bizim bura illerde...

- Anlaşıldı. Çerkes; Çerkes tavuğu, Çerkes kızı ve Hain Çerkes Ethem'den oluşan bir kuş tüyüdür veya tavuk türü... ▲

ETHEM

Ethem Bey, Ethem Bey kardeşim, Kahraman Ethem..." derken, "Çerkes" ve "Hain" oluveren Ethem. Kurtuluş Savaşının başından günümüze değin basılı yayın ve görsel yayının gündeminden hiç düşmedi. Zaman zaman aydın geçinenlerin ve zaman zaman da muhafazakarların yazı, panel, konferans, sinema ve hatta tiyatro malzemesi oldu. Ve olmaya devam etmektedir. Ethem neden bu denli işlenir. Sorgulanır ve hatta bazen mahkum ve bazen de beraat ettirilir? Anlamak gerçekten çok güç. Ancak Ethem, askeri anlamda mücadelesinin tümünde başarılı olmuş bir gerilla ustasıdır. Onu en sevmiyenler dahi bu tarafını teslim ederler. Fakat ne oldu da Ethem "Hain" ve "Çerkes" oluverdi. Bir insan aynı anda iki yere "İhanet" ve "Hizmet" içinde olabilir mi? Var sayalım ki öyle. Bu takdirde bir başka soru akla gelmektedir. Pekii o halde Çerkes Ethem kime hizmet etti? Her halde Çerkeslere değil.

Kurtuluş Savaşında bir başka köken-

den insanlar "Hain" veya "Kahraman" olarak kendi kökenleriyle anılmazken ve yazılmazken Ethem neden bunların istisnası oldu? Benim aklıma gelen yanıt şu: Kurtuluş Savaşının mimari kadrosunda sayısal çoğunluğun Çerkes olması "Zaferin" paylaşımında dengenin sağlanmasını güçleştirebilirdi. Bu nedenle Kurtuluş Savaşının "Milli" olması için gayri millilerin tasfiyesi gerektiriyordu. O bakımdan "Milli" sözcüğüne ve "Onun" içeriğine dikkat edildiğinde, Ethem'in "İsyan etme noktasına" getirilişi ve isyanla birlikte tasfiyesi "Hain" ve "Çerkes" sıfatlaması zinciri veya bağlantısı net olarak görülecektir. Bu üstün siyasi tavrın farkına varamayan Ethem, yazar, araştırmacı ve şair sayın Yaşar Bağ'ın deyimi ile "Gerillacı Ethem", Siyasetçi Ethem'e mağluboldu." ▲

Süleyman Bey Çocuğu

Altay Martı

Altay Martı hem bir yazar hem de tıp doktoru. Elindeki neşteri, yalnızca vücudumuzun hastalıklı yerlerine vurmuyor. Hayatı, yurttaşlarına zehretmekle uğraşanları ve onların icraatlarını da, kalemiyle neşterliyor. Gülmemizi, düşünmemizi, üzülmemizi sağlayarak...
Altay Martı, "önce okumayı, sonra yazmayı öğrendim" diyor. Öykü, anlatı ve denemeleri sırasıyla Express, Leman, Söz, Öküz, Dinazor ve Fesat dergilerinde yayımlandı. Altay Martı kitap dünyasına 1996 yılında yayımladığı üç kitapla merhaba dedi: Savaş ve Kalbim, Ağır Aksak Öyküler, Öldürmenin Erkek Yüzü. Bu yapıtların ardından, Geçkin Bir Kadın adlı kitabını 1997 yılında Çiviyazıları okurlarıyla buluşturdu. Süleyman Bey Çocuğu adlı kitapla birlikte Altay Martı'nın tüm kitaplarını -eskileri ve yenileri- sizlerle buluşturacağımızı müjdelemek istiyoruz. Altay Martı ve okurlarına "Aramıza hoşgeldiniz!" diyoruz.

1 Ayda 2. Basım

Çiviyazıları

Kafkasya İle İlgili Kısa Değinmeler Kısa Haberler

Tarık Kutlu'ya Akademi Üyeliği... Kafkas-Lak Mitolojisinden: Nartlar ile Kartallar... Avrupa Birliği Üyesi Devletlerde Konuşulan Az Yaygın Diller ve Kültürlerden Kısa Haberler... Sardunya Adasında Zafer... Strasburg'ta Sempozyum... Kafkasya ile İlgili World Wide Web-Sayfaları-Pages

Tarık Kutlu'ya Akademi Üyeliği

Dergimizin kurucusu, danışma kurulu üyesi ve yazarımız Tarık Cemal Kutlu'ya "Şeref Üyeliği"

Çeçen asıllı bilim adamı Tarık Cemal Kutlu'ya Çeçenya'nın başkenti Caharkale'de (Grozni) bulunan Devlet İlimler Akademisi tarafından "şeref üyeliği" verildi. 24 Mart 1998 Pazar günü yapılan toplantıda Kutlu'ya bu ünvan, oybirliğiyle verildi. Akademi 5 yıldan beri yurtdışında bulunan 6 kişiye bu ünvanı vermişti. İstanbul'da yaşayan Tarık Cemal Kutlu'nun yayınlanmış eserleri arasında İmam Mansur (1987) en ünlüsüdür. Kutlu, Tahir'ün Mevlevi'nin edebiyatımıza kazandırdığı "Şeyh Şamil'in Gazavatı" adlı eserini de 1987'de sadeleştirmişti. Aytek Kunduh'un yazdığı "Kafkasya Müridizmi" adlı eserini Türkçe'ye tercüme eden Kutlu, Çeçen yazarı Mohmad Mamakayev'in "Zelimhan" adlı romanını da Türkçeye çevirmişti.

Kafkas-Lak Mitolojisinden:
Nartlar ile Kartallar

Eski çağlarda Avazlar döneminde büyük ve güçlü Nart boyu varmış. Bu boydan gelenler dalyan gibi, boylu poslu, güçlü, mert, cesur insanlar olarak tanınırlar ve Kafkasya'nın dağları ile ovalarında yaşarlarmış.

Onlarda bugünkü insanlarda olduğu gibi kurnazlık, şeytanlık yokmuş. Sert ik-

limde dağların doğasıyla serpilip gelişirlermiş. Gözüpek, cesur, düşmana karşı atak insanlar olarak tanınırlarmış.

Dostluk ve sevgi dolu, karakter sahibi, vatan toprağına aşık bu insanlar, tanrılar arasında en fazla saygı, sevgi dolu olanın da Zal ile Ateş Tanrısı Tzu olduğunu söylerlermiş.

Ateş Tanrısı Tzu tarafından sevgi ve aşkla dolu, çalışkan, özgür, bağımsızlığına düşkün, karakter sahibi kimselere alevli kılıçlar verilirmiş. Böyle bir kılıçla bir vuruşta pekçok düşman yok edilebiliyormuş.

Bir tarihte çok kalabalık bir kara halk, Nartlara karşı saldırıya geçmiş. Bu düşmanlar pek de sinsi imiş. Kara düşmanlar, Nartların hakkında neredeyse gelmek üzereymiş. Nartlar çok sayıda düşman askerini yok etmesine rağmen, düşman sayıca oldukça üstünmüş.

Zorlu çarpışmalar yürüten Nartlar savunmalarında yardımcı olması ricası ile Tanrı'ya başvurmuşlar. Tanrı nasihatte bulunmuş... Kara düşmanlara karşı savunma için, alevli kılıçlar kullanmalarını istemiş.

Nartlar alevli kılıçları ellerine alır almaz, pekçok düşmanı yok etmişler. Düşmanların kanı dereleri doldurmuş. Onların kanı kırmızı renkli değil, kara imiş. Düşmanlar alevli kılıçlar karşısında Kafkasya'nın güney batısına doğru gerilemişler. alevli kılıçlar sürekli biçiyormuş onları ve akan kanlardan Karadeniz oluşmuş.

Daha sonra da biçmeye devam etmişler düşmanı, ama bitirememişler. Ne var ki sonraları, hatta günümüze kadar Karadeniz siyah kandan temizlenememiş, adı da Karadeniz olarak kalmış.

Karadeniz'in Yeşildeniz'den farkı nedir?

Ateşli alevli kılıçlar uzun zaman kalelerin kulelerini, dağ başlarını korumada kullanılmışlar.

Yeşildeniz'in kuzeyinde Kaspi Halkı (Hazarlar) yaşarmış. Onların tanrısı da Hhiri imiş. Kaspi Halkı Nartlar ile dostluk kurmuş. Hünerli ve kurnaz olan Kaspi Halkı alevli kılıçları olan Nartları yenmeyi başaramamış. Nartlar ile Kaspiler arasında başlayan savaşlarda pekçok insan yaşamını yitirmiş.

Nartlar bu çatışmalar nedeniyle dağların yüksek yerlerine sığınmak, ayrıca kendi tanrıları olan Zal'a: "Bizleri kartal yapın!" diye ricada bulunmak zorunda kalmışlar.

Zal onların bu isteğini kabul etmiş ve o günden beri Nartlar, kartallar olmuşlar.

Notlar:

Zal, Lak dilinde Tanrı ya. Tzu ise Ateş

Tanrısı'na verilen addır.
Parandalul Tur, Alevli Kılıç; Löhi Duşman, kara düşman anlamına gelir.
Laklar, Kaspi Denizi'ne "Yeşildeniz", kılıca da Gurda Tur derler.

Anlatan: Muhammad Hacı (Kasrak köyü)
Kaynak: Eko Kavkaz (Nr. 1.'95 Moskova)
Çeviren: Musa Ramazan
Yayına hazırlayan: T. Tezin
Derleyen: Halil Halilov

Avrupa Birliği Üyesi Devletlerde Konuşulan Az Yaygın Diller ve Kültürlerden Kısa Haberler

1- Az Yaygın Olan Diller Avrupa Bürosu'nun (EBLUL) Yıllık Çalışma Raporu yayımladı.

İsteme adresi: EBLUL
10 Sraid Haiste İocht
Baile Atha Cliath 2, İrlanda
Tel : 353 1 661 22 05 / 661 87 43
Faks: 353 1 676 68 40

2- İnceleme Gezileri Raporu basıldı.

Avrupa Birliği'ne üye olan devletlerde konuşulan az yaygın olan dillerin kullanıldığı bölgelere yapılan ve Avrupa Komisyonu tarafından parasal bakımdan desteklenen gezilerle ilgili İnceleme Gezileri Raporu (Study visit Annual Report 1995-1996) basılmış bulunuyor.

EBLUL adresinden istenebilir.
İlk yayınla ilgili adrese bakınız.

3- Avrupa Birliği'nin azınlık dilleri ve kültürleri için sağladığı parasal destek sürüyor.

Başvuru adresi:
European Commission
DG XXII, Mrs. Olga Profili
200 rue de la Loi, B-7 6/34
B-1049 Brüssel, Belçika
Email: langmin@ dg 22. cec. be

4- Avrupa Okulu/Euroschool/Euroschule

Başvuru adresi:
Mr. Donald Martin
4 Airigh Ard, Stornoway, Isle of Lewis PA 87 2UN, Schottland-İskoçya

5- İtalya İçişleri Bakanlığı önemli bir kitap yayımladı.

"Avrupa-Kültür ve Azınlıkların Korunması" adını taşıyan bu kitabın hedef okur kitlesini gençler oluşturuyor. Jean Pezzoli

6- Meydanların, sokakların adları değiştiriliyor. Fransa'nın Herault yöresinde meydan ve sokak adları değiştirilerek bunlara Oksitan diliyle yeni adlar veriliyor. Daha geniş bilgi için başvuru adresi:

J. F. Courouau
Servici de lenga Occitana
Universite Paul-Valery
F- 34199 Montpelhier /
Montpellier cedex 5
Tel : 33 467 14 21 72
Faks: 33 467 49 05 57

7- Ulah Dili Hakkında

Avrupa Parlamentosu, Ulah Dili ve Kültürünün korunup geliştirilmesi için bir tavsiye kararı almış bulunuyor. (24 Haziran 1997, 18. Oturum, Belge No. 7728)

8- Fransa'da Oksitan Dilinde televizyon filmlerinin üretilmesini talep eden ve bu yöndeki girişimleri destekleyen çalışma grubu ile ilgili yazışma adresi:

Collectif Auvergne Bourbonais
Velay de L'audo-visuel. BP 602
F- 15006 Aurillac, Fransa
Tel : 33 4 71 64 34 21
Faks: 33 4 71 48 19 63

Not: Yukarıdaki 8 kısa haberin kaynağı:

Contact Bulletin (Nr. 2, 1997,
Dublin, İrland)

Çeviren: Aptullah İ. Dipşov

Sardunya Adasında Zafer

İtalyan Parlamentosu tarafından 1998'in 1 Ocak günü kabul edilen "Ada Dillerinin Korunması ve Geliştirilmesi Hakkındaki Yasa" yürürlüğe girdi. Yasa, bu dillere temel mülkiyetin önemini atfediyor.

Sardunya dili böylece (Aynı şekilde Alguer-Alguero yöresindeki Katalan dili gibi) İtalyanca ile aynı dereceye sahip resmi dil statüsü elde ediyor.

Böylelikle bütün Sardunyalılar resmi makamlarla olan ilişkilerinde kendi dillerini kullanabilecekler. Ayrıca Sardunya dili okullarda öğretilecek. Bu, demokrasi için bir zaferdir!

Çeviren: Ö. Faug

Kaynak: FUEV-Aktuell, Nr. 63, Seite 6, (D-24939 Flensburg)

Strasburg'ta Sempozyum

26-27 Mart tarihlerinde Strasburg'ta hükümet ve sivil toplum örgütleri temsilcilerinin katıldığı "Avrupa Bölgesel Veya Azınlık Dilleri Şartı" ile ilgili bir sempozyum yapıldı.

Avrupa Ulusal Azınlıklar Federalist Birliği (Federal Union of European Nati-

onalities, Föderalistische Union Europaeischer Volksgruppen) bu sempozyumda başkan Romedi Arquint ve yardımcısı Joseph von Kömlossy tarafından temsil edildi.

Çeviren: Ö. Faug

Kaynak: FUEV-Aktuell, Nr. 63, Seite 1, (D-24939 Flensburg)

Kafkasya ile İlgili World Wide Web-Sayfaları-Pages

1- http: // www. bsos. umd. edulcidcm/mar
Mektup adresi: Anne Pitsch, CIDCM, University of
Maryland, College Park, MD, 20742, USA
Email: m-apitsch@ bss 1. umd. edu.
2- http: eurasianews. com/erc/homepage. htm.
3- http: garnet. berkley. edu/-bspl
Program in Soviet and Post-Soviet Studies
bsp @ garnet. berkeley. edu.
Adress: University of California at Berkeley 361,
Stephens Hall 2304, Berkeley, CA 94720-2304
Phone: 510/643-6737,
Faks: 510/643-5054

4- http: //garnet. berkley.edu/bsplcaucasus/caucprog.html

5- http: //www. vub.ac. be/poli/
http: //www. sanet. ge/iacrs/issue/11996. pdf.
6- http: //www. rz.uni-frankfurt. de/-vjacoby/transcaucasus. htm/

7- http: //userpage. fu-berlin. de/-jkoehler/index.htm

8- http: //www. ibt. ku.dk/caucasus

9- http: //socrates.berkeley.edu/bsp/caucasus/caucprg.html

10- http: //www.yı.com/home/AbzakhEdris/index.htm

Hazırlayan: Gönül Fuat Faug

Kafkasya ile İlgili Gazete, Kitap, Dergi ve Kasetler

Çveneburi, Kültürel Dergi... Tzeğus... Özgür Kafkasya... İki Aylık Sanat ve Düşün Dergisi; Nart ... Eskişehir Kuzey Kafkas Kültür ve Dayanışma Derneği Kültür Sanat Haber Bülteni... Kafkas Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı Bülteni... Dirmit Gulya... Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi... Çerkes Masalları... Uzuntarla

Çveneburi
Kültürel Dergi

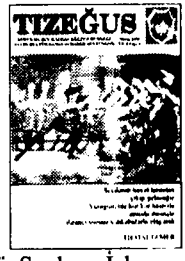

Dergi, 28. sayısıyla daha geniş ufuklara açıldığını müjdeliyor. Artık ***çveneburi***'yi gazete bayilerinin yanısıra, kitabevlerinde, Türkiye'nin en uzak köşesindeki bir kitapçıda da bulabileceksiniz.

Çveneburi dergisi, sizlerden yazı, anı, belge, fotoğraf, abone olma, abone bulma ve dergi satma gibi konularda ilgi ve ilişki bekliyor.

Adres: Halaskargazi Cad. Rişvanoğlu Ap. No: 59/5 Harbiye/İstanbul
Tel : 0212. 231 08 04 - 233 56 82
Fax: 0212. 233 71 04

Tzeğus / ***Düzce Kuzey Kafkas Kültür Derneği Aylık Kültür Sanat ve Haber Bülteni***

Düzce Kuzey Kafkas Kültür Derneği'nin Aylık Haber Bülteni 6. sayısıyla sizlerle birlikte.

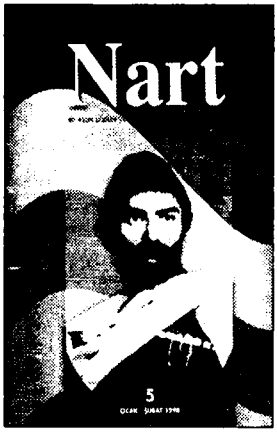
Adres: İstanbul Cad. Seyfi Seyhan İşh. Kat: 4 Düzce Tel : 0347. 514 49 54

Özgür Kafkasya
Samsun Kuzey Kafkasya Kültür Derneği Yayın Organı

Samsun Kuzey Kafkasya Kültür Derneği'nin yayın organı Özgür Kafkasya 9. sayısıyla sizlerle.
Adres: PK. 331 Samsun
Tel-Fax : 0362. 431 33 75

Nart
İki Aylık Sanat ve Düşün Dergisi

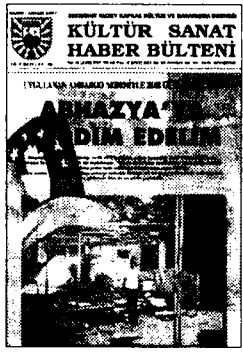

Çerkeslerin tarihini, kültürünü, geleneklerini sizlere aktarmak çabasında olan derginin 5. sayısında Dünden Bugüne Osetlerin Tarihi, Kuzey Osetya, Güney Osetya Sorunu, Çerkeslerde Eski Takvimler gibi konularla okuyucularıyla buluşuyor.

Adres: Şenyuva Meriç Sok. No: 44
Beştepe/Ankara
Tel : 0312. 222 85 90 Fax: 0312. 223 18 94

Eskişehir Kuzey Kafkas Kültür ve Dayanışma Derneği Kültür Sanat Haber Bülteni

Eskişehir Kuzey Kafkas Kültür ve Dayanışma Derneği, çıkarttıkları Kültür Sanat Haber Bültenini, Çerkes kimliğini, geleneklerini, yaşam anlayışlarını, görgülerini yansıtacak bir ayna olarak değerlendiriyor ve Çerkeslerin kültürünün yok olmasını önlemek, güzel doğru bildiklerini ne varsa insanların birbirlerine aktarmalarını sağlamak için çaba sarfediyorlar. Her konuda size yardımcı olabilmek için sorunlarınızı, önerilerinizi, dileklerinizi, istek ve eleştirilerinizi bekliyorlar.

Adres: Atatürk Cad. 35/A Eskişehir
Tel : 0222. 231 90 63
Fax: 0222. 221 66 24

Kafkas
Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı Bülteni

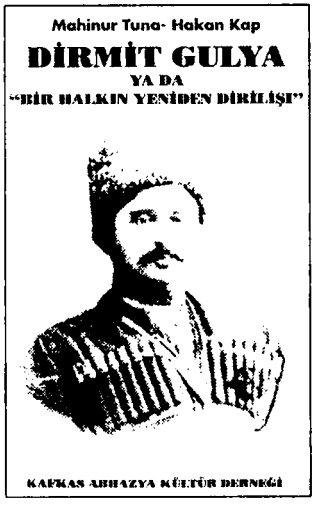
Bülten 2. sayısında; Kahvaltılı Sohbetler, Karacaahmet'de Şeyh Şamil Kapısı, Dağıstanlı Güzeller, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü, Fransız Araşt. Ens., Taşlar Anlatıyor, Demek Etkinlikleri konularını içeriyor.

Adres: Bahariye Cad. Yeğiner Sitesi A Blok. 37/70-71 Kadıköy/İstanbul
Tel : 0216. 336 55 24
Fax : 0216. 349 55 29

Dirmit Gulya
Ya da "Bir Halkın Yeniden Dirilişi"

Dirmit Gulya Abhaz halkının tarihsel süreç içersinde yetiştirdiği en büyük insanlardan biridir; halkının dörtte üçünü sürgünde kaybetmiş geriye kalan bir avuç insanla var olma savaşı veren Abhazya'nın üzerine doğan bir güneştir. Bu güneş, artık bittiği yok olduğu varsayılan binlerce yıllık Abhaz dilinin ve kültürünün yaşatılıp günümüze ulaşmasını sağlayan birçok değerli Abhaz edebiyatçısının yolunu aydınlattı, aydınlatmaya da devam edecektir.

Abhaz Ulusal Şairi Dirmit Gulya'nın hayatını ve kısa öykülerini anlatan kitap Kafkas Abhazya Kültür Derneği Yayınları tarafından yayınlanmıştır.

Kafkas Abhazya Kültür Derneği Yayınları

Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi

Kitap, savaşın başladığı günden beri Abhazya'ya her türlü maddi ve manevi yardımı sağlamak üzere kurulmuş olan, Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi'nin,

amacı, ve faaliyetleri hakkında topluma bilgi vermek, toplumun komiteye karşı daha duyarlı bir hale gelmesini sağlamak, komite tarafından gerçekleştirilen faaliyetlere daha geniş bir katılım ve desteği temin etmek için bu kitapçığı hazırlamıştır.

Kafkas Abhazya Kültür Derneği Yayınları

Çerkes Masalları

Çerkes Masallarının büyük bir kısmını kendisi de bir Çerkes olan danışma kurulu üyemiz, yazarımız, Yaşar Bağ hazırladı ve Çerkesce'den çevirdi. Masalların bir kısmını ise Kafkasya'daki Kabartay-Balkar Üniversitesi'nde Folklör araştırmacısı Jeyne Thamokoe ülkemizde yaşayan Çerkeslerden derledi. Yaşar Bağ'ın Sözler ve Gözler, Gülümse adlı iki şiir kitabının yanısıra Çiviyazıları'ndan çıkan Türklerde ve Çerkeslerde Kültür Din Tanrı adlı bir de kitabı bulunmaktadır. Umarız bu masallar Kafdağı'nın İnsanları'nı daha yakından tanımak için bir vesile olur.

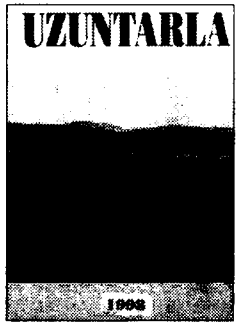

Okyanus, Dünya Halk Masalları,
160 Sayfa

Uzuntarla (1998)

Kocaeli İli'ne bağlı UzuntarlaBelde'sindeki Uzuntarla Kafkas Kültür Derneği'nin yayını olarak basılan, söz konusu beldeyi çeşitli yönleriyle tanıtmayı amaçlayan bu broşür üç kişiden oluşan bir yazar kadrosu tarafından hazırlanmış.

Toplam 32 sayfadan meydana gelen broşürün 7 sayfası reklamlara, 1 sayfası kapağa, 22 sayfası metne ayrılmış.

Metni oluşturan 22 sayfa içersindeki fotoğraf ile desenleri saymazsanız okunacak yazılı kısım 18 sayfaya iniyor.

Bu 18 sayfalık bölüm içerside dikkatimizi çeken sorunlu bazı noktaları ele almak istiyoruz. Bunları iki ayrı grupta toplayabiliriz.

a) Yöntem ile ilgili olanlar
b) Dil ile ilgili olanlar

Örneğin 8. sayfada iki sorun mevcut. Bunlardan ilki, beldede yaşayan ailelerin adları sıralanırken bu ailelerin hangi boydan olduklarının belirtilmemiş olmasıdır.

Buna karşın yazarlarımız 23. sayfada "Ketenciler köyünün sakinleri Abzeh, C'emguy, Şapsığ, Bjeduğ, Mamhığ, Ubıh kökenlidir." diyerek Uzuntarla Beldesi'nde yaşayan aileler hakkında vermeyi düşünemedikleri bilgileri Ketenciler köyünün sakinlerinin kökenlerini belirterek okura vermişlerdir.

8. sayfadaki ikinci sorun hakkında şunları söyleyebiliriz.

Bu sayfadaki aile adları içersinde TAAN adlı bir aile adı görmüyoruz. Ne var ki 25. sayfada "Köyden Çıkan Ünlüler" adlı bölümde 10. sırada Taan Kenan Tokgöz

(yağlı güreşçi) adını okuyoruz.

İnsan ister istemez beldede "Taan" adlı bir ailenin gerçekten var olup olmadığını kendisine soruyor.

Şimdi de dil ile ilgili sorunlara kısaca değinelim. Önce iki alıntı yapalım:

"Uzuntarla Beldesi'nde otantik olarak söylenen Çerkesce şarkılar da vardır. Bunlardan bazıları Nısekaş (gelin getirme), Nafı Vored (imece şarkısı)dır." (sayfa 14).

"Beldede ayrıca psıhalıve, kefliyej (şıpsının mısır unu ile yapılan şekildir), tsık lıbje, kueyjaphe plıj vb. otantik Çerkes yemeklerinin yanında Abaza gelinleri kanalıyla köye gelen akhulçapa, aphöasa sızbal vb. otantik Abaza yemekleri de yapılmaktadır. (sayfa 16).

Yazarlarımıza şimdi şu soruyu sormak isteriz. Beldenizde otantik olarak söylenmeyen şarkılar da var mıdır? Varsa bu şarkılar başka nasıl söylenir? Örneğin beldenizde Hicaz makamında şarkılar da söylenir mi?

Anlaşılan yazarlarımız "otantik" sözcüğünü bir şarkı makamı, ya da buna benzer başka bir kavram ile karıştırıyorlar.

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğü "otantik" sözcüğünün karşılığı olarak gerçek olan, gerçeğe dayanan, mevsuk kavramlarını veriyor. (sayfa 1120, Ankara, 1988).

Aynı sözcük için Wolf Friederich'in sözlüğünde "güvenilir, gerçek, sahici" karşılıkları verilmiştir. (Englisch-Deutsch, Bertelsmann Wörterbuch, sayfa 27, Berlin 1961).

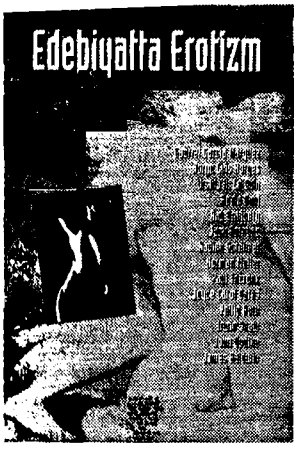
Karl Steuerwald'ın sözlüğünde ise bu kavramın karşılığı olarak "mevsuk, pekin (doğru, muhakkak) sözcükleri verilmiştir. (Almanca-Türkçe Sözlük, sayfa 79, Wiesbaden 1974.)

14. sayfada geçen ve koyu renkli harflerle basılmış olan imece şarkısının da Nafı Vored yerine Hafı Vored olarak yazılması gerektiğini yaptığımız soruşturma sonunda öğrenmiş bulunuyoruz.

Sözümüzü burada bağlarken kısaca tanıtmaya çalıştığımız bu broşürün yeniden kaleme alınmasının, hatalarından tamamen arındırılmasının gerekli olduğunu belirtelim.

Zira bir Latin atasözü şöyle der:

"Söz uçar, yazı kalır." Bu hatalı yazıların oldukları gibi kalmamalarını dileyelim.

Edebiyatta Erotizm

Der. Alice K. Turner

Sözcüklerin gizemine aşık olanlar için edebiyat dünyasının büyük koleksiyonu...

Edebiyat dünyasının ustaları bu yapıtta toplandı.

Gabriel Garcia Marquez, Jorge Luis Borges, **Ursula K. Le Guin,** Roald Dahl, **Ray Bradbury,** Jack Kerouac, **Nadine Gordimer, Paul Theroux,** Joyce Carol Oates, **Philip Roth,** Norman Mailers, Irwin Shaw **John Updike** James Baldwin

---

İnsan Hakları Tarihi

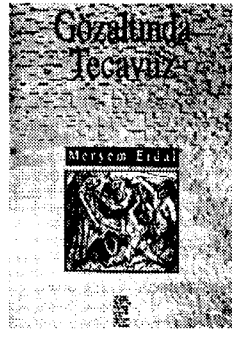
Erol Anar

Çıktı...
3 gün sonra toplatıldı.
1Yıl 3 Ay yasaklı kaldı.
Şimdi okumak serbest!

İnsan hakları mücadelesi, tarihi sınıfların, dolayısıyla devletin ortaya çıktığı dönemlere kadar geriye gidiyor. Cumhuriyetin devraldığı "kutsal devlet" geleneğinin insan hakları alanındaki genişlemeyi engellemiş olduğunu ayrıntılarıyla belgeleyen İnsan Hakları Tarihi'nde yazar Erol Anar, dünya ve Türkiye tarihinin insan hakları açısından kilometre taşlarını oluşturan devrim dönemlerini açımlayarak yapıtına temel bir başvuru kitabı özelliği kazandırıyor. "Bu kitap insan hakları savunucularının yalnız olmadıklarını bildiriyor. Dünyanın 150 ülkesinde 4500 grubuyla çalışan 1 milyondan fazla Uluslararası Af Örgütü üyesinin düşünceleri onlarla birliktedir." *Uluslararası Af Örgütü Türkiye Masası Şefi Johathan Sugden.*

Gözaltında Tecavüz

Meryem Erdal

Türkiye kamuoyu "gözaltında tecavüz" gerçeğiyle uzun yıllar önce tanışmıştı. Ama toplumsal muhalefeti pasifize etmeye yönelik bir siyasal şiddet biçimi olarak en çok 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında gündeme geldi. Bu dönemde tecavüz, 150 güne ulaşan gözaltı süreleri içinde tutukluların direncini çökertecek en etkin işkence yöntemlerinden biri olarak, kadın-erkek ayrımı gözetmeden, yaygın ve sistematik olarak uygulandı. Gözaltında tecavüz tehdidi, insan hakları ihlallerinin eksilmeksizin sürdüğü Türkiye'de bugün de bir "sorgu yöntemi" olarak kullanılmaya devam ediyor.
Yazar, kitabında, tecavüzün insan onuruna ve insanlığa yöneltilmiş en ağır saldırı olan işkence içindeki özel konumunu toplumsal, siyasal ve psikolojik boyutlarıyla irdeliyor ve bu konudaki toplumsal sorumluluklarımızın her geçen gün arttığını vurguluyor.

Çiviyazıları

Sakız Sk. Berkel Ap. No. 6/9 Bahariye-Kadıköy/İstanbul Tel&Fax: 0216. 349 98 05/41 - 347 05 62 - 347 34 64

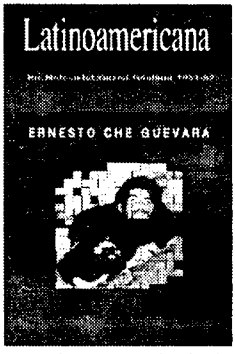

Tamamı Kuşe 31x21.5 Eb.

Che
Bir Fotoğraf Albümü
2. Baskı

"Guevara'nın hangi koşullarda öldüğünü bilmiyoruz. Ama ölümünden sonra cesedine yaptıklarına bakarak, eline düştüğü insanların kafa yapısı hakkında bir fikir edinebiliriz. Önce sakladılar cesedi. Sonra sergilediler. Sonra, bilinmeyen bir yere adsız bir mezara gömdüler. Sonra kazıp yeniden çıkardılar. Sonra yaktılar. Ama yakmadan önce, teşhis edilebilsin diye, parmaklarını kestiler. Bu bize onların, öldürdükleri kişinin gerçekten Guevara olduğundan kuşkulandıklarını düşündürebilir. Aynı biçimde bundan hiç kuşku duymadıklarını ama cesetten korktuklarını da düşündürebilir. (...) 10 Ekim'de yayınlanan fotoğraftan amaç, bir efsaneye son vermekti." *John Berger*

Hiçbir yerde yayınlanmamış yüzlerce fotoğrafların yanısıra biyografi, Che hakkında yazılmış yazılar ve Che'nin Castro'ya Veda Mektubundan oluşuyor.

Latinoamericana
Bir Motosiklet Gezisi Günlüğü 1951/52
Che Guevara

Latin Amerika ve dünya devriminin efsaneleşmiş figürü Che bize "kahramanlar zamanında ölmeli" der gibidir. Bütün kahramanlar gibi Che'de, onu sevenler tarafından, "mistik öteki" konumuna yükseltilmiştir. Bunun sonucu olarak, Che'nin hayatının kahraman olmadığı bölümleri ile çok ilgilenilmemiştir. İşte "Motosiklet Günlüğü", kahramanın sıradan olduğu zamanları ele alan bir kitap olarak, kahramanı sıradanlaştırıyor. Ne ki, işte tam da bu noktada sıradan olan kahramanlaşıyor. Kızılderili dilinde Che'nin, "İnsan" anlamına da geldiği söylenir. Günlük, "İnsan Che"yi anlatan bir hatıralar kesiti olarak bize kahraman Che'ye ilişkin ipuçları veriyor. Okur bu ip uçlarının izini sürerek efsane Che'ye ulaşıyor. Öyle ya Che, bir yolculuk imgesi değil de nedir?

2. Baskı

Kürtlerin Kısa Bir Tarihi
Hasan Arfa

Bu eser, 1944-1946 yılları arasında İran Genelkurmay Başkanlığı ve 1958-1961 yılları arasında Türkiye Büyükelçiliği görevini yapan Hasan Arfa tarafından kaleme alınmıştır ve 1966 yılında Londra'da yayınlanan kitabın kısa bir özetidir. Özet olmasının nedeni ve önemi ise metnin bu haliyle Ağustos 1969 yılında "Hizmete Özel" mühürüyle TRT Dış Haberler Müdürlüğü tarafından yayınlanmış olmasıdır.

Dünya Sorunları üst başlığı adı altında toplanan bu kısa makaleyi bir belge olarak yayınlıyoruz...

Orijinal metne en ufak bir müdahale yapmadan hazırladığımız bu kitap, bize şu soruyu sorduruyor:

Nereden nereye?

Çiviyazıları

Sakız Sk. Berkel Ap. No. 6/9 Bahariye-Kadıköy/İstanbul Tel&Fax: 0216. 349 98 05/41 - 347 05 62 - 347 34 64

ABONE FORMU

YILDA DÖRT SAYI YAYINLANAN KAFKASYA YAZILARI DERGİSİNE ABONE OLMAK İSTİYORUM

ADI, SOYADI: ..... YAŞ: .....

ADRES: .....

POSTA KODU: ..... ŞEHİR: ..... TEL&FAX: .....

ÖĞRENİM DURUMU: ..... MESLEK: .....

..... Nolu Sayıdan Başlamak İstiyorum.

4 sayı için abonelik ücreti; 2.400.000 TL. Yurtdışı, 85 DM veya 90 Hollanda Florini

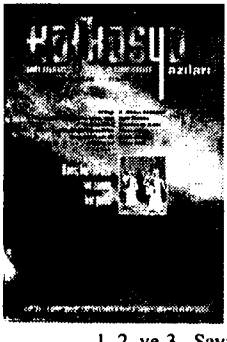
- TL için; Yapı Kredi Bankası, Çarşı, Kadıköy Şb. Kafkasya Yazıları, Hes. No, 0031877-4
- TL için Posta Çeki; Özcan Sapan, Hes. No, 1052470
- Hollanda Florini için; Ziraat Bankası, Menkul Kıymetler Şb. Hes. No, 30100/507-5
- DM için; Yapı Kredi Bankası, Çarşı, Kadıköy Şb. Kafkasya Yazıları, Hes. No, 3000987-8

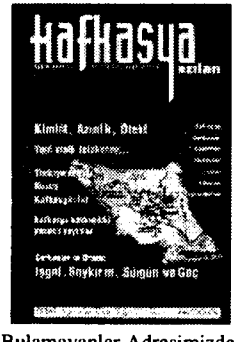
Nolu hesaplardan birine yatırıp dekont fotokopisi ile birlikte adresimize yollayın veya faxlayınız.

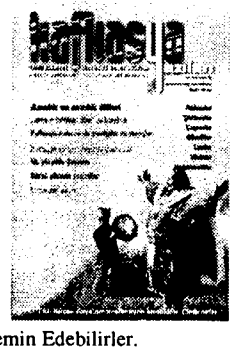
Adresimiz; Caferağa Mah. Sakız Sok. No: 6/9 Bahariye / Kadıköy - İstanbul
Fax Numaralarımız; 0216. 39 98 41 - 349 98 05 - 347 05 62 - 347 34 64

Lütfen fotokopi çekiniz

4 sayı için Abone olanlar yeniden telefon veya faksla aboneliğini yenileyebilirler

1. 2. ve 3. Sayıları Bulamayanlar Adresimizden Temin Edebilirler.

280 Syf. / 1.250.000 TL

Ali İhsan Aksamaz'ın, Lazlarla ilgili Türkçe ve yabancı dillerde yayınlanmış yüzlerce kitap, broşür, ansiklopedi maddesi ve makaleyi tarayarak; Kafkasya ile ilgili çalışmaları olan İngiliz, Fransız, Alman, Rus, Amerikalı, İtalyan araştırmacılarla bağlantı kurarak hazırladığı zengin bir çalışma.

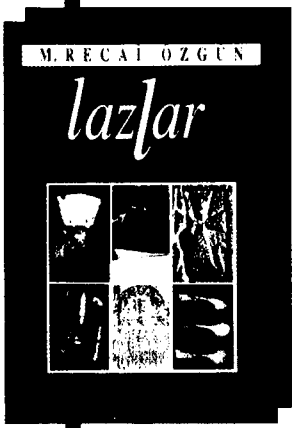
Yazarımız, ele aldığı konudaki tartışma alanının yeni yeni oluşmaya başladığının farkında olarak, kitabının, Lazların tarihi, dili, edebiyatı gibi konularda geniş bilgi sahibi olmak isteyenler için bir girizgah sayılması gerektiğini söylüyor.

256 Syf. / 1.150.000 TL

"Tarihe baktığımızda görürüz ki bin yıl önceleri Anadolu bir Bizans ülkesiydi. Türkler Orta Asya'da, Çerkesler Kafkasya'da yaşıyorlardı.

Çerkesler ve Türkler,
Ne Hıristıyandılar, ne de Müslüman.
Ama dinsiz de değildiler. Kendilerine özgü gelenekleri, dilleri, dinleri ve Tanrı anlayışları vardı. Sonradan nasıl Müslüman oldular, anayurtlarını bırakıp Anadoluya neden geldiler, nasıl aynı ülkeyi, dini ve kaderi paylaşan bir toplumun parçaları oldular?"

216 Syf. / 950.000 TL

Lazlar, Türkiye etnik mozayiğinin en renkli parçalarından birini oluşturuyorlar.

Kitap, Lazların dil, kültür ve tarihlerine açıklıklar getirmeyi amaçlayan bir başvuru kitabı. Laz göçleri ve nüfus hareketleri, Lazların yaşadığı yörelerin eski ve yeni isimleri, imeceler, edebiyat, törenler, şenlikler, çevre ve yapı tekniği, atmaca, çocuk oyunları ve geleneksel yemekleri de içeren bu çalışma, bir çok açıdan Lazları anlatmaktadır.

Kafkasya'yı Geceleyin Boydan Boya Geçerken

Sür atını! Gecenin ortasından sür!
Sür; gecenin içinden.

Görüntüler... Anılar...
Gökgürültüsünden süzülen yankılar.
Şimşekler, kahkahalar...
Binlerce güvercinin sesinde çığlıklar.

Sür atını! Gecenin ortasından sür!
Sür; gecenin içinden.

Karanlığın kadife örtüsü,
Sessiz ağaçların belirsiz görüntüsü...
Durmuş bakıyorlar.
Ki, yaşamın gizine ermiş sessiz tanıklardır onlar.

Sür atını! Gecenin ortasından sür!
Sür; gecenin içinden.

Mahmur tepelerde balkıyan yıldızlar,
Raks ederek, ta denize dökülüyorlar.
Sen, atını dörtnala koştururken ülkende,
Onun yumuşak eli hep üzerinde.
Nereye gidersen git,
Çizer kaderini de.

Sür atını! Gecenin ortasından sür!
Sür; gecenin içinden.

Beni de al, beni de al gezine,
Götür beni de zamanın ötesine.
Sözcükler yitip gitti,
Sığındı sesler orman kilisesine.

Yanıtlar bul, sorular sor.
Ulaş köklerine o antik ağacın,
Al götür beni danslara, şarkılara
Süreceğim atımı denizin Ay'la buluştuğu ufuklara...

Sür atını! Gecenin ortasından sür!
Sür; gecenin içinden.

Loreena McKennitt The Book of Secrets albümünden "Night Ride Across The Caucasus"
Çeviri: Çetin Öner